СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК ОПШТИНЕ НЕВЕСИЊЕ

Година XLVII Број 16/19 31.12.2019.године

На основу члана 36. Статута општине Невесиње (Службени гласник општине Невесиње број 6/17,16/17) Скупштина општине Невесиње на својој 32. редовној сједници одржаној дана 27.12.2019. године, након разматрања Приједлога Ревидиране стратегије развоја општине Невесиње за период 2019-2023. усвојила је документ Стратегија развоја општине Невесиње 2014-2023, ревидирана за период 2019-2023..

СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ОПШТИНЕ НЕВЕСИЊЕ 2014-2023

(Ревидирана за период 2019-2023)

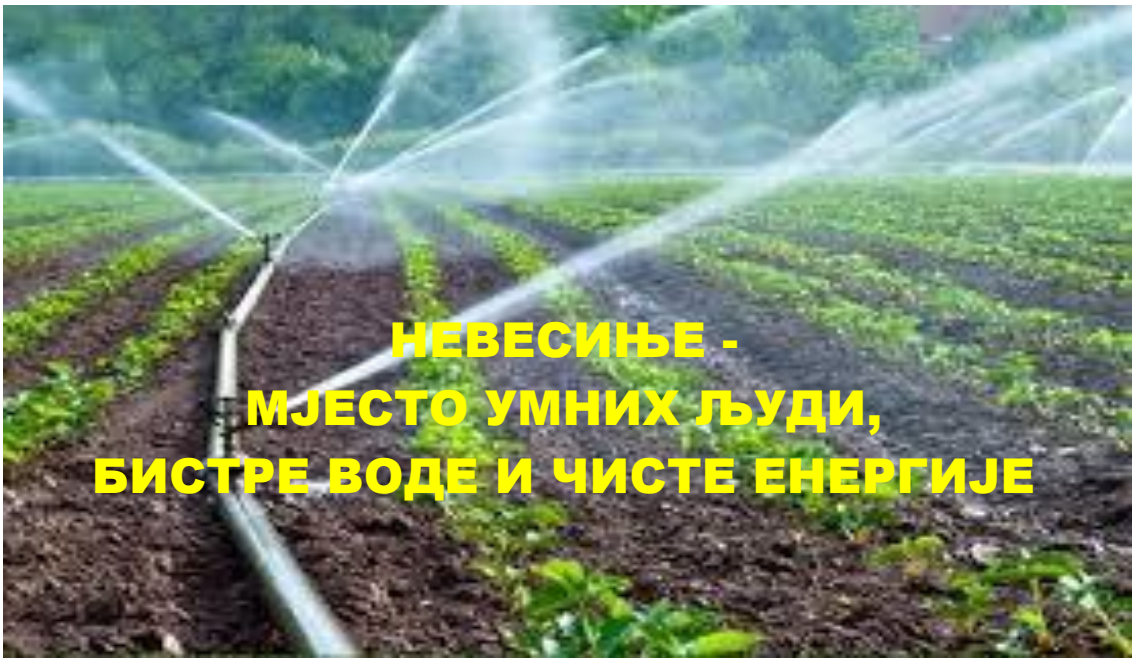

НЕВЕСИЊЕ- ПОНОСНИ НА ТЕБЕ, СИГУРНИ У ТЕБИ!

САДРЖАЈ

САДРЖАЈ 2
1. УВОД 5
2. МЕТОДОЛОГИЈА КРЕИРАЊА РЕВИДИРАНЕ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА 7
3. РЕВИДИРАНА СТРАТЕШКА ПЛАТФОРМА 8
3.1. ПРЕГЛЕД ПРОМЈЕНА СТАЊА У ДОСАДАШЊЕМ ПЕРИОДУ СПРОВОЂЕЊА СТРАТЕГИЈЕ 8
3.1.1. Демографске карактеристике и кретања 8
3.1.2. Преглед стања и кретања у локалној економији 9
3.1.2.1. Економија 9
3.1.2.2. Стање пословне инфраструктуре 11
3.1.2.3. Туризам 12
3.1.2.4. Пољопривредни потенцијали и производи 12
3.1.2.5. Област шумарства 13
3.1.3. Тржиште рада 14
3.1.4. Преглед стања у области друштвеног развоја 16
3.1.4.1. Образовање 16
3.1.4.2. Култура и спорт 19
3.1.4.3. Здравствена заштита 20
3.1.4.4. Социјална заштита 21
3.1.4.5. Цивилна заштита 21
3.1.4.6. Социјална имовинска и лична сигурност грађана 22
3.1.4.7. Осјетљиве/ рањиве групе 22
3.1.4.8. Цивилно друштво (невладине организације) 23
3.1.4.9. Општинска управа – анализа стања 23
3.1.4.10. Стање јавне инфраструктуре и јавних услуга 25
3.1.5. Стање животне средине 27
3.1.5.1. Стање ваздуха, водних ресурса, земљишта и шумских екосистема 27
3.1.5.2. Управљање отпадом 28
3.1.5.3. Управљање простором и животном средином, стање градског зеленила 28
3.1.5.4. Заштита природног и културно-историјског насљеђа 29
3.1.5.5. Утицај локалне економије на животну средину 29
3.1.5.6. Просторно планска документација 29
3.1.6. Анализа буџета 30
3.1.7. Допринос спровођења Стратегије развоја промјенама стања у општини Невесиње 33
3.2. СТРАТЕШКО ФОКУСИРАЊЕ 35
3.2.1. СВОТ анализа 35
3.2.2. Фокуси развоја општине Невесиње до 2023. године 37
3.3. ВИЗИЈА И СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ 40
3.3.1. Визија 40
3.3.2. Стратешки циљеви 41
4. СЕКТОРСКИ РАЗВОЈНИ ПЛАНОВИ 43
4.1. УСКЛАЂЕНОСТ, КОМПЛЕМЕНТАРНОСТ И МЕЂУСОБНИ УТИЦАЈ СЕКТОРСКИХ ПЛАНОВА 43
4.2. ПЛАН ЛОКАЛНОГ ЕКОНОМСКОГ РАЗВОЈА 43
4.2.1. Фокуси економског развоја 44
4.2.2. Преглед секторских циљева са очекиваним исходима и индикаторима 44
4.2.3. Усклађеност са стратешким документима виших нивоа власти 45
4.2.4. Иницијативе међуопштинске сарадње 46
4.2.5. ПРОГРАМИ ПРОЈЕКТИ И МЈЕРЕ 46
4.3. ПЛАН ДРУШТВЕНОГ РАЗВОЈА 49
4.3.1. Фокуси друштвеног развоја 49
4.3.2. Преглед секторских циљева са очекиваним исходима и индикаторима 50
4.3.3. Усклађеност са стратешким документима виших нивоа власти 51
4.3.4. Иницијативе међуопштинске сарадње 51

4.3.5. Програми пројекти и мјере 52
4.4. ПЛАН ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ 53
4.4.1. Фокуси заштите животне средине 53
4.4.2. Преглед секторских циљева са очекиваним исходима и индикаторима 54
4.4.3. Усклађеност са стратешким документима виших нивоа власти 55
4.4.4. Иницијативе међуопштинске сарадње 55
4.4.5. Програми пројекти и мјере 56
5. ОПЕРАТИВНИ ДИО 58
5.1. ПЛАН ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕШКИХ ПРОЈЕКАТА И МЈЕРА ЗА 3 ГОДИНЕ (1+2) 58
5.2. ПЛАН ОРГАНИЗАЦИОНИХ И ЉУДСКИХ КАПАЦИТЕТА ЗА СПРОВОЂЕЊЕ, ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ СТРАТЕГИЈЕ 81
5.2.1. Преглед постојећих капацитета за спровођење стратегије развоја 81
5.2.2. Потреба за побољшањем приступу управљању развојем 82
5.2.3. Преглед основних активности и одговорности за спровођење Ревидиране стратегије развоја општине Невесиње 83
6. ПРИЛОЗИ ..... **Error! Bookmark not defined.**
Прилог 1: Интегрисани преглед локалне стратегије ..... **Error! Bookmark not defined.**
Прилог 2: Алат за усаглашавање пројектних, секторских исхода и њихових утицаја на стратешки циљ- Ревидирана Стратегија општине Невесиње 2019-2023. ..... **Error! Bookmark not defined.**
Прилог 3: Плана имплементације стратешких пројеката и мјера за 3 године (1+2) ..... **Error! Bookmark not defined.**
Прилог 4: Пројектне фише ..... **Error! Bookmark not defined.**
Прилог 5: Процјена могућности финансирања приоритета ревидиране стратегије развоја општине Невесиње 2019-2023. ..... **Error! Bookmark not defined.**

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development and Cooperation SDC

Empowered lives.
Resilient nations.

Стратегија развоја општине Невесиње је припремљена у склопу Пројекта интегрисаног локалног развоја (ИЛДП) у БиХ који представља заједнички пројекат Развојног програма Уједињених нација (УНДП) у БиХ и Швајцарске агенција за развој и сарадњу (СДЦ).

1. УВОД

Стратегија развоја општине Невесиње 2014-2023. године представља кључни стратешко-плански документ којим се усмјерава развој ове локалне заједнице у три најважнија аспекта: економском, друштвеном и заштити животне средине. Она је системски инструмент за проактивно и одговорно управљање локалним развојем и представља обједињени, финални резултат фазе планирања, с једне стране, и главно полазиште за фазу спровођења, с друге стране.

Методологијом планирања интегрисаног локалног развоја (МиПРО) предвиђено је да се након првих пет година спровођења Стратегије и истека 5-годишњих секторских планова уради оцјена остварења онога што је Стратегијом и секторским плановима планирано (средњорочна евалвација) и да се, на основу тога и нових сазнања о измијењеном стању и околностима, припреми ревидирана Стратегија развоја општине Невесиње која укључује секторске планове за период 2019. - 2023. година.

Системско праћење и вредновање (мониторинг и евалуација) реализације Стратегије омогућава мјерење остварења постављених циљева те подузимање правовремених мјера у циљу евентуалних корекција. У документу Стратегије интегрисаног локалног развоја Општине Невесиње 2014.-2023. планирано је вредновање (средњорочна евалуација) Стратегије, за стратешке интервенције које су реализоване у периоду 2014.-2017. година. Евалуација је извршена кроз оцјену основних аспеката вредновања Стратегије који се односе на релевантност, ефективност, ефикасност, утјецај и одрживост. У наставку су сумирани кључни налази евалуације која је спроведена током априла и маја 2018. године

Релевантност: Утврђено је да су стратешке интервенције дефинисане у Стратегији усклађене са потребама локалне заједнице. Првобитно евидентирани проблеми и потребе су и даље актуелни у локалној заједници, посебно имајући у виду да сва три дефинисана стратешка фокуса биљеже позитивне резултате који су, међутим, недовољни да би се фокуси оцијенили као остварени или нерелевантни за наредни период. Најзначајнији резултати су забиљежени унутар развоја друштвеног сектора, док је највећи број отказаних стратешких интервенција забиљежен у сектору економског развоја.

Ефективност: Анализирајући ефективност са аспекта процјене утјецаја стратешких интервенција (спроведених програма и пројеката) на постигнућа дефинисаних секторских циљева, може се закључити да је иста била на ниском нивоу, обзиром да ниједан секторски циљ није у потпуности остварен. Ипак, потребно је нагласити да је у великом броју секторских циљева постигнут значајан напредак, као и да је остала још једна година (2018) за спровођење секторских планова с обзиром да је евалуација рађена у години истека секторских планова.

Ефикасност: Од укупно 87 пројеката планираних за реализацију у средњорочном периоду спровођења Стратегије, њих 46 је завршено и/или је у току спровођења (52,87%), с тим да треба иматиу у виду да је остала још једна година спровођења секторских планова. У погледу планираних и реализованих средстава, евалуација је показала да је реализовано 43,32% од укупно планираних средстава што указује на нереално планирање у процесу израде Стратегије развоја.

Утјецај: У периоду спровођења Стратегије 2014.-2017. године, остварен је симболичан напредак у остварењу утјецаја на развој локалне заједнице. У том погледу може се посебно истаћи унапређење сарадње са дијаспором и реализовање заједничке инвестиције у области здравствене заштите, напредак у изградњи инфраструктуре индустријске зоне Килавци, унапређење комуналне и водне инфраструктуре те напредак у креирању квалитетнијег система управљања отпадом.

Одрживост: Општа оцјена одрживости Стратегије у свим аспектима је задовољавајућа. Међутим, за одрживост Стратегије у наредном периоду неопходно је предузети мјере за отклањање ризика као што су недовољан ниво сарадње са социо-економским (СЕА) актерима у спровођењу Стратегије те недовољан ниво доступних буџетских али и вањских извора средстава за финансирање развојних потреба Општине.

Институционални капацитети: Системски приступ стратешком планирању и спровођењу Стратегије интегрисаног локалног развоја општине Невесиње 2014.-2023. је заживио у свакодневној пракси општинских структура. Општина је доношењем Правилника о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста Општинске управе Општине Невесиње 2015. године формално успоставила организациону јединицу за управљање развојем као самостални Одсјек, а 2018. године Одсјек припојила Стручној служби начелника Општине и повећала број радних мјеста и извршилаца у Одсјеку.

2. МЕТОДОЛОГИЈА КРЕИРАЊА РЕВИДИРАНЕ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА

Ревидирана стратегија развоја општине Невесиње креирана је коришћењем методологије за планирање интегрисаног локалног развоја (МиПРО), која је препоручена општинама и градовима од стране Владе Републике Српске и Савеза општина и градова РС.

Ова методологија се заснива на два основна принципа: одрживости и социјалној укључености, промовишући модел развоја који комбинује економски просперитет са социјалном укљученошћу без прекомјерног искориштавања природних ресурса. Одрживост као принцип интегрише економски и аспект животне средине, док принцип социјалне укључености подразумијева једнаке шансе за све и правичност у смислу идентификовања потреба и интереса маргинализованих и социјално осјетљивих група становништва.

Главне карактеристике методологије су интегрисани приступ и обезбјеђивање учешћа заједнице у креирању и ревизији Стратегије. Интегрисани приступ се остварује хоризонтално, усклађивањем циљева и интервенција у секторима економског развоја, друштвеног развоја и заштите животне средине, али и вертикално, усклађивањем са стратешким документима виших нивоа власти. Осим кроз рад Општинског развојног тима, учешће заједнице се обезбјеђује кроз рад секторских група, које су имале кључну улогу у изради секторских развојних планова за наредних 5 година, и кроз рад ширег локалног развојног партнерства, које је разматрало ревидирану стратешку оријентацију општине и нацрт ревидиране Стратегије. Тако су у процесу креирања ревидиране Стратегије развоја, уз представнике општинске управе, учествовали практично и представници других јавних институција и предузећа, учесници из локалних невладиних организација и преставници приватног сектора.

Процес ревизије Стратегије развоја одвијао се у периоду јун 2018 - јун 2019. године и обухватао је низ састанака, углавном радионичког типа, Општинског развојног тима и секторских група, уз шире консултације у оквиру локалног развојног партнерства. Одржан је састанак са партнерском групом након финализације цјелокупног документа.

Ревизију стратешке платформе, односно стратешке орјентације као полазног и носећег дијела цијелог документа, урадио је Општински развојни тим (ОРТ). Ревидирана стратешка платформа обухвата преглед промјена стања у досадашњем периоду реализације Стратегије, стратешке фокусе који су прилагођени новим околностима, поједностављену, знатно изоштренију и атрактивнију визију развоја те стратешке циљеве који одговарају новим фокусима и визији. Ревизију секторских планова развоја економије, друштва и заштите животне средине израдиле су за ту сврху формиране секторске радне групе, у којима су важну улогу поново имали чланови Општинског развојног тима. У завршном дијелу процеса, ОРТ је објединио и ускладио ревидиране секторске документе те припремио оквирни трогодишњи план имплементације, укључујући и план развоја организацијских капацитета и људских потенцијала неопходних за ефикасну имплементацију Стратегије. Како би се омогућила успјешна имплементација Стратегије у преосталом периоду, финансијски оквир је у потпуности усклађен са буџетским могућностима и приликама за повлачење средстава из екстерних извора.

3. РЕВИДИРАНА СТРАТЕШКА ПЛАТФОРМА

3.1. ПРЕГЛЕД ПРОМЈЕНА СТАЊА У ДОСАДАШЊЕМ ПЕРИОДУ СПРОВОЂЕЊА СТРАТЕГИЈЕ

Од докумената битних за развој општине Невесиње у досадашњем периоду спровођења Стратегије развоја 2014-2023 усвојен је Просторни план општине Невесиње 2011-2031. године.

Промјене до којих је дошло у показатељима који се тичу становништва, економског и друштвеног развоја, заштите животне средине и општинских прихода, дате су на сажет начин у тексту који слиједи. На крају прегледа дата је и кратка процјена утицаја досадашњег провођења Стратегије на евидентиране промјене стања.

3.1.1. Демографске карактеристике и кретања

Према подацима из службеног пописа становништва 1991. године, на подручју општине Невесиње живјело је 14.448 становника. Према подацима из последњег службеног пописа за Републику Српску из 2013. године на подручју општине Невесиње живи 12.542 становника. Од тога: Срба 11.964, 508 Бошњака, 27 Хрвата. Чињеница је да се број становника у Општини Невесиње смањује. Томе иде у прилог смањени број новорођених у 2017-ој години (рођено 80 дјеце) у односу на 2013-у годину (рођено 114 дјеце) и повећан број умрлих 2017-е године (188) у односу на 2013-у годину (103). Учешће становника општине Невесиње у укупном становништву Републике Српске смањено је са 1,26% на 1,08 % 2013. године, а тај тренд се, наставља.

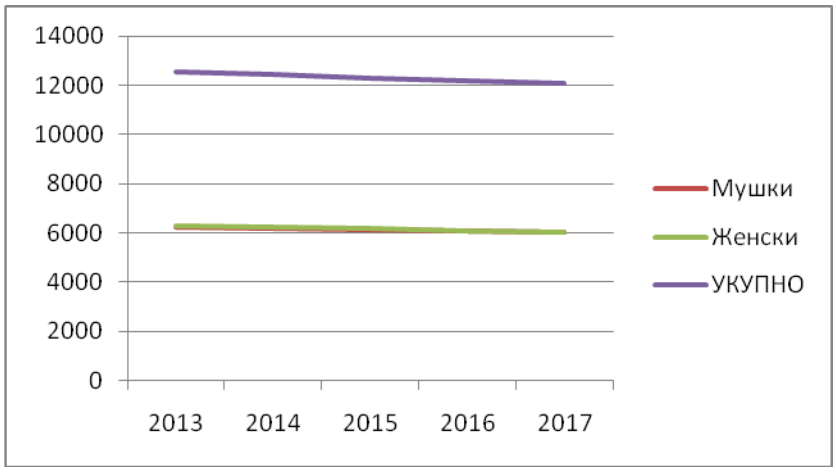

Слика 1. Кретање броја становника[1]

Тренд неповољне старосне структуре се наставља, посебно забрињава број дјеце од 0-14 година. Према попису из 2013 године укупан број дјеце од 0-14 година износио је 1868, што је у односу на укупан број становника (12.542) 14,9%. Према процијењеним подацима из 2017. године број дјеце до 14 година је 1655, што у односу на укупан број становника (12.073) износи 13,7%. Неповољан природни прираштај и сталан одлазак младих директно се одражава на старосну структуру при чему просјечна старост износи близу 43,85 године.

Од укупног броја становника у градском и приградском дијелу живи 8.000 становника а у руралном дијелу приближно 4.500 становника. Однос броја градског и сеоског становништва стално се мијења на штету сеоског.

Миграције становништва

Према подацима републичког завода за статистику у периоду 2013-2017. године општина Невесиње је имала негативан салдо унутрашњих миграција. У овом периоду уочавају се тенденције смањивања миграција, смањују се бројеви и досељених и одсељених. Податке о

[1] Извор података Републички завод за статистику Републике Српске, Публикације, Градови и општине РС 2018 (http://www.rzs.rs.ba/front/article/3315/?left_mi=331&add=331)

вањским миграцијама немамо али се може предпоставити да је и вањски миграциони салдо негативан.

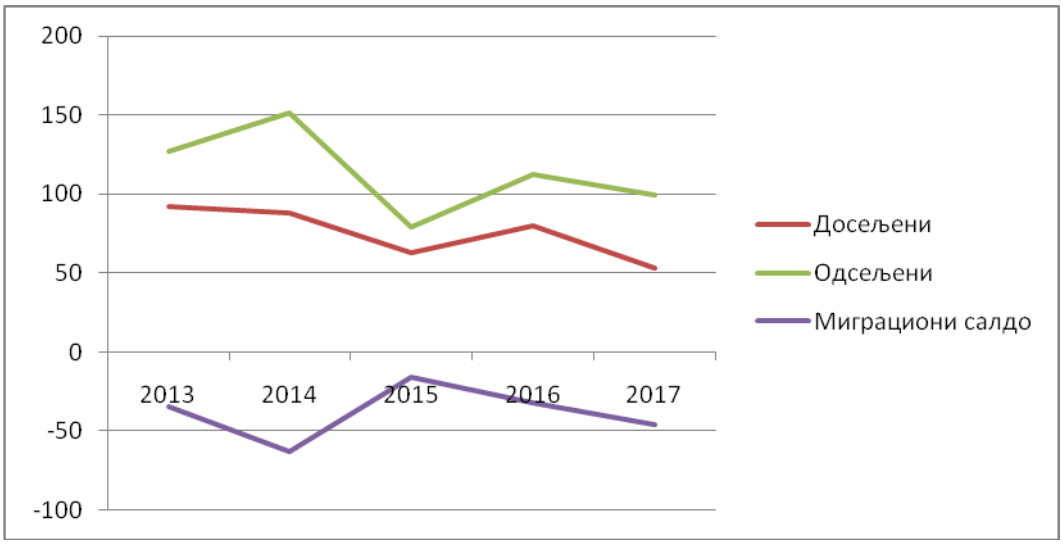

Слика 2. Миграције становништва[2]

Дијаспора - Општина Невесиње нема службену базу података о дијаспори, али се одржавају редовни контакти са удружењима и представницима дијаспоре. Ови контакти су најизраженији за вријеме одржавања Невесињске олимпијаде у оквиру које се одржава и пословни форум за постојеће, али и будуће потенцијалне инвеститоре. Кроз овакву врсту контаката оставрене су и одређене инвестиције у општину прије свега у сектору економије (отварање мини погона за израду радне одјеће), али и у друштвеном сектору гдје је дошло до унапређење услова у раду болнице Невесиње. У наредном периоду потребно је наставити са оваквим активностима, али их и интензивирати како би понудили што боље услове за рад улагачима из дијаспоре и остварили значајне помаке у развоју општине.

Узимајући у обзир трендове демографских кретања на подручју општине Невесиње који истичу константно смањење броја становништва, негативан природни прираштај и негативан миграциони салдо од 2013. године до данас, у општини Невесиње се мора посветити пажња повећању наталитета, те заустављању тренда одласка младих људи, па се као стратешко питање поставља: **како унаприједити општи квалитет живота и могућности стицања прихода грађана на подручју општине.**

3.1.2. Преглед стања и кретања у локалној економији

3.1.2.1. Економија

Посматрајући и поредећи податке о броју регистрованих правних субјеката по дјелатностима у периоду 2013-2017 година, укупан број субјеката у 2017. години у односу на 2013. годину повећан је за 26% (за 20 субјеката). Повећања броја правних субјеката забиљежена су у области прерађивачке индустрије и то за 19% (4 субјекта), грађевинарства за 11 % (1 субјект), трговине на велико и мало и одржавање за 2% (1 субјект), остале друштвене, социјалне и личне услужне дјелатности за 9% (4 субјекта), дјелатност домаћинстава за 30% (10 субјеката), док су остале дјелатности остале на истим нивоима или незнатно смањење.

Врста дјелатности	Број правних лица

[2] Извор података Републички завод за статистику Републике Српске

	2013	2014	2015	2016	2017
Пољопривреда, лов и шумарство	11	11	11	11	11
Вађење руда и камена	1	1	1	1	1
Прерађивачка индустрија	21	24	25	25	25
Производња и опскрба електричном енергијом, плином и водом	5	6	6	6	6
Грађевинарство	9	9	10	10	10
Трговина на велико и мало и одржавање	42	42	43	43	43
Угоститељство	2	2	2	2	2
Транспорт, складиштење и комуникације	8	8	7	7	7
Финанцијско посредовање	0	0	0	0	0
Некретнине, изнајмљивање и пословне услуге	0	0	0	0	0
Јавна управа и одбрана	3	3	3	3	3
Образовање	4	4	4	4	4
Здравство и социјални рад	5	5	5	5	5
Остале друштвене, социјалне и особне услужне активности	30	31	34	34	34
Дјелатности домаћинстава	33	39	43	43	43
Екстериторијалне организације и тијела					
Укупно	**174**	**185**	**194**	**194**	**194**

Табела 1. Број и структура правних субјеката према дјелатностима[3]

Укупан број регистрованих субјеката из области предузетништва у 2017. години повећан је са 165 субјеката у 2013. години на 220 субјеката у 2017. Години, односно за 33% (55 субјеката). Посматрано у структури предузетничких дјелатности повећања имамо у следећим областима: трговина на велико и мало 3% (2 субјекта), област угоститељства 23% (9 субјеката), област занатства 64% (11 субјеката), област пољопривредне дјелатности 350% (30 субјеката), остале предузетничке дјелатности 69% (9 субјеката), такси-превоз 67% (2 субјекта), док су предузетничке дјелатности из области превозничких дјелатности смањене за 60% (6 субјеката мање), ауто-школе за 25% (1 субјект мање) и тезге на пијаци 100% (1 субјект мање).

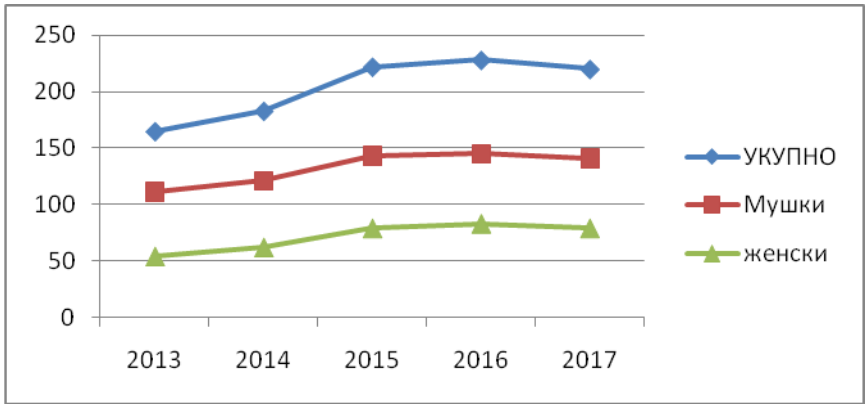

Слика 3. Број регистрованих предузетника[4]

Од укупно 414 правних субјеката и субјеката из области предузетничких дјелатности у 2017. години (у 2011. години тај број је био 370) на правне субјекте отпада 46,86% (194 субјекта), а 53,14% (220 субјеката) на субјекте из области предузетништва. Највећи утицај на повећање броја

[3] Извор података: Републички завод за статистику Републике Српске, (http://www.rzs.rs.ba/front/article/3195/?left_mi=None&up_mi=&add=None)
[4] Извор података: Општина Невесиње, Регистар предузетника

пословних субјеката у датом периоду остварио је почетак радова на пројекту Горњи Хоризонти и отварање погона Свислион ад Требиње. У међувремену Свислион ад Требиње је затворен, али у наредном периоду на подручју општине очекује се отварање нових погона из групе радно-интензивних предузећа због значајног губитка радне снаге у непосредном окружењу (западна Херцеговина и Хрватска). Такође се очекује повећано регионално кретање радне снаге.

Инфраструктурни пројекти реализовани кроз Стратегију у протеклом периоду: изградња пута у индустријској зони „Килавци“, израда и усвајање Регулационог плана „Ботин“ и организација зоне, као и додјела дијела пољопривредног земљишта у концесију условило је побољшање пословног амбијента, а самим тим повећан је и број регистрованих привредних субјеката, уз мањи број запослених радника у реалном сектору. Повећање броја запослених још увијек је веће у областима јавног сектора.

У овом дијелу важно је споменути да су у задњих пар година завршена сва испитивања за изградњу вјетроелектрана у Невесињу и да су издате двије концесије за изградњу ВЕ Гребак и ВЕ Трусина. Планирана годишња производња је 160 GWh за ВЕ Трусина и 130 GWh за ВЕ Гребак. Накнада за произведену енергију од ове врсте производње је 0.0055 КМ/KWh од чега неразвијеној локалној заједници припада 95% од ових средстава, што би на годишњем нивоу обезбједило приход од 1.515.250 КМ у буџету Општине Невесиње. Изградња ВЕ Трусина је требала започети, али је због неиспуњавања обавеза инвеститора тај процес заустављен. Међутим, очекује се да би се пројектат требао наставити у непосредној будућности. Уговор за ВЕ Гребак је потписан и почетак радова се ускоро очекује. Ово ће бити прве ВЕ у овом дијелу Херцеговине.

3.1.2.2. Стање пословне инфраструктуре

Индустријска зона "Килавци" има површину 46,5 хектара, а засад је попуњено око 82% њеног капацитета, док су слободни капацитети зоне на површини од око 3 ха. Зона је опремљена комплентном инфраструктуром. Имовинско-правни односи су ријешени, а земљиште је у власништву општине. У протеклом периоду урађена је путна инфраструктура кроз индустријску зону, што је условило проширење и доградњу појединих пословних капацитета уз незнатно повећање броја запослених. У прирпеми је и изградња везног пута кроз индустријску зону, који ће спајати магистрални пут М 6.1 и регионални пут Р 435, а такође и изграђени пут кроз индустријску зону са овим везним путем.

Неуспјелом приватизацијом државног капитала Дрвне индустрије „Вележ-Ботин“ АД Невесиње, и непокретањем производње у истој те провођењем стечајног поступка и на крају ликвидацијом уз оптерећеност хипотекарним обавезама, овај комплекс је продан од стране купца хипотекарних обавеза другим инвеститорима. Продани су објекти и грађевинско земљиште који су били дио комплекса. Како се бивша фабрика налазила на једној парцели укупне површине од 8,5 ха, усвојен је нови регулациони план којим је комплекс подијељен на већи број мањих парцела које треба да функционишу као јединствена привредна зона. Планом организације зоне предвиђено је да се на свакој парцели формира посебна пословна дјелатност, али исто тако остављена је могућност укрупњавања парцела, односно спајања више парцела у једну. Пошто се ради о земљишту у приватном власништву, општина није у могућности понудити погодности за будуће инвеститоре приликом куповине земљишта. Комплекс бивше фабрике био је опремљен комплетном инфраструктуром, али с обзиром на то да је планом предвиђено формирање већег броја независних производних и пословних погона, постоји потреба за повећањем капацитета постојеће комплетне инфраструктуре. Регулационим планом „Ботин“ предвиђена је изградња стамбених и стамбено-пословних објеката у једном дијелу комплекса, а динамика изградње овист ће о приватним инвестицијама.

Рјешавањем имовинско-правних односа и усвајањем измјена Регулационог плана Војни логор у комплексу некадашњег војног логора „Невесињска пушка“ у Невесињу, поред стамбено-пословних објеката, у комплексу је предвиђена градња трговинског центра, који је отворен крајем

2018. године, и градња спортских терена. Комплекс је потребно опремити путном и комуналном инфраструктуром и уклопити у уже градско језгро, јер се налази уз сами центар града, тако да је потребно комплетну инфраструктуру изградити и прилагодити потребама комплекса, који такође може да представља пословну зону.

3.1.2.3. Туризам

Општина Невесиње има природних потенцијала за развој туризма и могућности за развој специфичне туристичке понуде, али осим организације Невесињске олимпијаде није било других догађаја којим би се Невесиње промовирсало као мјесто за дуже посјете. Како би побољшала ситуацију у области туризма општина је у претходном петогодишњем периоду планирала да оснује туристичку организацију. У циљу испитивања туристичких потенцијала у општини Невесиње, као и промоције туризма, основана је Туристичка организација општине Невесиње одлуком Скупштине општине Невесиње те регистрована код Основног суда у Требињу 2015. године. Број запослених је 3 и то: директор, стручни сарадник за промоцију туризма и координатор активности у туризму те стручни сарадник за туризам и реализатор туристичког програма. Туристичка организација је припремила класификацију туристичке понуде на подручју општине Невесиње која се огледа у следећим видовима туризма: манифестациони, сеоски, спортско-рекреативни, излетнички, авантуристички, ловни и риболовни, културни, вјерски, транзитни, етно, гастрономски, здравствени.

По питању смјештајних капацитета стање је такво да у општини Невесиње и даље има врло мало смјештајних капацитета који би били у функцији туристичке понуде. Број пријављених смјештајних капацитета је два: Пансион „Стадион“ (9лежајева) и Свадбени салон „Стефан“ (18 лежајева). Највећи потенцијал за повећење смјештајних капацитета је хотел Невесиње, за који је завршена приватизација и регулационим планом предвиђено проширење за нови базен и паркинг. Овај објекат има 30 соба у којима је било око 60 кревета. Евиденцију о броју ноћења Туристичка организација води од 2016. године када је регистровано 359 ноћења, док је 2017. године Туристичка организација пријавила да су на подручју општине Невесиње регистрована 283 ноћења.

3.1.2.4. Пољопривредни потенцијали и производи

Пољопривредно земљиште је примарни ресурс за пољопривредну производњу у општини Невесиње. Катастарски подаци којима располажемо нису се мјењали у односу на податке из 2013. године. Оно што карактерише пољопривреду у општини Невесиње је то да се највећи приходи у пољопривреди остварују од сточарске производње. Континуиран приход од сточарске производње највише је изражен кроз пласман сировог крављег млијека. У посматраном периоду 2013-2017.година, иако имамо благи пад броја музних грла (2013. – 3.900 музних грла, 2017. – 3.500 музних грла), имамо повећан пласман сировог крављег млијека у индивидуалној пољопривредној производњи. Пласман сировог крављег млијека, према подацима којима располажемо, износио је код индивидуалних пољопривредних газдинстава 2.215.000 литара 2013. године да би уз пораст пласмана у 2018. години достигао ниво од 4.617.000 литара. Повећан пласман сировог млијека је настао усљед повећане потражње сировог млијека од стране откупљивача, а са тим је повећан број откупних лактофризних мјеста, тако да је и број кооперанатa већи. Иако имамо благи пад музних грла, повећање пласмана сировог млијека се оправдава чињеницом да је дошло до повећања броја кооперанатa, осавременављањем сточарске производње кроз осјетну промјену пасминског састава музних грла. Процјене су да се у општини Невесиње на годишњем нивоу произведе око 7.000.000 литара сировог крављег млијека. Остатак млијека мимо пласмана сировог млијека, задовољава властите потребе становништва, а тржни вишкови, кроз различите млијечне производе, пласирају се на тржишта у окружењу чиме се остварује значајан приход. Општина Невесиње је препознала значај пољопривреде као

стратешке гране, а посебно сточарску производњу коју је субвенционисала кроз откуп свјежег сировог млијека као и пројекат изградње и одржавања заједничке инфраструктуре на пашњачким површинама. У периоду од 2013-2017. године изграђено је 10 нових водопоја, а по захтјевима представника руралних мјесних заједница одржаване су и постојеће. Посматрајући кретања сточарске производње у претходном периоду може се оцијенити да су пројекти стратегије развоја били правилно постављени али да због малог финансијског улагања од стране Општине нијесу пресудно утицали на овај раст. Сматрамо да је ова дјелатност најважнија за рурални развој и опстанак становништва на селу те се овој производњи треба посветити посебна пажња у следећем петогодишњем периоду.

Ратарска производња је заступљена кроз производњу различитих врста житарица. Због уситњености посједа и велике надморске висине производња житарица у Невесињу не може бити конкурентна великим житородним подручјима, па се у највећем дијелу користе за властите потребе. У повртларској производњи најзаступљенија је производња кромпира, лука, купуса и мркве. С обзиром да је невесињски кромпир квалитетом препознат у окружењу и шире, општина Невесиње је покренула пројекат заштите географског поријекла невесињског кромпира. У 2017. години урађена је Произвођачка спецификација невесињског кромпира и у наредном периоду планирана је регистрација ознаке географског поријекла невесињског кромпира. Пошто се ради о контролисаној производњи уз примјену дозвољених агротехничких мјера, очекује се повећање површина под засадима кромпира, а тиме и већи обим производње. Општина Невесиње је подржала регистрацију Удружења произвођача кромпира који сада обрађују око 400 ха за производњу кромпира. Потребно је у наредном периоду дати подстицаје за сјеменски материјал и набавку механизације и очекивати повећање обима обрађених површина под кромпиром од 25% у односу на 2017. годину (поуздани подаци о производњи кромпира у претходним годинама нису доступни). У 2013. години је успостављен нови регистар пољопривредних газдинстава, а пошто подстицаје могу остваривати само регистрована пољопривредна газдинства, биљежимо стални раст регистрованих газдинстава (2013.године - 350 ПГ, а 2017. године - 670 ПГ).

3.1.2.5. Област шумарства

Општина Невесиње има значајне површине под шумама четинара и лишћара. Површина општине под шумама, према извјештају Јавног предузећа Шумско газдинство „Ботин“ Невесиње за 2017. годину износи 28.322 хектара. Производња у метрима кубним варира у периоду 2013-2017 од 14.536 м3 до 26.342 м3, што у процентима износи повећање од 81,81%. Такође, продаја је пратила исти тренд у периоду 2013-2017 од 11.530 м3 до 27.446 м3, што у процентима значи повећање за 138%. У наредном периоду очекујемо већу прераду дрвета јер су се у 2018. години отворила два мања погона за прераду обловине и припрему огревног дрвета. Њихова производња креће се укупно око 10.000 м3 дрвета за огрев и 5.000 м3 резане грађе годишње.

У привреди општине Невесиње најзаступљенија дјелатност је у области трговине и угоститељства. У посматраном периоду (2013-2017) значајно мјесто заузима прерађивачка дјелатност и дјелатности домаћинства са значајним растом. Важан дио привреде заузима грађевинарство, док је пољопривреда најутицајнија у сектору примарне производње.

Кључни изазови у развоју пољопривреде у општини Невесиња су: повећање обима производње, конкурентности и квалитета пољопривредно-прехрамбених производа кроз субвенције за повећање обима и квалитета пољопривредних производа; измјена постојеће производне структуре пољопривредне производње; подршка формирању удружења и асоцијација произвођача; повећање степена финализације пољопривредних производа кроз отварање мини погона за прераду млијека, воћа, поврћа, меса и меда; вођење адекватне политике уређења, заштите и коришћења земљишта; изградња и јачање институција које ће омогућити пласман пољопривредних производа и др.

Највећи утицај на привреду има реализација пројекта Горњи Хоризонти, који утиче на повећање запослености радника и учешће инвеститора у градњи система водоснабдијевања. У предстојећем периоду позитиван утицај на развој привреде имаће реализација два пројекта ВЕ Трусина и ВЕ Гребак, за које се очекије почетак производње 2021. године.

3.1.3. Тржиште рада

Из табеле Слика 4. може се видјети тренд запослености у периоду 2013-2017 године на подручју општине Невесиње. Ранији пораст запослености уз мања одступања континуирано је забиљежен до 2013. године када је забиљежено 1.607 запослених да би у 2014 и 2015. години дошло до благог пада запослених радника. У 2017 (1669 запослених) и 2018. години дошло је до раста броја запослених за 17%. У 2017. години од укупног броја запослених 49% (821 лица) су жене, што је повећање за 74 у односу на 2013. годину. Највећи утицај на промјену тренда укупно запослених (раст тренда запослених) утицао је почетак грађевинских радова на градњи тунела за ХЕ Дабар и интензивирању радова водоводне и путне инфраструктуре.

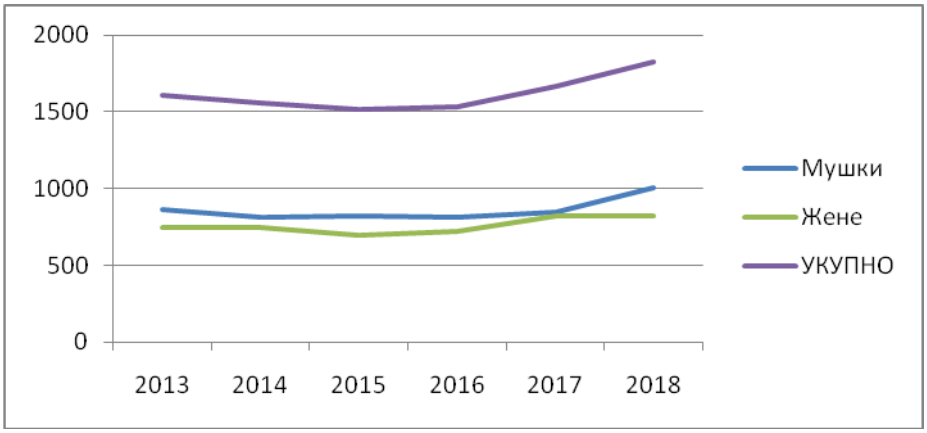

Слика 4. Тренд броја запослених[5]

Државне институције и јавна предузећа запошљавају једну трећину радника од укупног броја запослених (1669 у 2017.г) у општини Невесиње, што је углавном на истом нивоу као и 2013. године. Протекли период карактеришу процеси лоше приватизације и провођења стечајних поступака који су у већини случајева резултирали ликвидацијом предузећа, а са тим и губљењем радних мјеста. Овакво стање привремено је ублажено привлачењем страних инвестиција као што је покретање производње Свислион а.д. Требиње, који је у међувремену затворен. Провођењем пројеката стратегије развоја побољшан је пословни амбијент, па је тиме повећан је број регистрованих привредних субјеката па је дошло до проширења пословних капацитета постојећих привредних субјеката што има за резултат повећање броја запослених радника. Највећи утицај раста броја запослених у периоду 2017 и 2018 остварен је покретање градилишта ХЕ Дабар.

Забрињавајућа је чињеница да и даље доминира предузетништво из области трговине и угоститељства. Број запослених у предузетничким радњама у посматраном периоду је биљежио значајније промјене у смислу повећања запослености посебно у годинама 2016 и 2017 када је број запослених повећан у 2016 за 383 и у 2017 за 602 радника у односу на 2015. годину (подаци за претходне године нису доступни). У погледу запошљавања такође доминирају трговина и угоститељство.

У посматраном периоду евидентно је стално смањење броја незапослених (Слика 5) у евиденцији Завода за запошљавање тако да се на крају 2017. године (2378 незапослених) број незапослених смањио за 311. радника у односу на 2013. годину (2689 незапослених). Један од разлога оваквог стања је изградња инфраструктурних пројеката дефинисаних кроз стратегију у протеклом периоду

[5] Извор података: Републички завод за статистику Републике Српске

(изградња пута у индустријској зони Килавци, израда и усвајање Регулационог плана „Ботин“ и организација зоне, као и додјела дијела пољопривредног земљишта у концесију), што је условило побољшање пословног амбијента и повећање броја регистрованих привредних субјеката. Други разлог је изградња ХЕ Дабар, у којој извођачи радова ангажују велики број локалне радне снаге. Поред тога дошло је и до повећање броја запослених у области јавног сектора. Такође, провођењем Програма подршке запошљавању и самозапошљавању Владе Републике Српске, који проводи Завод за запошљавање Републике Српске, кроз више компоненти подршке различитим социјалним циљним групама, условио је смањење броја незапослених на евиденцији Завода за запошљавање. Повећање предузетничких дјелатности у Општини Невесиње, кроз овај Програм не одражава се на повећање пословних активности, пошто предузетници регистровани на овај начин, а посебно кроз пољопривредну дјелатност, по истеку уговорених обавеза са Заводом, а обично је то период од једне године, одјављују регистроване дјелатности. Због тога, у општини Невесиње, овај Програм, нажалост, више је социјалног него развојног карактера.

Укупан број незапослених смањивао се стално од 2013. до 2018 године и то сукцесивно за 1%, 6%, 3%, 2% и 4% годишње, што као кумулативно смањење незапослености 2018. године износи 16% у односу на 2013. годину. У структури незапослених младих од 15 до 35 година 2013. године било је 36%, али се тај удио смањио на 30% у 2018. години.

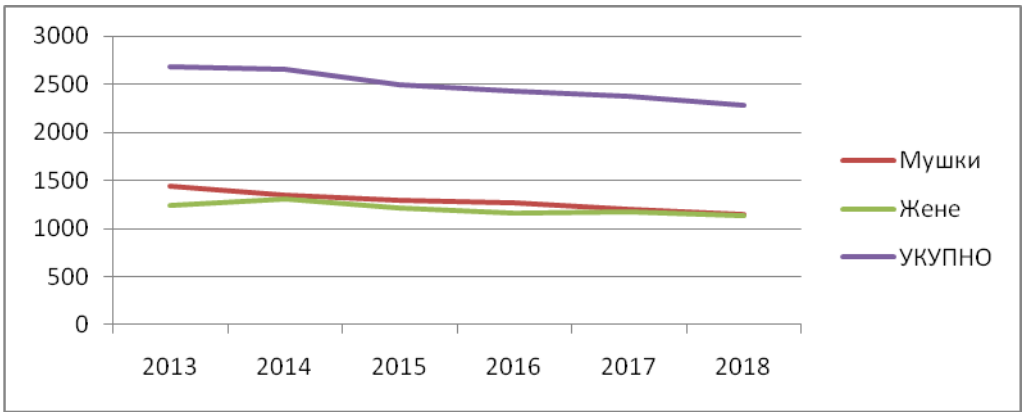

Слика 5. Тренд незапослености[6]

Осим у квалификационој и старостној димензији, структура незапослености погоршава се и у погледу дужине чекања на посао. Релативно статичко локално тржиште рада је разлог што креирање нових радних мјеста не може ни близу да задовољи потребе за радним мјестима па се повећава учешће тзв. теже запошљивих категорија. Ради се о евидентираним незапосленим за чијим вјештинама престају стварне потребе, који су већ у годинама када се теже стичу нове вјештине. Воља за активним прилагођавањем новим захтјевима изостаје усљед све дуже искључености из збивања на тржишту рада.

У општини Невесиње, као ни у другим општинама у Републици Српској, нема организованих обука и преквалификација за одрасле, осим обука за рад на рачунарима. Организовање образовања одраслих је у надлежности локалне заједнице, а обуке и преквалификације у активне мјере запошљавања треба да представљају приоритет Завода за запошљавање. Организација практичне обуке мора подразумијевати интензивну сарадњу између школа и послодаваца. Не треба очекивати да ће се било шта од овога десити само од себе, по инерцији. Уколико се ствари препусте инерцији, тржиште рада остаје статично. Потребно је тежити стварању динамичког тржишта рада, на коме се понуда и потражња стално сусрећу, посебно у погледу тражених знања и вјештина, гдје се тражи проактиван однос свих заинтересованих страна.

Такође, потребна је већа сарадња општинске управе и Завода за запошљавање у смислу заједничког осмишљавања програма преквалификације, доквалификације и програма за започињање сопственог бизниса. Креирање тих програма, укључујући и програме подршке

[6] Извор података: Републички завод за статистику Републике Српске

започињању сопственог бизниса, могуће је спровести уз сарадњу са пословном дијаспором, која се може укључити кроз менторство, савјетодавне активности и директну подршку започињању бизниса од стране незапослених, прије свега младих, али и доминантне групе незапослених старости од 45 до 60 година.

У 2017. години укупан број пензионера који укључује старостну, инвалидску и породичну пензију, на подручју општине Невесиње износио је 2747. У односу на 2013. годину тај број је мањи за 69 пензионера (2816 пензионера у 2013. години). У посматраном периоду просјечна пензија је порасла за 26 КМ, са 325 КМ у 2013. години на 351 КМ у 2017. години**.**

У претходном периоду уочен је тренд пораста запослености од 17% и пад незапослених од 16%. Остварен је позитиван тренд запошљавања младих до 35 година, тако је удио ове категорије у незапосленим смањен за 5%. Процјењује се да су стварни резултати и повољнији јер постоји значајан број запосленог становништва Невесиња у општини Гацко и у Мостару. Поред тога постоји повећање запошљавања, најчешће на подручју Мостара, Чапљине и Требиња и то сезонске радне снаге на пословима воћарства и виноградарства, као и на пословима угоститељства и грађевинарства што се манифестује јаким трендом одлива радне снаге.

Кључна активност општинске администрације је активирати производњу у радно интензивној области путем проналаска инвеститора и отпочињања производње у прерађивачкој индустрији. Поред тога значајан капацитет у смислу запошљавања и самозапошљавања има сектор малих и средњих предузећа за које треба обезбиједити институционални оквир на локалном нивоу и финансијску подршку путем специјализованог фонда за подршку. На постојећој индустријској зони потребно је провести низ организационих и инфраструктурних подухвата који ће омогућити отварање нових предузећа. Велики капацитет за запошљавање има и сектор пољопривреде и тржишне оријентације пољопривредних произвођача.

Веома важна активност је усклађивање образовних профила са локалним тржиштем рада.

3.1.4. Преглед стања у области друштвеног развоја

3.1.4.1. Образовање

Предшколско образовање

Јавна Установа за предшколско васпитање и образовање Дјечији вртић „Света Евгенија Царица Милица“ своју дјелатност обавља за подручје цијеле општине. Број дјеце из године у годину варира неправилно. У 2011. години вртић је похађало 115 дјеце. У наредним годинама број полазника је опадао, да би 2016 на 2017-у пао на 51 полазника. Од тада број полазника расте, у 2017/2018 години је било 57 полазника, а 2018/2019 87 полазника. Такође, велико је интересовање за јаслички програм за 2018 годину, које је за 50% више у односу на раније године те по први пут, од оснивања вртића, постоји листа чекања за упис. Уколико се овај тренд настави, неопходно ће бити прошириривање капацитета за формирање додатних група. У вртићу је запослен неопходан број стручне радне снаге, 4 наставика у сталном радном односу, а у периоду припремног програма за школу запошљавају се по 1 или 2 наставника <на период од 3 мјесеца, по потреби. Финансирање установе врши се већим дијелом општинским буџетским средствима и мањим дијелом уплате од стране родитеља. Проблеме у функционисању установе представљају оборинске воде, па је у наредном периоду потребна урадити дренажу око објекта вртића, као и извршити замјену термо стакала. Санација крова је извршена 2017. године донацијом Министарства породице, омладине и спорта што није директан резултат Стратегије

Основно образовање

ЈУ основна школа „Ристо Пророковић“ је организована тако да својом дјелатношћу покрива цијелу територију општине Невесиње. Наставни процес се одвија у централној школи (два објекта) и 10 подручних одјељења од којих су 4 деветоразредна и 6 петоразредних, што значи да се наставни процес одвија у 12 објеката са укупно 43 учионице у функцији. Школске 2017/2018. године проведена је рационализација мреже школа и у ПО Придворци, Зови До и Оџак је уведено прегруписање у предметну наставу чиме је број одјељења смањен за 8. Школске 2018/2019. године, у складу са Законом о основном образовању и васпитању, затворено је специјално одјељење за дјецу са посебним потребама, која су укључена у редован васпитно-образовни систем уз подршку асистента за наставу. Укупно је уписано једно одјељење првог разреда мање, што значи да се у посљедње двије године број одјељења смањио за 10.

Школска 2017/2018.година је почела у складу са Правилником о школском календару, уписано је 1.075 ученика у 58 одјељења. Укупан број наставног особља је 135. Настава је у потпуности стручно заступљена. Забрињава тенденција смањења броја ученика. У односу на 2013.годину је уписано 98 ученика мање.

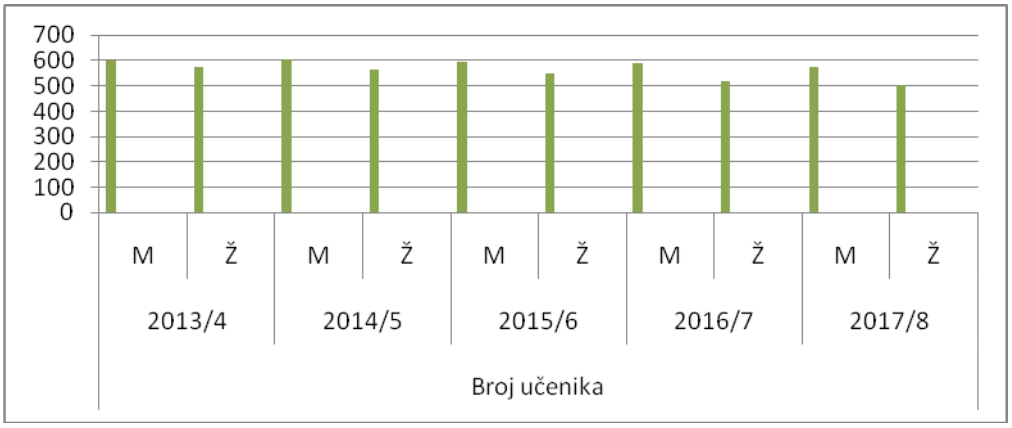

Слика 6. Преглед броја ученика по годинама и полу[7]

Како би осигурали што боље услове за боравак у школи у протеклом периоду извршена су значајна улагања у школске објекте и то: реконструисан је кров на великом објекту централне школе, уведен је систем централног гријања у великом објекту централне школе, уређени подови и врата на учионицама те намјештај у једном дијелу учионица, реновирана је фискултурна сала, школско двориште је дјелимично уређено, реновирана је фасада на малом објекту централне школе, у ПО Придворци замјењена су улазна врата, у ПО Крекови реновиран је зграда, замјењен је свјетларник у великом објекту централне школе и уграђен је видео-надзор у оба објекта централне школе. Радови су изведени средствима Министарства образовања Републике Српске и донацијом Јапанске амбасаде.

Овим инвестицијама значајно су побољшани услови рада у школама, али има још много проблема које је потребно ријешити. Посебно издвајамо слиједеће: Потребно је извршити набавку дидактичких средстава и опремање свих кабинета, обновити тзв. Мали објекат централне школе, замијенити отворе на оба објекта централне школе и ПО Братач, ПО Удрежње, ПО Биоград, ПО Џинова Махала, санирати пећи на чврсто гориво у свих 6 петоразредних одјељења и ПО Зови До, санирати спољашње игралиште за наставне и ваннаставне активности, извршити набавку књига за школску библиотеку.

Основна музичка школа у Невесињу основана је 15. септембра 2005. године. У школској 2017/ 2018 години школу су похађала 234 ученика, распоређена у 47 одјељења на одсјецима за клавир,

[7] Извор података: Извјештај основне школе Ристо Пророковић Невесиње

хармонику, виолину, гитару, кларинет, флауту и соло пјевање док је 2011. године тај број износио 186 ученика. У школи је упослено укупно 28 људи, од тога је 8 ваннаставно, 14 редовних и 6 додатних професора. Већина запослених у настави и даље долази из Србије и других градова Републике Српске и из Црне Горе.

Проблеме ствара недостатак музичке опреме, конкретно хармоника, кларинета, флаута, виолина. Још један од проблема су путни трошкови наставницима због недовољних смјештајних капацитета у Невесињу.

Средњешколско образовање

Средњешколско образовање у СШЦ-у „Алекса Шантић“ у Невесињу и даље укључује пет струка: гимназија, економија, право и трговина, машинство и обрада метала те здравство и социјална заштита. У школској години (2017/2018) наставу похађа 505 ученика, распоређених у пет наведених струка са укупно 25 одјељења. У односу на школску годину 2013/2014. када је школу похађао 598 ученика број ученика у средњој школи је смањен за 93 ученика. Тренутно у Центру ради 58 радника од чега 43 професора. Услови за рад Центра су добри, а у односу на 2013. годину санирани су поједини дијелови грађевинских објеката, опремљени кабинети, поправљено гријање док је реконструкција спортске дворане завршена крајем 2018. године. Један дио пројеката је био реализован као дио планираних стартешких интервенција што је умногоме олакшало рад школе.

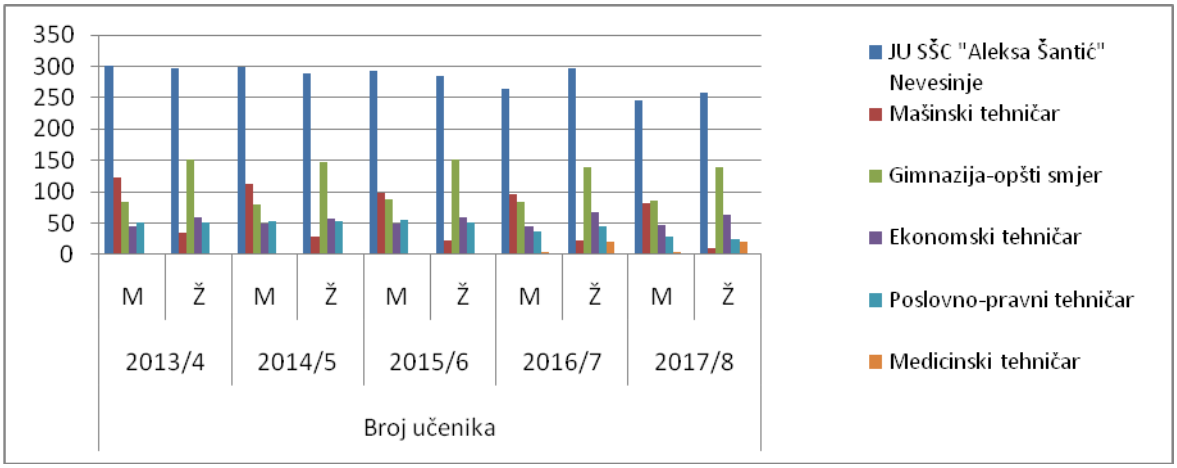

Слика 7. Преглед броја ученика у СШЦ по годинама и образовним установама[8]

На подручју општине Невесиње нема високошколских установа. Многи свршени средњошколци настављају школовање у другим градовима Републике Српске, Федерације БиХ, Србије и Црне Горе. У складу са својим могућностима, општина Невесиње помаже студенте додјелом студентских стипендија. Број стипендија са 50 у 2005. години се повећао на 200 у 2011.години, а у 2017.години тај број износи 186 стипендија, с тим да се износ редовних стипендија повећао на 100 КМ. Овакав вид стипендирања студената је потпуно социјални програм, па ће се у наредном периоду овај програм постепено финансијски смањивати а повећавати пројекат стипендирања ученика и студената за потребе локалног тржишта рада првенствено потребе привреде.

[8] Извор података: Извјештај СШЦ Алекса Шантић Невесиње

3.1.4.2. Култура и спорт

Култура

Из области културе у општини Невесиње из ранијег периода функционишу удружења „Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета“, Културно-умјетничко друштво „Невесиње“, Гусларско друштво „Невесињска пушка“- бивши назив ГД „Алекса Шантић“, Изворна група „Свети Великомученик Димитрије“, те јавне установе “Народна библиотека Невесиње“ и Центар за информисање и културу „Радио Невесиње“. У 2017 години формирана је етно група „Симонида“ са осам чланова, па су 2018. години ова друштва бројала 135 чланова. У календару редовних културно-спортских збивања у оквиру Невесињске олимпијаде 2018-те године уведена је Мала олимпијада за дјецу до осам година, а 2015. године уведени су турнир у баскету и Лига мјесних заједница у малом фудбалу. У галерији Дома културе и даље се повремено организују књижевне промоције и сликарске изложбе. Радио Невесиње информише грађане о свим битним локалним темама и темама из окружења, у редовном термину, знатно опширније него у ранијем периоду. Највећи културно спортски догађај је Невесињска олимпијада коју посјети преко 10.000 посјетилаца. Овај број се у претходном периоду стално повећавао.

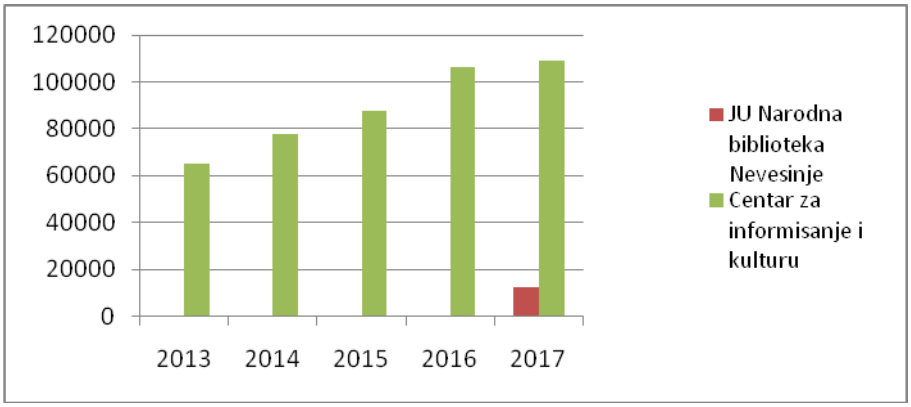

Слика 8. Преглед финансирања установа културе из општинског буџета [9]

У општини Невесиње се налази и Стари град Вјенчац који је у међувремену реконструисан 2014. године. Кроз започете стратешке интервенције реновира се Дом културе у 2018. години као и Спортска дворана чији се завршетак изградње очекује до краја 2018. године што ће у многоме допринијети даљем развоју културних садржаја.

Спорт

Регистровани спортски клубови у општини Невесиње раде на аматерској основи. У претходном периоду до 2018. године дошло је до развоја спортских активности и формирања нових клубова. Плесни клуб „Lets Dance“ основан је 2017. године са укључених 86 чланова на крају 2018. године. Клуб борилачких спортова „Невесиње“ основан је 2016. године и има 40 чланова. Коњички клуб „Галоп“ основан је 2014. године са три члана. Од спортских клубова значајан резултат остварио је Клуб малог фудбала, који је у сезони 2018/2019 године постао првак Републике Српске и освајач купа Републике Српске. Укупан број чланова у свим клубовима на крају 2018. године износио је 779 чланова. У претходном периоду вршене су санације спортских објеката, спортске дворане и градског стадиона. Градски стадион је био у веома лошем стању и пријетио гашењу клуба. Реновиран је 2016. године и одржао ранију функцију највећег окупљања омладине у спорту. Спортска дворана је реновирана 2018. године и вратила је улогу и садржај у развоју дворанског спорта у Невесињу.

[9] Извор података: Општина Невесиње, Одјељење за буџет и финансије

3.1.4.3. Здравствена заштита

Здравствена заштита у општини Невесиње обавља се у Дому здравља, Општој болници Невесиње и у двије стоматолошке ординације у приватном сектору.

Дом здравља у Невесињу организује примарну здравствену заштиту и обезбјеђује: породичну медицину, дјечију, превентивну и општу стоматологију, хигијенско-епидемиолошку дјелатност, хитну медицинску помоћ, лабораторијску и радиолошку дијагностику. Рад установе је организован и путем амбуланти по дјелатностима. У претходном периоду проширене су услуге здравствене заштите за превенцију обољења и третман менталног здравља. Основан је Центар за ментално здравље 2018. године под покровитељством амбасаде Швајцарске Владе.

У 2017. години извршена је реконструкција Дома здравља у оквиру Пројекта јачања здравственог сектора (ХСЕП), а такође је добијена и медицинска опрема од Министарства здравља и социјалне заштите за амбуланте породичне медицине, које су организоване са осам тимова (није било промјена у броју тимова у односу на 2013.г.). Тиме је употпуности успостављена услуга осам тимова породичне медицине.

Укупан број запослених у Дому здравља на дан 31.12.2017. године износио је 59 радника што је за 6 радника више у односу на 2013. годину. Број пружених здравствених услуга на нивоу Дома здравља за 2017. годину био је 148 890 услуга, док је за 2011. годину број пружених услуга био 105 685. Број корисника услуга у односу на 2013.годину се смањио за 136 корисника. Број осигураника у овом периоду се кретао од 11.670 до 11.534 без уочене тенденције промјене.

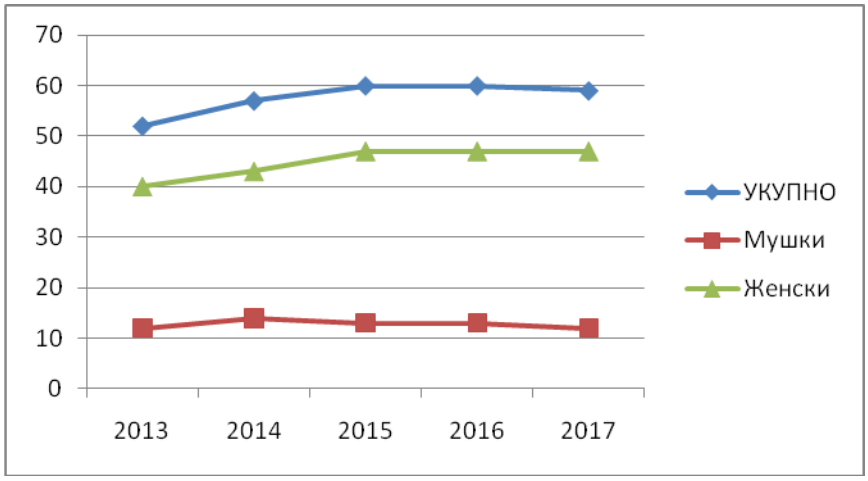

Слика 9. Број запослених у здравственим установама[10]

Проблеми са којим се Дом здравља сусреће у свом раду јесте дотрајала радиолошка и ултразвучна опрема, недостатак санитетских возила те велика потрошња лијекова издатих на рецепт као и повећање броја анализа лабораторијске дијагностике.

Општа болница Невесиње основана је 1996. године и ова установа је установа секундарног нивоа здравствене заштите која пружа услуге из интерне медицине, опште хирургије, гинекологије и акушерства и педијатрије.

Општа болница Невесиње је крајем 2014. године прешла у нови објекат болнице који је саграђен средствима донатора господина Михајла Лабала из САД-а, који је поријеклом из Невесиња, уз учешће Владе Републике Српске са дијелом средстава за завршетак и опремање болнице. Преласком у нови објекат болница је успјела да ангажује еминентне здравствене стручњаке из Србије те је започела и наставила са пружањем здравствених услуга из дигестивне хирургије које се не пружају у здравственим установама у Републици Српској. Ову активност су УНДП и општина

[10] Извор података: Извјештај Дома здравља Невесиње

Невесиње помогли путем пројекта Дијаспора за развој. Специфичне услуге су се до сада пружале пацијентима из Републике Српске и Федерације БиХ, Македоније и Црне Горе по чему је ова установа, поред услуга које се пружају од љекара ове болнице, постала препознатљива не само у Републици Српској већ и окружењу.

Број запослених радника у овој установи се повећао са 58 у 2013. години на 80 до 31.12.2017. године, од чега је 60 медицинских и 20 немедицинских радника.

Према анкетама које редовно сваке године проводи Фонд Здравственог Осигурања Републике Српске пацијенти су најзадовољнији Општом болницом Невесиње. Сви анкетирани за услове лијечења у овој болници дали су највишу оцјену[11].

Циљ је да се подигне квалитет услуга на још већи ниво, омогући бржа едукација радника ове установе код пружања одређених услуга. Како би се пацијентима пружила што боља услуга бит ће потребно урадити и мање интервенције на повезивању старе и нове зграде Опште болнице те извршити набавку одређене специјалистичке опреме.

3.1.4.4. Социјална заштита

Јавна установа Центар за социјални рад Невесиње је установа социјалне заштите. Тренутно запошљава десет радника. Њен рад се огледа у видовима помоћи за кориснике помоћи и висини исплаћене помоћи за кориснике социјалне помоћи. Видови помоћи у посматраном периоду 2013-2017 нису се мијењали. У истом периоду континуирано се смањивао укупан број корисника помоћи са 1833 (у 2013. години) на 1563 лица (у 2017. години), што у проценту износи 14,73%. Ово смањење је било готово линеарно. Основни узроци овог смањења су смањење броја новорођене дјеце, повећање стопе запослености и смртност старијих корисника. По питању рањивих скупина највише је оних из катергорије старијих лица без породичне његе. Број ових лица у односу на 2013. годину је порастао. У 2013. години ових лица је било 108, док их је у 2017. години било 234. За ову категорију становништва највише се брине Центар за социјални рад и тимови породичне медицине из породичниих амбуланти Дома здравља. Износ исплаћене помоћи за посматрани период остао је на приближно истом нивоу. Приходи Центра за социјални рад су из године у годину расли су са 800.401 КМ у 2013-ој години на 902.181 КМ у 2017-ој години.

3.1.4.5. Цивилна заштита

Улога Цивилне заштите, као дијела управе Општине Невесиње, састоји се у спасавању становништва и његове имовине од елементарних непогода и других несрећа. По систематизацији радних мјеста радници припадају служби Начелника Општине. У посматраном периоду 2013-2017 дошло је до повећања броја извршилаца са једног на четири и формиран је штаб за ванредне ситуације.

Општина Невесиње је крајем 2018. године израдила документ Процјена угрожености од елементарне непогоде и друге несреће општине Невесиње, који је усвојен од стране Скупштине Општине.[12] Најдеструктивније непогоде, које потенцијално могу погодити ово подручје и нанијети веома озбиљне посљедице су разорни земљотрес интензитета 8°MCS и више, поплаве у Невесињском пољу, пожари на отвореном простору великих површина шумских и пољопривредних култура и снијег те велике сњежне падавине. Проглашења ванредних ситуација од стране надлежног органа није било, а највећа опасност у задњих пет година је повећање броја шумских пожара са 40 пожара у 2013. години на чак 169 у 2017. години при чему су површине угрожене пожарима повећане са 108,7 ха на 1402 ха.

[11] http://www.opstinanevesinje.rs.ba/cir/article.php?pid=1671

[12] Документ: Процјена угрожености од елементарне непогоде и друге несреће на подручју општине Невесиње

Како би ефикасно могли одговорити на потербе заједнице у случају елементарних непогода, потребно је у наредном периоду радити на опремању Цивилне заштите, те на уређењу корита и санацији насипа ријеке Заломке.

3.1.4.6. Социјална имовинска и лична сигурност грађана

Општина Невесиње спада међу градове са највећом сигурности грађана и са најмањом стопом криминалитета. Просјечан број кривичних дјела по глави становника у Републици Српској износи 0,91% у 2017 години[13] док тај податак за Невесиње износи 0,17% што је 5,35 пута мање него просјек у Републици Српској. Поред тога укупан број кривичних дјела (Слика 10) је у сталном опадању, тако је у 2017. години овај број износио 39% мање него у 2013. години.

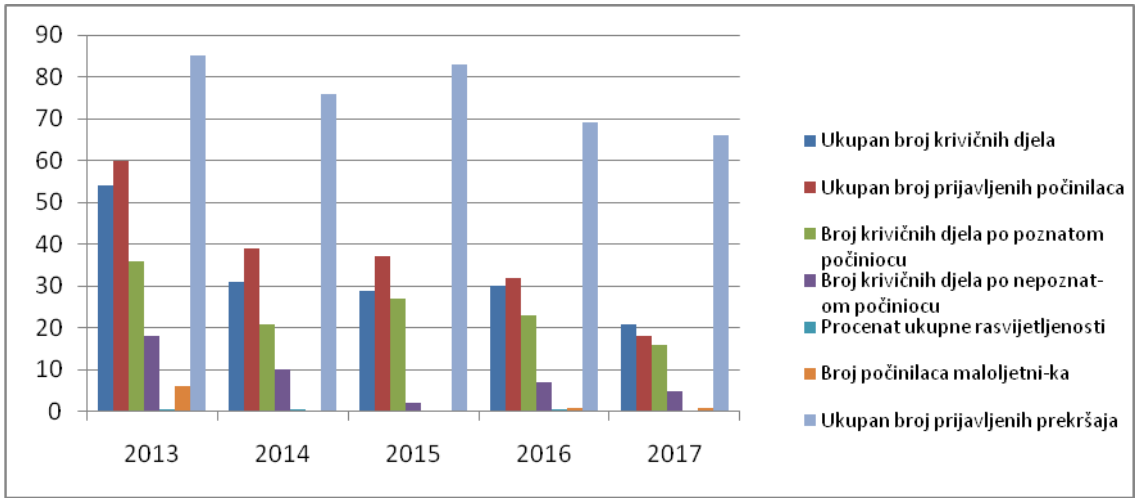

Слика 10. Структура криминалитета[14]

У структури криминалитета најзаступљенији су имовински деликти који су најчешче били заступљени од 83-90%, у далеко мањој мјери привредни криминал (3-17%), а осталих кривичних дјела готово да нема.

3.1.4.7. Осјетљиве/ рањиве групе

У осјетљиве групе спадају малољетници: дјеца без родитељског старања, одгојно занемарена и запуштена дјеца, дјеца чији је развој ометен породичним проблемима и дјеца са менталним и физичким сметњама. У посматраном периоду тај број прилично уједначен осим дјеце одгојем занемарене, чији број опада из године у годину.

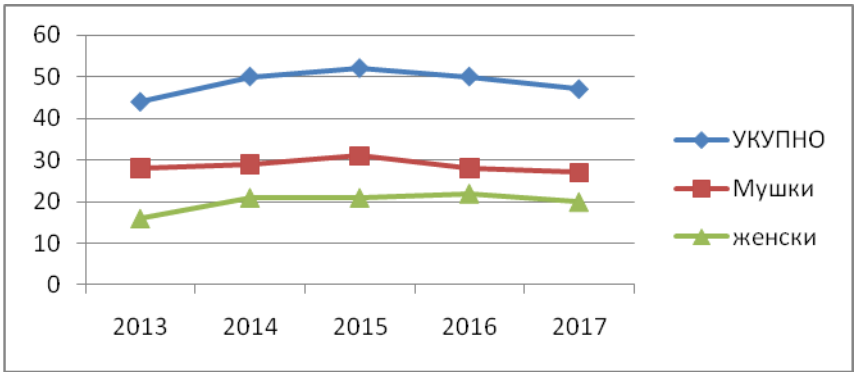

Слика 11. Рањиве групе, малољетници[15]

[13] Извор података: Републички завод за статистику Републике Српске, Статистички годишњак 2018
[14] Извор података: Извјештај ЦЈБ Требиње, РЈ Невесиње

Локална заједница води бригу о осјетљивим групама у границама својих могућности. Седморо дјеце са посебним потребама похађа основну школу, заједно са осталом дјецом. Удружење „Моја нада“ ради са дјецом са посебним потребама у виду дневног боравка. Свакодневно је на третману до двадестеро дјеце. Иначе, у цијелој општини категорисано је педесет четворо дјеце из ове категорије.

Одрасли који спадају у осјетљиве групе су: лица ометена у физичком и психичком развоју и лица са инвалидитетом, материјално необезбијеђена и за рад неспособна лица, стара лица без породичног старања, лица друштвено негативног понашања и лица и породице у стању социјалне потребе којима је усљед посебних околности потребна помоћ. Број одраслих лица у нашој општини, који спадају у категорију рањивих група стално је у порасту.

Центар за социјални рад води бригу о случајевима за које нема ко да брине, на начин, да суфинансира дио средстава за њихов смјештај у посебним установама у Републици Српској. Тај број је из године у годину приближно исти и креће се до пет лица.

Ратни војни инвалиди су осјетљива категорија чији се број због посљедица рата накнадном оцјеном инвалидности у 2014. години повећао за 18%, односно са 347 инвалида на 413 инвалидних лица. Износ инвалиднина, релативно је растао, али веома неуједначено у апсолутним износима. Тако је инвалиднина прве категорије са потребном потпуном помоћи порасла за 520КМ, или за 35% у односу на 2013 годину. Број пензионера у општини је смањен за 69 корисника или за 2,4% у односу на 2013-у годину.

3.1.4.8. Цивилно друштво (невладине организације)

Невладине организације заузимају значајно мјесто у функционисању локалне заједнице. У посматраном периоду број НВО у општини нарастао је на 43 организације. У свом саставу имају 4916 чланова, што је велики број у односу на број становника наше општине и знатно је повећан у посматраном периоду. У 2013-ој години број НВО, без спортских организација, био је релативно мали. Десет организација је било активно, а данас је то пуно више. Оно што не достаје и даље у сектору удружења грађана, као и у многим друштвеним дјелатностима, јесте добровољна улога појединца, без личног интереса, са жељом да се све активности омасове и добије квалитетнији садржај живота у локалној заједници.

Финансирање невладиног сектора од стране буџета локалне заједнице се благо повећавало, са 378.017КМ у 2013-ој години на 390.030КМ у 2017-ој години. Посматрано процентуално то износи приближно 3,2% повећања. Скоро сва удружења, изузевши Удружење пензионера и још пар њих, извор финансирања, траже у буџету локалне заједнице. У највећем обиму НВО се финансирају по буџетском систему. Финансирање путем пројеката, који су од заједничког интереса Општине и НВО, рађено је у периоду 2015-2017 и није постигнут значајнији резултат. Ипак сматрамо да у оваквом виду финансирања постоји велики потенцијал и да овоме треба посветити већу пажњу.

3.1.4.9. Општинска управа – анализа стања

У Општинској управи Невесиње запослено је 100 службеника и намјештеника организованих у Службу начелника и 4 одјељења као основне организационе јединице те Кабинет начелника и Територијалну ватрогасну јединицу као посебне организационе јединице. Кабинет начелника представља новину у организацији Општинске управе. У односу на 2013-ту годину повећан је број запослених за 28 службеника.

У периоду 2013-2017. година, тачније у 2015. години, успостављени је јединица за управљање развојем. Послове јединице за управљањем развојем обавља Одсјек за управљање развојем организован у саставу Службе начелника и броји 5 запослених.

[15] Извор података: Центар за социјални рад Невесиње

Запослени у општинској управи располажу потребним знањима и искуством за пружање квалитетних услуга грађанима и привредницима.

У наредом периоду потребна је досљедна примјена Правилника о планирању, праћењу и вредновању и извјештавању (ППВИ процедуре) којим су дефинисани послови, улоге, одговорности и рокови свих релевантних актера, а првенствено запослених у општинској управи, на реализацији сваке фазе у процесу имплементације Стратегије развоја.

У погледу пружања услуга, ниво задовољства грађана је 2007. године износио 97% затим је имао благи пад до 2016. године када је износио 92% и послије тога анкета се није спроводила. Послије су остварена унапређења која се огледају у поједностављењу административних поступака, скраћењу процедура, успостављању централног регистра предузетника.

У завршној фази је опремање и електронско увезивање матичног уреда у МЗ Оџаку који ће грађанима бити на располагању, а у наредном периоду је потребно приступити адаптацији, опремању и електронском увезивању матичног уреда у МЗ Зовом долу, као јединому преосталом матичном уреду који није електронски повезан са главном администарцијом.

На подручју општине Невесиње, успостављено је 17 мјесних заједница са активним члановима Савјета. Поједине мјесне заједнице нису опремљене адекватном техничком опремом што отежава њихов рад. Већина МЗ користи просторе у школским објектима или парохијске домове, док двије немају ни алтернативни канцеларијски простор у функцији (МЗ Грабовица, МЗ Риља).

У наредном периоду неопходно је даље унапређење опремљености органа управе, као и даље унапређење комуникације са привредним и невладиним сектором.

У наредном периоду је веома важно фокусирати се на одржавање постојећих објеката у сектору образовања и у уској сарадњи са локалним привредницима и организацијама цивилног друштва, радити на усклађивању образовних потреба локалне привреде са понудом средњошколског центра.

Иако је Општина издвајала велика финансијска средства за реконструкцију и опремање културних установа и објеката, она још нису постигле задовољавајући нивоа јавних услуга и искоришћености капацитета из области културе. Потребно је много више анимирати грађане да се укључе у јавни и културни живот Невесиња, нарочито мјештана руралних подручја који су ускраћени за било какав вид културних дешавања.

Општина је извршила реконструкцију спортске дворане и других спортских терена па се у наредном периоду мора фокусирати на већу афирмацију спортско рекреативних активности, кроз обезбјеђење адекватних услова за рад спортских клубова и рекреацију грађана, нарочито у руралним дијеловима гдје не постоје адекватни спортско-рекреациони терени.

У области здравствене заштите постигнут је значајан напредак завршетком и опремањем новог објекта Опште болнице Невесиње, па су остварени много бољи услови пружања здравствених услуга. Поред тога у сарадњи са дијаспором, кориштењем знања и искуства водећих здравствених стручњака из дијаспоре успостављене су нове специјалистичке услуге из области хирургије и гинекологије по чему је Општа болница постала регионално позната. У дому здравља урађена је реконструкција објекта и успостављено осам тимова породичне медицине.

У области социјалне заштите број корисника се смањио. Основни узрок овог смањења је смањење броја корисника новорођене дјеце, умирањем старих корисника помоћи и повећењем броја запослених. Буџет социјалне заштите је повећан. Поред тога потребно је анимирати и активно укључити невладине организације и друге органе локалне заједнице, да својим примједбама, сугестијама и директним активностима утичу на побољшање квалитета социјалне заштите на подручју општине Невесиње.

Већина организација цивилног друштва директно ради на побољшању социјалног статуса рањивих група те је финансијска подршка Општине њиховим активностима од пресудног значаја. Иако Општина издваја 3,2% средства од укупног износа буџета за њихов рад, потребно је додатно

изградити њихове капацитете у циљу изналаска финансијских средстава из додатних извора финансирања.

Општинска администрација располаже са великим бројем високообразованог кадра. Задовољство грађана услугама шалтер сале је на високом нивоу, међутим друге се услуге административне службе могу значајно побољшати. То се првенствено односи на јавне комуналне услуге привредницима и потенцијалним инвеститорима.

Сигурносна ситуација у периоду 2013.-2017. је добра и биљежи константно побољшање. Оваква имовинска и лична сигурност грађана улива повјерење у локалну самоуправе и у сваком случају погодује повољној клими за привлачење инвестиција и утиче на смањење одлива становништва, нарочито младих.

У Цивилној заштити дошло је до повећања броја извршилаца и формирања Штаба цивилне заштите. Потребно је још набавити неопходну опрему за спасавање и интервенције како би у случају елемнтарних непогода могли на вријеме извршити акције спасавања.

3.1.4.10. Стање јавне инфраструктуре и јавних услуга

Стање саобраћајне инфраструктуре

На подручју општине Невесиње веома је разграната путна мрежа у укупној дужини од 307 километара локалних путева, који се одржавају из буџета општине Невесиње (Одлука о категоризацији локланих путева на територији Општине Невесиње, Службени гласник Општине Невесиње 3/15). У периоду од 2013-2017 године на територији општине уложена су значајна финансијска средства на одржавање путне инфраструктуре како у љетном тако и у зимском периоду и то према наведеним годинама:

2013	2014	2015	2016	2017
240.273,00	205.380,00	223.309,00	172.682,00	121.922,00

Табела 2. Финансијска средства (КМ) уложена у санацију и одржавање локланих путева на територији Општине Невесиње[16]

Разрођеност путне мреже и велике сњежне падавине представљају велики проблем приликом одржавања путне инфраструктуре. У наведеном периоду финансијска средства су углавном уложена на одржавање макадамских путева на територији општине, што значи да није било асфалтирања локалних путних праваца. Општина Невесиње од 2016. године има значајну помоћ у одржавању путне инфраструктуре од стране предузећа ХЕТ (Хидро-електране на Требишњици), које својим финснијским средствима и својом механизацијом доприноси одржвању локалне путне мреже што је довело и до смањења финансијских средстава које општина улаже за ову намјену. У наредном периоду општина Невесиње треба извршити модернизацију локалних саобраћајница док су регионалне и магистралне саобраћајнице на овом подручју у надлежности ЈП „ПУТЕВИ РС“. Путна мрежа у надлежности општине има 15 км некатегорисаних путева и 292,5 км локалних путева. Од тога је асфалтирано 72,5 км или 23,6%. У претходном периоду није било промјена ових вриједности. Путна мрежа у надлежности Ј.П. Путеви Републике Српске када говоримо о општини Невесиње састоји се од 65 км магистралних и 95 км регионалних путева.

Поред разуђености саобраћајне инфраструктуре важно је напоменути да је стање путева прилично лоше. Магистрални пут Мостар-Невесиње-Гацко је у прилично лошем стању асфалтне подлоге, а регионални путеви у јако лошем и заосталом стању, чак 55,8% ове категорије путева није асфалтирано. Регионални пут Невесиње-Берковићи је у фази реконструкције са малим нивоом инвестиција, пут Невесиње-Лука према Коњицу је у јако лошем стању асфалтне подлоге,

[16] Извор података Општина Невесиње

док је пут Невесиње-Калиновик још са макадамском подлогом. Пут Невесиње-Зијемља-Мостар више личи на шумски него на регионални пут. Један од кључних приоритета за развој Општине Невесиње је реконструкција магистралног пута М-6.1 (Мостар-Невесиње-Гацко) јер је становништво наше општине у великој мјери економски зависно од општине Гацко и Града Мостара. Тренутно има 21 насељено мјесто чији центри нису асфалтном цестом повезани са центром општине. За вријеме поплава долази до плављења моста на Покосцу и прекида ове путне комуникације па села мјесне заједнице Грабовица остану одсјечена више дана. Такође поплаве узрокују плављење и прекид саобраћаја магистралног пута М 6.1 Невесиње – Гацко на дионици код Вишњева.

Стање техничке инфраструктуре

Електроенергетска инфраструктура на подручју општине Невесиње је веома разрођена што изискује велике напоре за њено одржавање. Покривеност електроенергетском мрежом општине је готово стопостотна, односно само једно насељено мјесто, са четири домаћинства, није покривено ЕЕ мрежом. Дужина ЕЕ мреже у високом и ниском напону је око 300 км. У периоду од 2013.-2017. године је почето каблирање надземне ЕЕ мреже а једним дијелом укопавања ЕЕ мреже у градском подручју. Започета је изградња 110kV далековода Гацко-Невесиње чијом ће се изградњом обезбиједити алтернативно и сигурније напајање општине у случају квара или хаварије на главном напојном 110kV далеководу Мостар-Невесиње. Истовремено је почета модернизација главне трафостанице Килавци 110/10 kV и тај процес је у току.

Што се тиче телекомуникационе кабловске мреже она је у процесу модернизације односно општина Невесиње је постала саставни дио оптичке мреже Републике Српске а истовремено се одвија и повезивање корисника на оптичку мрежу чиме се повећава квалитет ових услуга. Оптичком мрежом Невесиње је повезано са општинама Берковићи и Калиновик, тако да је направљен прстен ове мреже што је чини веома поузданом у непрекидној конекцији. У Невесињу и свим насељима дуж главне трасе урађене су локалне оптичке мреже и дате на кориштење.

Стање комуналне инфраструктуре

У периоду од 2013. до 2017. године дошло је до значајног повећања дужине водоводне мреже а самим тим и до повећања броја корисника услуга водоснабдијевања. У овом периоду изграђено је 13 км нове водоводне мреже и тиме се проценат становништва који се квалитетно водоснабдијева повећао са 73% у 2013 на 80% на крају 2017. године, Број потрошача се повећао са 8370 на 8550 потрошача. Квалитет водоводних мрежа се значајно побољшао тако да су и овом периоду губици воде са 78% смањени на 61%.

Крајем 2018 године завршен је пројекат изградње главног цјевовода Удбина-Невесиње капацитета 70 л/сек. У току је припрема пројеката изградње пречистача питке воде на изворишту „Алаговац“ капацитета 70 л/сек што ће допринијети да се у наредном периоду може очекивати повећање обима и квалитета водоснабдијевања Невесиња и насељених мјеста ван градског подручја општине Невесиње. Уз главни цјевовод Удбина-Невесиње и водоводе градилишних насеља ХЕ Дабар изграђени су локални водоводи и извршено водоснабдијевање насеља Зови До са око 98 домаћинстава и насеља Косовача. У току је реализација пројеката водоснабдијевања села Братач са 71 домаћинством и Крекови-Мијатовци-Постољани са 122 домаћинства. Такође се гради водовод Војине – Дрежањ који ће водоснабдијевати 51 домаћинство.

У претходном планском периоду канализациона мрежа је проширена за 1 км и сада износи 25,5 км. На ову мрежу је прикључено 1300 домаћинстава и 230 прикључака правних лица, што чини повећање у односу на 2013 за 70 прикључака домаћинстава и 30 правних лица. Велики број приградских насеља и становништва које у њима живи немају изграђену канализациону мрежу и принуђени су да граде септичке јаме. У наредном периоду је потребно реализовати низ пројеката, како би се овом становништву обезбиједило квалитетно пружање услуга прикупљања и одлагања

фекалног отпада. Приоритетни пројекти су градња канализационе мреже за насеља Миљевац и Доња Шеховина гдје има око 465 домаћинстава.

Стање јавне расвјете на подручју општине Невесиње је задовољавајуће по питању покривености подручја и насељених мјеста овом комуналном услугом (у 2017. години 60% становништва у односу на 2013. годину када је тај постотак износио 40%). Међутим, када је у питању њен квалитет треба истаћи да је јавна расвјета у ужем градском подручју углавном застарјела и захтијева значајна улагања у њену модернизацију уградњом свјетиљки са савременијим технологијама, чиме ће се остварити и ефекат уштеде када су у питању трошкови јавне расвјете. Износ финансијских средстава из општинског буџета који је уложен за функционисање јавне расвјете повећан је са 7.000 на 15.000 КМ у овом периоду (2013-2017).

Одржавање локалне путне мреже, од стране Општине, је евидентно али недовољно због ограничених финансијских средстава намјењених за ту сврху. У наредном периоду неопходно је обезбједити финансијска средства за реконструкцију секундарне путне мреже како у градским тако и приградским насељима.

Електроенергетска мрежа је добро развијена али је у лошем стању, па је потребно изнаћи начин за побољшање редовног одржавања електро енергетске мреже на простору општине.

Оптичка мрежа на простору општине је добро развијена и доступна великом броју корисника. Општина Невесиње ће и у будуће сарађивати са мрежним оператером да се оптичка мрежа шири заједно са ширењем водоводне мреже.

Што се тиче водоснабдијевања изграђен је главни цјевовод Удбина-Невесиње, а у наредном периоду потребно је реализовати пројекат изградње пречистача питке воде на водозахвату Алаговац. Сада је око 80% становништва спојено на градски водовод и има задовољавајући квалитет и квантитет питке воде. Потребно је наставити развој водоводне мреже у сеоским подручјима.

У претходном периоду развој канализационе мреже је био незнатан. У наредном периоду потребно је наставити проширење мреже фекалне канализације и урадити анализе, пројекат и почети реализацију пречишћавања отпадних вода. Да би се пратило и вршило побољшање стања квалитета вода на подручју општине, потребно је системски спроводити редован мониторинг стања квалитета вода, спровести санацију свих неадекватних септички јама које врше загађења површинских и подземних.

3.1.5. Стање животне средине

3.1.5.1. Стање ваздуха, водних ресурса, земљишта и шумских екосистема

Стање ваздуха и земљишта на подручју општине Невесиње је добро и нема значајног загађења, што потврђују мјерења од овлаштених института која су спроводили на локацијама погона и постројења у процесу прибављања еколошких дозвола за исте.

Стање водних ресурса је добро и није промијењено у претходном периоду. Међутим треба имати пажњу према промјенама које могу деградирати ово стање, као што су сјеча шума, санација септичких јама и третман отпадних вода, као и прекомјерна употреба пестицида и минералних ђубрива. Зато би требали редовно вршити мониторинг стања квалитета вода.

Шумски екосистем је у добром стању, међутим, да би се одржао као такав треба спријечити прекомјерну, неселективну и илегалну сјечу и спроводити активности на пошумљавању локалитета гдје има потребе за тим. Највећа опасност за овај екосистем је повећање броја

шумских пожара са 40 у 2013. години на чак 169 у 2017. години при чему су површине угрожене пожарима повећане са 108,7 ха на 1402 ха.[17]

3.1.5.2. Управљање отпадом

Општина Невесиње се у протеклом периоду опредијелила да побољша процес управљања комуналним отпадом. Почетком 2018 године почета је у израда Плана управљања отпадом гдје ће се дефинисати пројекти и мјере као и циљеви који ће допринијети квалитетнијем процесу од прикупљања, селектовања, транспорта па све до одлагања комуналног отпада. Тренутна покривеност домаћинстава са процесом прикупљања отпада је 54,5%, што је за 15% више него 2013. године. Покривеност одвоза смећа правних лица достигао је 91,7%, што је повећање за 13,3% у овом периоду. Количина прикупљеног отпада у 2013. год износила је 19.550 м3 и повећана је на 21.600 м3 у 2017. години. У истом периоду је отпад одложен на дивље депоније смањен са 2.340 м3 у 2013. години на 1.940 м3 у 2017. години.

Када је у питању управљање комуналним отпадом, општина Невесиње је у претходном периоду реализовала неколико пројеката, а неки су још у фази реализације. Извршена је набавка 60 малих и 20 великих контејнера и 120 канти за прикупљање и селектовање амбалажног отпада. У фази реализације је изградња рециклажног дворишта гдје ће се вршити селектовање комуналног отпада чији ће се дио продавати као рециклажни материјал, а остатак одлагати на депонију. Овдје треба истаћи да општина Невесиње има великих проблема са привременом комуналном депонијом и да у наредном периоду треба приступити проналажењу адекватног рјешења за овај проблем како би привремено могли одлагати комунални отпад док се не изгради и не почне користити планирана регионална депонија на подручју општине Гацко, која је још у почетној фази реализације. Изражен је и проблем дивљих депонија чији се број није значајно промијенио у односу на 2013. годину (регистровано 15-20 дивљих депонија). Иако је комунално предузеће вршило уклањање 5 до 6 појединих депонија годишње, а ове депоније су се поново активирале на истим мјестима, тако да их тренутно поново има од 15 до 20. Повећан је број мјесних заједница укључених у систем организованог прикупљања и одвоза смећа и отпада са 5 у 2013. години на 7 у 2017. години. Отпад у руралним подручјима која нису обухваћена прикупљањем комуналног отпада, највећим дијелом се одлаже на дивљим депонијама. Зато је у наредном периоду потребно активности усмјерити у санацију дивљих депонија и ширење система организованог прикупљања комуналног отпада.

3.1.5.3. Управљање простором и животном средином, стање градског зеленила

У склопу Програма заједничке комуналне потрошње, којег сваке године усваја СО Невесиње, предвиђено је одржавање паркова и осталих зелених површина. Површина уређених паркова износи 8.200 м2 и није се мијењала у последњем периоду. У ужем градском подручју недостаје паркова, зелених површина и дрвећа. У протеклом периоду се радило на ревитализацији зеленила и формирању дворeда на површинама поред саобраћајница и испред јавних објеката, гдје је то било могуће. Од 2013.г. до 2016.г. годишње је засађивано по 100 садница, а 2017.г. 200 садница. Ипак то је недовољно да би стање градског зеленила било задовољавајуће. Претварањем бившег војног логора у стамбено-пословни комплекс отварају се могућности за формирање додатних зелених површина и паркова, уколико би обратили пажњу на тај сегмент простора. Приликом израде регулационих и урбанистичких планова потребно је водити рачуна да се управља животним простором тако да у њему буду предвиђене и заступљене све потребе које обезбјеђују пријатан боравак становништва на том простору.

[17] Документ: Процјена угрожености од елементарне непогоде и друге несреће општине Невесиње

3.1.5.4. Заштита природног и културно-историјског насљеђа

Када је у питању природно и културно-историјско насљеђе на подручју општине Невесиње, у протеклом периоду је покренута иницијатива увођења на листу UNESCO-а локалитета стећака Калуфи у селу Крекови, затим старог града Вјенчац који се налази непосредно уз уже градско подручје, као и моста Овчији Брод у селу Братач. У овом периоду је мост Овчији Брод уврштен на листу заштићених споменика Републичког Завода за заштиту културно-историјског и природног насљеђа.

3.1.5.5. Утицај локалне економије на животну средину

На подручју општине Невесиње за сада не постоји производно нити било какво друго постројење које би имало значајнији утицај на стање животне средине. Постојећа производна постројења су се кроз мјере, које су наложене у процесу прибављања еколошких дозвола, свела на прихватљив утицај на животни простор. Њихови технолошки процеси су такви да је емисија штетних материја и буке у границама предвиђених прагова дозвољених величина које су прописане одговарајућим правилницима. Углавном сви погони и постројења, који по Закону о заштити животне средине морају имати еколошку дизволу, су исту и прибавили.

Стање ваздуха и земљишта је добро, али и убудуће треба посебну пажњу посветити очувању овог богатства, посебно спречавајући инвестиције које би то нарушиле „прљавим технологијама“.

Потребно је спријечити даљу бесправну сјечу шума, успоставити хитне узгојне мјере које подразумијевају побољшања квалитета шуме и на мјестима гдје се врши легална сјеча стабала вршити рекултивацију односно садњу нових младих стабала.

Евидентно је да питање управљање отпадом не простору општине Невесиње један од највећих проблема који се тичу заштите животне средине. У наредном периоду потребно радити на активностима санације дивљих депонија и постојеће градске депоније и прилагодити комуналну структуру да се отпад у будућности може отпремати на регионалну депонију Гацко која је планирана у складу са ЕУ стандардима збрињавања отпада.

3.1.5.6. Просторно планска документација

Преглед просторно-планске документације за Општину Невесиње је следећи:

Просторни планови: - 2015. године усвојен просторни план општине Невесиње 2011-2031.

Урбанистички планови: - Постоји потреба за доношењем Урбанистичког плана општине Невесиње, у предходном периоду није урађено ништа.

Регулациони планови: - Усвојени су следећи регулациони планови: РП Привредна зона Килавци (измјена и допуна плана), РП Гвозд (измјена и допуна плана), РП Соларна електрана Будисавље, РП Гараже стара болница, РП Херцеговачки крш, РО Стара управа путева, РП Ботин, РП ВЕ Гребак (у фази усвајања), РП Килавци Шајбе (измјена и допуна плана-у фази усвајања), РП Војни логор, РП Војни логор (измјена и допуна плана), РП Црква Св.Илије на Моринама, РП Сеп (измјене и допуна плана), РП ПЦ Малта (измјене и допуна плана-у фази усвајања), РП Стара болница (измјена и допуна плана).

Највећи дио планова је израђен или измијењен на захтјев Општине Невесиње док је један дио рађен на захтјев инвеститора или власника некретнина. Планови су се углавном односили на стамбене зоне док су се три односила на пословне или стамбено-пословне зоне. Тренутно најактуелнија локација је простор Војног логора коме је промијењена намјена у стамбено-пословну зону. Усвајањем регулационог плана ове локације омогућено је покретање више инвестиција, а најважније су изградња тржног центра и почетак градње стамбене зграде са двије ламеле по 30 станова.

Приоритет за наредни период јесте израда и усвајање Урбанистичког плана општине и усвајање Одлуке о уређењу простора и грађевинском земљишту.

3.1.6. Анализа буџета

Осврт на финансирање током претходног периода имплементације стратегије: У стратегији развоја за период 2014-2018 година није прецизно наведен финансијски оквир за реализацију стратегије развоја нити детаљи извора финансирања. Наведене су процијењене вриједности програма и пројеката, без јасних анализа извора финансијских средстава. Такође није наведена укупна вриједност финансијских средстава по развојним секторима. У оваквим околностима финансирање по годинама је било врло варијабилно, а по секторима врло несразмјерно. Посебно треба истаћи да је финансирање сектора економског развоја било симболично ниско, око 6% од укупне финансијске вриједности. Највише средстава утрошено је у сектор друштвеног развоја 57%, а у сектор заштите животне средине 37%. Извори финансирања у претходном периоду приказани су у следећој табели:

Извор финансирања	Година					Укупно реализовано
	2014	2015	2016	2017	2018	
Буџет Општине	342,029	243,432	675,507	474,719	418,516	2,154,203
Вањски извори	2,646,940	242,318	768,517	1,683,695	2,234,308	7,575,778
Укупно КМ	**2,988,969**	**485,750**	**1,444,024**	**2,158,414**	**2,652,824**	**9,729,981**

Табела 3. Преглед финансијаске реализације по годинама 2014-2018 [18]

У претходној табели обухваћени су извори финансирања стратешких пројеката које је реализовала Општина Невесиње. Поред тога у овом периоду је реализовано неколико стратешких пројеката, који нијесу обухваћени претходном табелом и које су реализовали вањски носиоци. Највећу инвестицију реализовало је ЈП ХЕ Дабар, које је поред водовода за потребе својих градилишних насеља изградило главни цјевовод, два резервоара и три локална водовода из пројекта Изградње водовода Удбина-Невесиње са процијењеном вриједности преко 5.000.000 КМ. Узимајући овај податак укупне инвестиције у стратешке пројекте Општине Невесиње за период 2014-2018 година износе око 15.000.000 КМ.

Образложење прогнозе средстава за период 2019-2023. године: Прогноза финансирања развојне стратегије за период 2019-2023. године припремљена је узимајући у обзир тренд издвојених средстава из буџета Општине у периоду 2014-2018. године и очекиваног значајног повећења накнада за произведену енергију из ВЕ Трусина, ВЕ Гребак и ХЕ Дабар. Очекиване накнаде за наредни период дате су у табели:

ВРСТА НАКНАДЕ	ГОДИНА				
	2019	2020	2021	2022	2023
Накнада за воде	35,000	35,000	35,000	35,000	35,000
Накнада за заштиту од пожара	11,000	11,000	11,000	11,000	11,000
Накнада за шуме	145,000	145,000	145,000	145,000	145,000
Накнада за ренту	60,000	100,000	100,000	100,000	100,000
Накнада за уређење	25,000	45,000	45,000	45,000	45,000
Накнада од продаје земљишта	80,000	100,000	100,000	100,000	100,000

[18] Извор података: Општина Невесиње, Годишњи извјештај о реализацији стратегије развоја за 2018. год.

Вјетропарк Трусина	0	0	418,000	836,000	836,000
Вјетропарк Гребак	0	0	339,625	679,250	679,250
ХЕ Дабар	0	0	0	0	1,413,885
УКУПНО у буџет	**356,000**	**436,000**	**1,193,625**	**1,951,250**	**3,365,135**
Средства за развојне пројекте	200,000	280,000	**1,037,625**	1,795,250	3,209,135

Табела 4. Пројекција прихода од накнада[19]

Тренутна задуженост Општине Невесиње износи око 10% са тенденцијом смањења на 8% до 2022. године. Према предвиђеном расту изворних прихода буџета постоји додатна могућност задуживања (до 18%) тако да обавезе не премаше вриједности од 447.000 КМ у 2019, па до око 1.000.000 КМ у 2023 години. За наредни период нећемо планирати узимање нових кредита, али остаје резервна опција за случај смањених извора финансирања из екстерних извора.

Кредитна задуженост	ГОДИНА					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ПЛАН БУЏЕТА	8,313,613	7,760,190	7,926,000	8,176,000	8,491,000	9,111,000
ИЗВОРНИ ПРИХОДИ БУЏЕТА	6,116,730	6,142,500	7,453,000	7,668,000	7,983,000	8,596,000
% КРЕДИТНЕ ЗАДУЖЕНОСТИ	11.70%	11.39%	9.19%	8.94%	7.34%	6.23%
ЛИМИТ ЗАДУЖЕНОСТИ	18%	18%	18%	18%	18%	18%
КРЕДИТНА ЗАДУЖЕНОСТ	715,369	699,640	685,169	685,169	585,668	535,918
МОГУЋНОСТ ЗАДУЖИВАЊА		406,010	656,371	695,071	851,272	1,011,362

Табела 5. Кредитна задуженост Општине Невесиње [20]

Прогноза је припремљена путем консултација кључних чланова Развојног тима и Одјељења за финансије те је усаглашена са Начелником Општине. Прогноза је ће бити кориштена као полазна основа за припрему секторских планова ревидиране развојне стратегије Општине Невесиње.

Преглед процјене по главним изворима финансирања за период 2019-2023. године

Извори финансирања локалне развојне стратегије	**Оквирна процјена по годинама**					**УКУПНО КМ**
	2019	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	
Буџет Општине (са буџетском резервом)	945,000	941,000	1,038,000	1,410,000	1,432,000	**5,766,000**
Кредит Општине	0	0	0	0	0	**0**
Република Српска	250,000	600,000	350,000	600,000	400,000	**2,200,000**
БиХ	40000	40000	30000	30000	30000	**170,000**
Јавна предузећа	600000	600000	600000	600000	600000	**3,000,000**
Приватни извори	100000	200000	200000	200000	200000	**900,000**
ИПА	0	0	0	800000	1000000	**1,800,000**
Донатори	200000	300000	500000	600000	600000	**2,200,000**
Преко НВО	20000	20000	20000	20000	20000	**100,000**
Остали	200000	200000	200000	200000	200000	**1,000,000**
УКУПНО ПО ГОДИНАМА	**2,355,000**	**2,901,000**	**2,938,000**	**4,460,000**	**4,482,000**	**17,136,000**

Табела 6. Извори финансирања пројеката локалне развојне стратегије [21]

[19] Извор података: Општина Невесиње, Одјељење за буџет и финансије
[20] Извор података: Општина Невесиње, Одјељење за буџет и финансије
[21] Извор података: Општина Невесиње, Одјељење за буџет и финансије

Приједлог оквирне расподјеле финансирања по секторима развоја (стварна расподјела ће утврдити током ревидирања стратегије)

Економски сектор	Друштвени сектор	Сектор заштите животне средине	Укупно
4.500.000 КМ	7.000.000 КМ	5.500.000 КМ	17.000.000 КМ

Табела 7. Орјентациона расподјела средстава по секторима [22]

Напомене /образложења

Из Буџета Општине	Очекивани раст буџета темељи се на процјенама прихода од накнада за произведену електричну енергију из ВЕ Трусина и ВЕ Гребак од половине 2021. године и накнада од ХЕ Дабар која се планира пустити у рад 2023. године. (Табела 5)
Екстерни извори (*кредити, ентитети, кантони, држава, јавна предузећа и приватни извори*, сл.)	За ове изворе финансирања не постоје писани документи али постоје усмени договори и најаве значајних финансијских помоћи и инвестиција са нивоа Владе Републике Српске. За кредитно задуживање постоје повољне околности тиме што се у даљем периоду очекује значајно повећање прихода у буџет општине из накнада за произведену електричну енергију. (Табела 6)
Из ектерних извора (*ИПА, донатори и остало*) (у КМ)	Потписан је споразум са Владом Републике Српске око финансирања пројекта Пречистача питке воде за који су планирани извори средстава из ЕИБ и ИПА фонда, укупно 1.200.000 КМ. Општина Невесиње припрема пројектне приједлоге за ИПА фондове и очекиван је прилив финансијских средстава из тог извора, уколико у овом периоду буду расположиве компоненте од 3-5, посебно компонента очувања животне средине.

У периоду 2013-2018. година општина Невесиње је спровела пројеката у вриједности 9.7 милион КМ. Када се узме у обзир да је ХЕ Дабар реализовала и стратешки пројекат водовода Удбина-Невесиње у вриједности од мин. 5 милиона КМ онда је укупна вриједност релизованих пројеката из стратегије развоја за период 2013-2018. година отприлике 15 милиона КМ.

За наредни петогодишњи период (2019-2023) планирано је да се утроше средства у износу 17 милиона КМ за реализацију пројеката из сва три сектора. Овај износ је око 20% већи од износа утрошеног у претходном петогодишњем периоду. У анализи процјене прихода Општине предвиђа се да ће буџет Општине расти по основу прихода од накнада за двије вјетроелектране и хидроелектрану. Такође су исказане спремности виших нивоа власти за финансирање и суфинансирање развојних пројеката из општине. Иако пројекцијом нису предвиђена кредитна

[22] Извор података: Општина Невесиње, Одлука Колегија Начелника на приједлог ОРТ-а

задужења важно је напоменути да Општина има могућност кредитног задужења и да ће у случају да се нека од договорених или планираних средстава не реализују моћи размотрити задуживање као начин реализације планираних стартешких пројеката.

У наредном периоду од укупно планираних стартешких пројеката предвиђа се улагање у сектор економског развоја у износу од 4.5 милиона КМ, у сектор друштвеног развоја 7 милиона КМ и у сектор заштите животне средине 5.5 милиона КМ.

3.1.7. Допринос спровођења Стратегије развоја промјенама стања у општини Невесиње

У протеклих пет година спровођења Стратегије остварен је напредак на пољу јачања свијести о значају стратешког планирања и развоја, како запослених у Општинској управи, тако и грађана општине Невесиње. У Општинској управи је урађена систематизација послова и радних задатака и методологија планирања праћења вредновања и извјештавања, који подржавају систем управљања развојем. Успостављен је Одсјек за управљање развојем, чија је главна улога координација рада свих организационих јединица на пословима стратешког развоја. Капацитете ове организационе јединице је неопходно даље ојачати, како би са успјехом одговорила на постављене циљеве и задатке, а посебно у области повећања кориштења доступних европских и регионалних фондова.

Веома важан ефекат спровођења Стратегије развоја је мобилизација свих актера развоја општине (или бар већине) да дугорочно фокусирају своју визију и приоритете у односу на промјењљиву свакодневницу, те обезбиједи да сви раде на остваривању истих циљева.

Највећи допринос Стратегије развоја на промјену стања у општини Невесиње је у следећем:

- Остварена је сарадња са дијаспором и дефинисани су начини преноса знања, искуства и капитала у општину Невесиње. При томе је отворен производни погон Дресс Пресс са запошљавањем 15 радника, а у Болници Невесиње остварен је пренос знања и искуства у области здравства при чему су успостављене двије нове услуге Болнице Невесиње.
- Извршена су системска истраживања потенцијала енергије вјетра чиме су остварени услови за привлачење страних инвестиција. У том смислу већ су и покренуте активности за изградњу вјетропарка Трусина и Гребак чији се завршетак очекује половином 2021. године
- Стално је рјешаван проблем питке и отпадне воде и реализовано више пројеката на изградњи и реконструкцији водоводне и канализационе мреже. Покренут је пројекат изградње пречистача питке воде из акумулације Алаговац, завршена градња главног цјевовода и резервоара водовода Удбина-Невесиње и завршено више локалних водовода и канализационих мрежа што је повећало покривеност водоводном мрежом на 80% и покривеност канализационом мрежом на 32% домаћинстава.
- Успостављена је сарадња са Телеком РС ад. Бања Лука у којој се при реализацији пројеката изградње водовода истовремено полагала и оптичка мрежа.
- Постигнуто је значајно побољшање у области унапређења примарне здравствене заштите. Реконструкцијом објекта Дома здравља створени су услови и успостављен систем породичне медицине чиме је поркивеност становништва примраном здравственом заштитом повећана на 92%.
- Урађен је План управљања комуналним отпадом у складу са Законом и успостављене организационе и материјалне претпоставке за почетак функционисања система управљања амбалажним отпадом.
- Израђен је Просторни план Невесиња 2011-2031 и остали нивои просторно-планске документације.
- Успостављена је Туристичка организација као основна претпоставка за интензивнији развој туризма.

- Успостављена је подршка развоју пољопривреде путем субвенције садног материјала и производње млијека што је резултирало повећањем производње воћа и поврћа и повећањем производње млијека.

Важне околности и догађаји у којима ће се спроводити ревидирана стратегија развоја су:

- Водоснабдијевање Невесиња ће обезбиједити довољне количине квалитетне питке воде из изворишта Јама (Удбина) и вјештачке акумулације Алаговац. Завршен је главни цјевовод водовода Јама (Удбина) – Невесиње и покренута изградња Пречистача питке воде Алаговац. Ово је веома важно због раста прерађивачких капацитета који зависе од кориштења чисте воде у производном процесу. Овим пројектима ће се коначно ријешити дугогодишњи проблем недостатка питке воде, како за потребе становништва тако и за потребе прерађивачких капацитета.
- Пројекат изградње ХЕ Дабар, као дио пројекта Горњи Хоризонти, је у интензивној реализацији и планира се завршетак до 2023. године чиме ће бити остварена годишња производња 270,60 GWh. Од ове производње локалној заједници припада 0,0055 КМ/KWh произведене енергије што на годишњем нивоу износи 1.488.300 КМ од чега Општини Невесиње припада 95% или 1.413.885 КМ
- Завршен је и ревидиран идејни пројекат ХЕ Невесиње. Наставља се развој техничке документације и истраживања. Реализација овог пројекта је услов за успостављање система наводњавања Невесињског поља. Немамо поуздане податке о динамици реализације овог дијела пројекта Горњи Хоризонти. Од реализације овог пројекта зависи и пројекат Наводњавања Невесињског поља који ће имати далекосежне позитивне ефекте на развој привреде Невесиња.
- Тренутно је у изградњи далековод 110 Кв Гацко – Невесиње који ће са постојећим краком напајања Невесиња електричном енергијом чинити енергетски прстен и обезбиједити стабилно напајање општине електричном енергијом. Завршетак се очекује 2019. године. Овај пројекат веома је важан за овај крај, како за привреду тако и за становништво, посебно ако се зна да је и водоснабдијевање у Невесињу зависно од овог извора енергије. Пројектом ће бити обезбијеђено напајање електричном енергијом из енергетског прстена, што ће вјероватноћу нестанка напајања електричном енергијом свести на минимум, како у Невесињу тако и у дијелу града Мостара
- Почетак градње вјетропаркова Трусина и Гребак је крај 2019. или почетак 2020. године, а очекивани завршетак половина 2021. године. Концесија за градњу ВЕ Гребак потписана је у априлу 2019, док се потписивање концесије за ВЕ Трусина очекује до краја 2019. године. Планирана годишња производња је 160 GWh за ВЕ Трусина и 130 GWh за ВЕ Гребак. Накнада за произведену енергију од ове производње је 0.0055 КМ/KWh од чега неразвијеној локалној заједници припада 95%, што ће на годишњем нивоу обезбјеђивати приход од 1.515.250 КМ у буџет Општине Невесиње.

3.2. СТРАТЕШКО ФОКУСИРАЊЕ

У односу на претходни стратешки период у снагама су препозната унапређења која је општина остварила у области здравствене заштите и бољој развијености спортске и културне инфраструктуре, те у приликама могучности за повезивање са општинама источне Херцеговине у реализацији пројеката од заједничког интереса.

У слабостима је додатно препознато да је врло слаба употреба савремених технологија у пољопривредној производњи и да у области заштите животне средине треба посветити пажњу изграњи пречистача отпадних вода и смањењу и спречавању штета насталих од пожара.

3.2.1. СВОТ анализа

СНАГЕ	ПРИЛИКЕ
• Велики потенцијал за производњу енергије из обновљивих извора (вода, вјетар, сунчева енергија) • Велике површине обрадивог земљишта, шума и пашњака погодних за развој пољопривреде, сточарства и дрвопрераде • Очувана животна средина • Традиција у пољопривредној производњи и сточарству, препознатљивост локалних традиционалних производа из Невесиња (кајмак, сир, кромпир и др.) • Постојање залиха камена, боксита и глине (минерални ресурси) • Чист и квалитетан зрак: Невесиње - Ваздушна бања • Дијаспора која поседује знање и капитал који је могуће ставити у сврху развоја • Солидно развијена образовна културна и спортска инфраструктура • Примарна и секундарна здравствена заштита добро развијена • Богатство љековитим и ароматичним биљем	• Пројекат Горњи Хоризонти (могућност развоја електропривреде и водопривреде) и пројекти вјетропаркова Трусина и Гребак • Стратешка опредијељеност за обновљивим изворима енергије у глобалној економији • Растући тренд потражње за здравом храном и традиционалним производима • Измјештање производних погона из ЕУ у ЦЕФТА земље • Расположивост развојних фондова за финансирање развојних пројеката (ИРБ РС, ИПА фондови, итд) • Пролазак аутопута (коридор Vц) у близини Невесиња • Географска позиција (близина Мостара и других туристичких локација за пласирање локалних производа и развој специфичних грана туризма) • Фокусирано и креативно ангажовање интелектуалног, политичког и економског капитала дијаспоре за промоцију и развој Невесиња • Функционално увезивање са општинама источне Херцеговине ради рјешавања капиталних пројеката (ЕЕ, збрињавање отпада, путна инфраструктура) • Реформа средњег стручног образовања ради усклађивања са

	тржиштем рада

СЛАБОСТИ	ПРИЈЕТЊЕ/ПРЕПРЕКЕ
✘ Смањење броја становника у општини са негативном стопом природног прираста и сталан тренд одласка младих и високообразованих кадрова због немогућности запослења ✘ Висока стопа незапослености са све већим учешћем теже запосливих категорија у структури незапослених ✘ Слабо развијена рурална и пољопривредна инфраструктура ✘ Непостојање организованог откупа пољопривредних производа и доминација производа с малом доданом вриједношћу ✘ Развој пољопривредне производње лимитиран недостатком прерађивачких капацитета, уситњеним пољопривредним површинама и уситњеног и неорганизованог наступа на тржишту ✘ Недовољна примјена савремених технологија у пољопривредној производњи ✘ Недостатак воде у појединим руралним подручјима за људе, али и за стоку и неразвијен систем наводњавања пољопривредних површина ✘ Ниска продуктивност у пољопривредној производњи ✘ Недовољна опремљеност пословне инфраструктуре (потенцијалне пословне зоне, технолошка инфраструктура, инфраструктура за оспособљавање за нове потребе…) ✘ Образовање неусклађено с потребама тржишта рада /привреде и људи нису припремљени за изазове нове економије, пројектног приступа и предузетништва и ниска мотивисаност младих за рад и живот на селу ✘ Није развијена пракса цјеложивотног учења преквалификације и доквалификације	✘ Политичка, институционална и законска нестабилност на подручју БиХ и западног Балкана ✘ Неравномјеран регионални развој Републике Српске ✘ Недовољно стимулативан правни и финансијски оквир у Републици Српској и БиХ (несигурност за инвеститоре) ✘ Негативан утицај економске кризе на економско, демографско и социјално стање у општини ✘ Међусобна неповезаност и неусклађеност (понегдје и одсуство) јавних политика, фондова и институција између ЕУ, ОХР-а, државе, ентитета и локалног нивоа, који би требало да убрзају и олакшају структурне реформе у привреди и друштву ✘ Повећање броја социјално угрожених, све већи притисак на социјалне фондове, све већа потражња за здравственим услугама, због неповољне старосне структуре становништва ✘ Некотролисан увоз хране и незаштићеност пољопривредне производње (увозни лобији) ✘ Велико учешће сиве економије (висок ниво нерегистроване економије/ привредних активности) ✘ Отежан извоз хране у ЕУ због строгих санитарних и ветеринарских прописа

✘ Ограничени физички, климатски и педолошки услови за диверсификацију пољопривредне производње ✘ Оштри климатски услови у зимском периоду, кратак вегетациони период и сушна љета ✘ Пољопривредно земљиште слабијег квалитета ✘ Неповољна привредна структура (превелика заступљеност терцијарног сектора-трговина и угоститељство) ✘ Недовољно развијена свијест о заштити животне средине ✘ Непотпун систем управљања отпадом ✘ Није успостављен систем вишегодишњег капиталног програмирања и буџетирања ✘ Неповјерење приватног сектора према иницијативама Општине (нема јавно приватног дијалога и партнерства) ✘ Непостојање инстутуционализоване сарадње са дијаспором ✘ Непостојање пречистача отпадних вода уз велики број септичких јама ✘ Повећање броја пожара	

3.2.2. Фокуси развоја општине Невесиње до 2023. године

Издвајањем јединствених конкурентских предности и њиховим спајањем са вањским приликама, с једне стране, и повезивање слабости и пријетњи, с друге стране, извлаче се одговарајући фокуси на које треба концентрисати ресурсе у наредном стратешком периоду. У односу на претходни стратешки период када су била дефинисана три фокуса која су покривала све области развоја овај пут дефинисано је пет фокуса који ипак нешто специфичније наводе области у којима Општина треба да ради како би остварила планирани напредак.

1. Развој пољопривреде,
2. Развој предузетништва и сектора малих и средњих предузећа,
3. Повећање институционалних капацитета за управљање локалним развојем, за смањење миграција становништва и јачање међуопштинске и регионалне сарадње,
4. Повећање квалитета живљења грађана примјеном одговарајућих мјера за унапређење јавних услуга,
5. Заштита животне средине.

Развој пољопривреде

Општина Невесиње има изузетне компаративне предности када се говори о природним богатствима, нарочито када је ријеч о пољопривредном земљишту. Већина становника општине

Невесиње живи у руралном подручју, гдје су се примарно оријентисали на пољопривредну производњу. У том контексту, један од значајних стратешких фокуса развоја општине Невесиње јесте унапређење конкурентности пољопривредне производње кроз:

- Коришћење фондова за рурални развој и развој пољопривреде,
- Инсталисање складишно-прерађивачких капацитета,
- Окрупњавање пољопривредних посједа,
- Увођење савремених агро-техничких мјера и механизације у циљу повећања количина и побољшање квалитета пољопривредних производа,
- Подршку организовању пољопривредних произвођача у заједничком наступу на тржишту,
- Подстицање развоја мљекарства, овчарства, козарства, воћарства и узгоја јагодичастог и бобичастог воћа.

Развој предузетништва и сектора малих и средњих предузећа

На подручју општине Невесиње егзистира неколико предузећа у области грађевинарства, текстилне индустрије и прераде млијека, који су уједно и носиоци привредне активности локалне економије. Евидентна је потреба ових предузећа за кооперантима, односно предузетницима који би задовољили њихове потребе за полупроизводима. Такође, општина Невесиње посједује значајне природне ресурсе, те њен географски положај представља потенцијал за развој туризма (зимски, омладински, ловни, рурални, авантуристички). Ово представља значајан потенцијал и покретачку снагу за развој микро, малих и средњих предузећа, односно за развој предузетништва на подручју општине Невесиње. Зато је потребно афирмисати и створити повољну предузетничку климу кроз:

- Афирмисање отварања нових предузетника и МСП,
- Поједностављење процедуре регистровања,
- Обезбјеђење адекватне предузетничке инфраструктуре,
- Кориштење развојних фондова за афирмисање развоја предузетништва,
- Промовисање природних потенцијала и туризма, а тиме и развој туристичког предузетништва.

***Повећање институционалних капацитета за управљање локалним развојем,* за смањење миграција становништва и јачање међуопштинске и регионалне сарадње**

Јачање капацитета запосленика локалне самоуправе који ће на адекватан начин одговорити захтјевима инвеститора те привући и анимирати дијаспору да више улаже у локални развој општине.

Општина Невесиње се последње двије деценије суочава са значајним одливом становништва, наручито млађе популације, што за посљедицу има старење радно способног становништва и слабљење привреде. Млади људи су стратешки интерес и требају подршку, прије свега у домену запошљавања и рјешавања стамбеног питања.

Могућности запошљавања се налазе у припреми младих за предузетништво и самозапошљавање:

- Развијање механизама путем којих ће се задржавати млади високо образовани кадар прије свега у сектору пољопривреде и прехранбене индустрије. Овдје се мисли на самозапошљавање кадра у сектору пољопривреде и предузетништва и
- јачање понуде кадрова средњег образовања који би био усклађен са потребама привреде.

Рјешења у домену друштвених питања могу се тражити кроз:

- Побољшање инфраструктуре и набавка техничке опреме у секторима образовања, спорта, културе и здравства (изградити спортске терене, дјечија игралишта, побољшање здравствене заштите, итд.)
- Подршка организацијама цивилног друштва у активнијем учешћу у доношењу одлука од јавног значаја

Општина Невесиње се налази у регији источна Херцеговина, која је у непосредној близини границе са ФБиХ и Мостара, чиме је отворена могућност за учествовање у пројектима регионалне сарадње.

Квалитетна међуопштинска и прекогранична сарадња претпоставка су за привлачење фондова и развојних програма, посебно програма ЕУ, усмјерених на заштиту животне средине, унапређење квалитета живота и стимулативног пословног окружења.

Обзиром да постоји интересовање околних општина за оснивање Локалне акционе групе (ЛАГ) или кластера, неопходно је да се општина Невесиње активно укључи у ову активност и на тај начин додатно оснажи локални економски развој.

У оквиру овог стратешког фокуса посебна пажња се треба обратити на јачање капацитета локалне самоуправе у припреми пројеката за претприступне фондове ЕУ и друге међународне и локалне развојне фондове.

Повећање квалитета живљења грађана примјеном одговарајућих мјера за унапређење јавних услуга

Квалитет јавних услуга представља један од стубова квалитетног локалног развоја и директно се веже за квалитет живљења и миграције становништва. С тога је веома важно да јединица локалне самоуправе непрекидно ради на побољшању квалитета јавних услуга, а нарочито у домену комуналне инфраструктуре, што обухвата:

- Подизање свијести грађана о одлагању чврстог комуналног отпада
- Проширење система управљања чврстим комуналним отпадом и санирање депонија
- Уређивање нових јавних зелених површина
- Изградњу система пречишћавања отпадних вода

Очување животне средине

Очување животне средине за развој општине Невесиње се прије свега огледа у чињеници да је општина опредијељена да своју пољопривредену и прерађивачку индустрију планира у чистој и здравој животној средини. Подизање свијести становника Невесиња за очуваном животном средином, мора остати један од приоритета, као и стварање квалитетнијег система управљања отпадом, како би се избјегле негативне посљедице привредних активности на животну средину. С циљем испуњења овог стратешког фокуса реализован је низ стратешких интервенција које су за циљ имале повећање покривености становништва одвозом отпада и очувањем јавних градских површина. У претходном периоду урађен је план управљања комуналним отпадом и набављена опрема за издвајање сировина из амбалажног отпада.

Посебну пажњу у наредном периоду треба посветити спречавању инвестиција са „прљавим“ технологијама, које би ради покретања неке производње са запошљавањем радника са собом бесповратно донијеле трајно загађење околине и деградације животног простора.

3.3. ВИЗИЈА И СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ

3.3.1. Визија

Визија стратегиије развоја општине Невесиње ће задржати суштину претходне стратегије, она је давно испричана у народним тежњама и гласи:

НЕВЕСИЊЕ - МЈЕСТО УМНИХ ЉУДИ, БИСТРЕ ВОДЕ И ЧИСТЕ ЕНЕРГИЈЕ

Људи су најважнији ресурс. Степен концентрације знања и идеја и степен посвећености и љубави према својој заједници, најважнији су за стварање нове вриједности и богатства развијених мјеста. Управо је ту кључна предност Невесиња и источне Херцеговине, јер су умни људи, склоност ка учењу и љубав према свом завичају нешто по чему је ово подручје најпознатије. То указује да је у Невесињу потребно започети са изградњом савременог система управљања људским и интелектуалним капиталом, усмјереног тако да становницима обезбиједи стицање знања и вјештина која се могу преточити у додатну, новостворену вриједност. Овдје је, такође, неопходно усмјерити пажњу на бројне људе који живе ван свог завичаја, али све друге, заинтересоване за ово подручје, који поред финансијског капитала, посједују и различита знања, информације и везе које могу бити много важније за развој Невесиња од новца са којима ти људи располажу. Оваквим приступом створиће се боље могућности за динамичан развој заједнице, поготово у оним аспектима који су за Невесиње јединствени. Овај дио визије подразумијева и остварење високог квалитета живота. Поред снажне локалне економије са могућностима квалитетног запошљавања, то значи сигурно и здраво окружење, висок ниво квалитета свих јавних услуга, добре могућности за образовање, добар здравствени систем. Посебно желимо да се ангажујемо на побољшању неповољне демографске ситуације у општини, што је један од услова будућег социо-економског развоја.

Бистра вода је симбол и огледало очуваности животне средине. Невесиње треба да остане здрава и за живот привлачна средина што ће у скорој будућности представљати још већу вриједност. Треба да нагласимо да ће се у будућем развоју наше општине нарочита пажња поклањати просторном уређењу цијеле територије општине и стварању свих неопходних услова за економски напредак и добробит свих наших грађана у свим областима живота уз очување животне средине.

Чиста енергија је наш велики ресурс заснован на енергији воде, вјетра и сунца. Подручје Невесиња се сврстава у ред заједница са великим потенцијалом у домену хидроенергије, соларне енергије обзиром да спада у најсунчаније крајеве у Европи, и вјетроенергије. Изградњом планираних и расположивих капацитета за производњу ових видова енергије обезбиједиће се значајна добит локалној и широј заједници уз очувану животну средину. Поред тога при производњи хидроенергије обезбиједиће се довољне количине воде за водоснабдијевање и наводњавање.

Вода и енергија су наш неискориштени ресурс, који могу ријешити проблем љетних суша, а тиме ово подручје учинити богатим и срећним. Наши ресурси у пољопривреди су значајни са компаративним предностима еколошки чистог Невесињског поља, са великим обрадивим површинама и великим бројем сунчаних дана, али и са великим недостатком честих љетних суша. Наша визија односи се на кориштење предности чистог земљишта и сунца са изградњом система за наводњавање Невесињског поља из акумулација Горњи Хоризонти. Тада ће Невесиње постати ЛИДЕР У ПРОИЗВОДЊИ ЗДРАВЕ ХРАНЕ У ЧИСТОЈ И ЗА ЖИВОТ ПРИВЛАЧНОЈ СРЕДИНИ, КАО ДОБРО ОРГАНИЗОВАНА ЗАЈЕДНИЦА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА, ДРУШТВЕНЕ ПРАВЕДНОСТИ И ОЧУВАНИХ ТРАДИЦИОНАЛНИХ ВРИЈЕДНОСТИ.

НЕВЕСИЊЕ - ПОНОСНИ НА ТЕБЕ, СИГУРНИ У ТЕБИ!

Пуном реализацијом потенцијала природног и људског стваралаштва и традиције, Невесиње постаје понос за све који у њему живе и који су за њега везани
и сигурност за све који овдје улажу и послују, бораве, долазе или пролазе.

3.3.2. Стратешки циљеви

У правцу остварења стратешких циљева у претходном периоду дефинисаних у Стратегији развоја општине Невесиње може се констатовати да је остварен симболичан напредак. У периоду 2014-2018 била су дефинирсана 4 стартешка циља од чега су два била усмјерена на економски развој. Приликом ревидирања стратегије за наредни петогодишњи период одлучено је да се прва два стратешка циља обједине тако да ћемо за период 2019-2023 година имати три стартешка циља како слиједи:

- **Стратешки циљ 1. Повећана запосленост и развијена привреда Невесиња.** Овај стратешки циљ одговара идентификованим потребама у 1 и 2 стратешком фокусу.
  Кроз овај стратешки циљ наглашена је важност пољопривреде и прерађивачке дјелатности за свеукупни развој општине Невесиње али и источне Херцеговине. У претходном периоду имплементације Стратегије нагласак је такође био на пољопривреди, али није дошло до значајнијих помака у изградњи потребне инфраструктуре за рурални развој и јачење пољопровреде. Због недостатка финансијских средстава дио пројеката није био реализован, а путем оних пројеката који су дјелимично или потпуно реализовани постигнути су симболични резултати. У наредном периоду се предлаже давање посебне важности овом стратешком циљу те усклађивање обима планираних стратешких интервенција са реалним могућностима финансирања. Предлаже се дефинисање мањег броја релевантних старатешких интервенција са већим утицајем умјесто расипања ресурса на већи број пројеката са минималним утјецајем. У дијелу овог циља који се односи на пословни сектор потребно је дати пројекте које се односе на ревитализацију привреде кроз сарадњу са дијаспором, обзиром да је дијаспора препозната као један од већих потенцијала општине за економски развој. Такође, потребно је афирмисати реалне потенцијале за развој туризма те туризам третирати као приоритетну област у наредном периоду, имајући у виду да у претходне четири године нису издвајана средства за развој ове области.
  Остварење овог стартешког циља мјерит ће се следећим индикаторима:
  - До 2023.г. повећан број запослених за 15% у односу на 2017. годину,
  - До 2023. године број привредних субјеката повећан за 25% у односу на 2017. годину,
  - До 2023. године бруто-плата у привреди општине порасла за 15% у односу на 2017. годину,
  - Повећан број пољопривредних газдинстава за 15% у односу на 2018. годину.

- **Стратешки циљ 2: Побољшана доступност јавних услуга и квалитет живота грађана.** Овај стратешки циљ одговара идентификованим потребама у 3 и 4 стратешком фокусу. Унутар овог стратешког циља су у претходном периоду 2014-2018 постигнути најзначајнији резултати, а у наредном периоду је потребно пажњу фокусирати на пројекте из области унапређења образовног система као и капацитета здравствене заштите, те наставити са имплементацијом пројеката који се односе на унапређење путне и комуналне инфаструктуре.

  Остварење овог стартешког циља мјерит ће се слиједећим индикаторима:

  - У До 2023. године 85% грађана је задовољно услугама које пружа општина Невесиње у односу на анкете проведене 2019. године,
  - До 2023. године побољшан тренд природног прираштаја за 10% у односу на 2017. годину,
  - До 2023 године смањен негативан тренд миграција за 25% у односу на 2017. годину.

- **Стратешки циљ 3. Очувана животна средина уз примјену принципа енергетске ефикасности**
  Овај стратешки циљ одговара идентификованим потребама у петомом стратешком фокусу.
  Најзначајнији напредак у претходном петогодишњем периоду реализације Стратегије свакако је усвајање Просторног плана општине Невесиње чиме се ствара основа за реализацију одређених стратешких интервенција у будућности. С друге стране, значајни резултати су изостали у области регулисања оборинских вода и заштите од плављења и пожара те се у наредном периоду предлаже да се дају приоритети ове области унутар постојећег стратешког циља. Важне мјере овог циља су примјена принципа енергетске ефикасности и заштита људи и имовине.
  Остварење овог стартешког циља мјерит ће се слиједећим индикаторима:
  - До 2023. год није забиљежено одлагање отпада на дивљим депонијама
  - До 2023. године, повећан број грађана који се налазе у систему пружања комуналних услуга за 10% у односу на 2017. годину
  - До 2023. године ризици од пожара и поплава смањени за категорију ниже у односу на 2017. годину
  - До 2023. године унапријеђена енергетска ефикасност на најмање 30% јавних објеката у односу на 2017. годину

4. СЕКТОРСКИ РАЗВОЈНИ ПЛАНОВИ

4.1. УСКЛАЂЕНОСТ, КОМПЛЕМЕНТАРНОСТ И МЕЂУСОБНИ УТИЦАЈ СЕКТОРСКИХ ПЛАНОВА

Секторски планови – план економског развоја, план друштвеног развоја и план заштите животне средине општине Невесиње су урађени према моделу развоја који комбинује економски напредак и социјалну укљученост без прекомјерне експлоатације природних ресурса. Усклађени су са постојећом просторно-планском документацијом, дефинисаним стратешким циљевима и међусобно су комплементарни те вертикално разрађени на нивоу програма, пројеката и мјера, са планираним резултатима, очекиваним исходима и утицајем на реализацију секторских и стратешких циљева.

Елементи секторског плана економског развоја усклађени су са принципима заштите животне средине и сигурно ће утицати на друштвени развој општине. Јачање предузетничке инфраструктуре и сектора МСП-а истовремено побољшава социјалну инфраструктуру локалне заједнице, док се од јачања капацитета локалних пољопривредних произвођача у сектору агротуризма очекује да развије укупне туристичке производе и подигне животни стандард значајног дијела становништва, што ће позитивно утицати на друштвени развој општине.

У области друштвеног развоја фокус је дат на изградњу и реконструкцију социјалне и комуналне инфраструктуре која ће директно побољшати квалитет живота становника Невесиња, са посебним освртом на бригу о старијим, становницима руралних подручја и младима којима је потребан значајнији помак у квалитету живота како би се смањила стална депопулација и емиграција.

Сектор заштите животне средине предвиђа стратешке интервенције чија примјена позитивно утиче на квалитет живота свих грађана, посебно на стање комуналне инфраструктуре. Основни пројекти у сектору животне средине су управљање комуналним отпадом, проширење канализационог система како у урбаним тако и у руралним подручјима, регулација јавних површина и побољшање енергетске ефикасности јавних зграда. Изградња комуналне инфраструктуре ће значајно допринијети инвестиционој атрактивности општине, док ће уређење јавних површина и објеката омогућити побољшање туристичког садржаја општине, што директно утиче на побољшање друштвеног живота грађана. Секторски план заштите животне средине се такође фокусирао на заштиту и смањење штета од природних непогода које су протеклих година нанијеле велике штете локалној привреди и становништву, нарочито у руралним, пољопривредним подручјима, у исто вријеме водећи рачуна о томе да се створе претпоставке за повећану контролу и заштиту од загађења.

4.2. ПЛАН ЛОКАЛНОГ ЕКОНОМСКОГ РАЗВОЈА

Преглед секторског плана локалног економског развоја општине Невесиње извршен је на основу закључака и препорука независне средњорочне евалуације Стратегије развоја општине Невесиње, ревизије социо-економске анализе, визије развоја и стратешких циљева, као и ревизије снага, слабости, могућности и пријетњи у привредном сектору.

SWOT анализа нам показује да приликом одређивања оперативних циљева и планова за локални економски развој, општина Невесиње мора наћи повезаност између снага и слабости, и исто тако наћи повезаност између слабости и могућности. У том смислу смо се водили правцем да покушамо наше слабости, приказане у SWOT анализи, одређеним рјешењима претворити у снаге.

У том погледу пажњу би требало посветити максимизацији својих снага, које се односе на кориштење расположивих природних ресурса, кроз пољопривредну производњу и запошљавање

радне снаге у пољопривредној производњи, користећи велике пашњаке и велике пољопривредне површине. Примарној пољопривредној производњи свакако треба додати прерађивачку индустрију, која ће обезбиједити запошљавање радне снаге, и већу додану вриједност финалног производа.

Исто тако треба се посветити пажња минимизирању наших слабости и пријетњи, које утичу на локални економски развој, кориштењем реалних прилика развоја, и тако омогућити и другим дјелатностима да се развијају. Наше највеће слабости јесу неразвијена инфраструктура (физичка, техничка, организациона и др.), а припремом и изградњом пољопривредне инфраструктуре и пословних зона, уз помоћ Инвестиционо развојне банке Републике Српске ИРБРС, фондова ЕУ и других извора финансирања, у складу са реализацијом пројекта Горњи Хоризонти, створиће се предуслови за развој водеће привредне дјелатности. Постоје могућности развоја и других дјелатности, гдје посебну пажњу завређује дрвопрерада, угоститељство и туризам.

4.2.1. Фокуси економског развоја

- Смањити велику незапосленост становништва и тренд одлива радно способног становништва те обезбиједити да људи живе од свог рада
- Развити и осавременити одрживу пољопривредну производњу на бази расположивих природних ресурса
- Обезбједити конкурентне услове за привлачење капитала за улагање у прехрамбену и другу прерађивачку индустрију
- Обезбиједити услове за одржив развој предузетништва и других облика производних дјелатности, са препознатљивим производом

Висока стопа незапослености је узрок многих слабости заједнице, од којих су забрињавајуће смањење броја становника са негативном стопом природног прираста и сталан тренд одласка младих школованих кадрова због немогућности запослења у локалној средини.

Незапосленост можемо смањити покретањем производње базиране на нашим снагама, а које представљају природни ресурси (вода, вјетар, обрадиво земљиште, шуме и пашњаци, те минерални ресурси).

Погодна околност је реализација пројекта Горњи Хоризонти, који реализује Електропривреда Републике Српске, који поред енергетике садржи и три веома важне компоненте за развој Невесиња, а то су водоснабдијевање, наводњавање и заштита од поплава. Ове компоненте ће бити на нивоу контроле ресурса воде којима приоритетно морамо ријешити наше деценијске проблеме водоснабдијевања града и гравитирајућих села у подручју Невесињског поља и проблеме наводњавања-одводњавања пољопривредних површина како би превазишли негативан утицај љетних суша и јесењих поплава.

Ово су реалне околности у којима је могуће обезбиједити услове за покретање интензивније пољопривредне производње и прераде и запослењем значајног броја радне снаге.

4.2.2. Преглед секторских циљева са очекиваним исходима и индикаторима

Претходно наведени секторски фокуси битни за развој привреде Невесиња преведени су у секторске циљеве економског развоја, који су заједно са очекиваним исходима и индикаторима представљени у следећој табели. Секторски циљеви економског развоја представљају разраду првог стратешког циља Стратегије развоја општине Невесиња и путоказ су за његово постизање. Дефинисани су у складу са (SMART) критеријумима за одређивање циљева који укључују: специфичност, мјерљивост, остварљивост, реалистичност и временску одређеност.

Секторски циљ	Очекивани исходи	Индикатор
1.1 До 2023. године ојачати капацитете и конкурентност пољопривредне производње	⇒ До 2023. г. Припремљен пројектни приједлог за изградњу система за наводњавање ⇒ До 2023. повећан обим пољопривредне производње за 20% у односу на 2017. годину ⇒ Повећан приход од воћарске производње за 10% у односу на 2017. годину ⇒ До 2023.г. повећан приход од продаје кромпира за 10% у односу на 2017. годину ⇒ До 2023.г. повећан обим производње млијека 10% у односу на 2017.г.	⇒ Пројектни приједлог ⇒ Обим пољопривредне производње ⇒ Приход од воћарске производње ⇒ Приход од продаје кромпира ⇒ Количина произведеног млијека
1.2 До 2023. повећати пословну активност на подручју општине и конкурентност у сектору малих и средњих предузећа	⇒ До 2023. године реализовано најмање 4 инвестиције за покретање производње (МСП и предузетништва) ⇒ До 2023. године повећан број запослених у МСП и предузетништву за 15% у односу на 2017. годину ⇒ До 2023. године 15% ПГ се бави прерадом пољопривредних производа	⇒ Број новоостварених производних инвестиција ⇒ Број запослених у МСП и предузетништву ⇒ Број ПГ који се баве прерадом
1.3 До 2023. развити туризам у функцији активне промоције културно-историјског и природног насљеђа	⇒ Стално повећање броја регистрованих туриста (по стопи од најмање 10% годишње) у периоду од 2019. до 2023. године ⇒ Стално повећање прихода од туризма (по стопи од најмање 10% годишње) у периоду од 2019. до 2023. године ⇒ До 2023.г. најмање 5% укупних инвестиција у локалну заједницу односи се на туризам	⇒ Број туриста који организовано посјећују Невесиње ⇒ Број привредних и физичких субјеката који се баве туристичком дјелатношћу ⇒ Приходи од туризма и угоститељства ⇒ Износ инвестиција у области туризма

4.2.3. Усклађеност са стратешким документима виших нивоа власти

План економског развоја општине Невесиња узима у обзир стратешке документе Републике Српске релевантне за област привредног развоја, као и одговарајуће секторске стратегије.

Секторски циљеви економског развоја имају своје јако упориште у документима виших стратегија, планова и закона. Наиме, циљеви економског развоја у складу су са следећим циљевима стратегија виших нивоа власти:

- Први циљ економског развоја, који се односи на повећање обима пољопривредне производње, организовање и едукацију пољопривредних произвођача има директну везу са Стратешким Планом развоја пољопривреде и руралних подручја Републике Српске 2016–2020. године у дијелу стратешког циља 1. Повећање обима и продуктивности пољопривредне производње и обезбјеђење стабилности дохотка пољоприведних произвођача, циљем 2. Јачање конкурентности сектора пољопривреде кроз повећање нивоа инвестиција, и циљем 3. Повећање степена тржишности и финализације пољопривредне производње.

- Други циљ економског развоја има директну везу са стратегијом развоја малих и средњих предузећа Републике Српске 2016-2020. и то са стратешким циљевима: 1. Јачање конкурентности МСП, 2. Подршка стварању повољног пословног окружења за МСП и стратешким циљем 3. Стимулисање развоја и промоције предузетништва и предузетничких вјештина. Поред тога упориште овог циља се види и у Приједлогу стратегије и политике развоја индустрије Републике Српске 2016-2020. у дијелу стратешког циља 3. Повећање запослености у индустрији и унапређивање понуде радне снаге и стратешког циља 4. Побољшање пословног окружења и привлачење инвестиција у индустрију.

Поред тога веза се остварује и са Стратегијом развоја Туризма Републике Српске 2011-2020. и њеним стратешким циљем 1. Побољшање квалитета туристичког производа. Поред већ наведених стратешких докумената, смјернице за остварење овог циља могуће је пронаћи и у Стратегији подстицања страних улагања у Републику Српску 2016-2020.

4.2.4. Иницијативе међуопштинске сарадње

У области економског развоја постоје бројне могућности за остваривање међуопштинске сарадње у реализацији различитих заједничких пројеката и то првенствено у сарадњи са општинама источне Херцеговине. Основа ове сарадње је Споразум о међусобној сарадњи општина источне Херцеговине из 2005. године.

Кроз овај план нема идентификованих пројеката МОС, али је могуће остварити сарадњу у следећим областима:

- Пројекти прекограничне сарадње: Општина Невесиње се налази у регији источне Херцеговине, која се налази у непосредној близини границе БиХ са Црном Гором и Хрватском, чиме је отворена могућност за учествовање у пројектима прекограничне сарадње. Квалитетна међуопштинска и прекогранична сарадња претпоставка су за привлачење фондова и развојних програма, посебно програма ЕУ, усмјерених на заштиту животне средине, унапређење квалитета живота и стимулативног пословног окружења. У оквиру ових стратешких фокуса посебна пажња се треба обратити на јачање капацитета локалне самоуправе у припреми апликација за претприступне фондове ЕУ и друге међународне и локалне развојне фондове.
- Заједничка промоција туристичких потенцијала као и јачање капацитета туристичке заједнице и туристичких агенција које дјелују на подручју општина цјелокупне Херцеговине.
- Повећање капацитета за преквалификацију, доквалификацију и оспособљавање;
- Горњи Хоризонти: Израда студије наводњавања за општине Гацко, Невесиње, Берковићи, Столац, Билећа и Требиње)

4.2.5. ПРОГРАМИ ПРОЈЕКТИ И МЈЕРЕ

За реализацију ревидираног плана економског развоја општине Невесиње дефинисано је 39 пројеката и мјера груписаних у 11 програма.

ПРОГРАМ	МЈЕРА/ПРОЈЕКАТ
1.1.1. Подршка развоју инфраструктуре за унапређење пољопривредне производње	1.1.1.1. Израда студије наводњавања пољопривредних површина
	1.1.1.2. Изградња градске тржнице
	1.1.1.3. Подршка малим пољопривредним газдинствима за бушење бунара, градњу каптажа и набавку система за наводњавање
	1.1.1.4**.** Подршка и успостављање противградне заштите
	М 1.1.1.5 Подршка изградњи и одржавању пољских путева
1.1.2. Модернизација и подизање конкурентности пољопривредне производње	1.1.2.1. Дефинисање пакета мјера подршке пољопривредној производњи
	1.1.2.2. Повезивање пољопривредних произвођача и прерађивачких капацитета
	1.1.2.3. Организовање сајма пољопривредних производа и ручне радиности
1.1.3. Подршка развоју воћарства и ратарства	1.1.3.1. Подршка подизању нових засада воћа
	1.1.3.2. Брендирање Невесињског кромпира до краја 2019.
1.1.4. Подршка развоју сточарства	1.1.4.1. Одржавање и изградња заједничке инфраструктуре на пашњачким површинама (водопоје и слично)
	1.1.4.2. Подршка произвођачима млијека
1.2.1. Подршка развоју МСП	1.2.1.1. Подршка регистрацији МСП и предузетништва
	1.2.1.2. Израда програма подстицаја производним предузећима и његова реализација
	1.2.1.3. Успостављање малих бизниса и кућне радиности у сеоским подручјима
	1.2.1.4. Подршка запошљавању
	1.2.1.5. Стипендирање ученика и студената за потребе (локалног) тржишта рада

	1.2.1.6. Истраживање потреба и подршка увођењу стандарда у предузећа (ИСО и други)
1.2.2. Програм подршке унапређења пословне инфраструктуре и амбијента	1.2.2.1. Изградња везног пута кроз индустријску зону Килавци
	1.2.2.2. Изградња улице кроз стамбено-пословну зону бивше војне Касарне -Ул. 9-ти јануар
	1.2.2.3. Пројекат побољшања пословног окружење БФЦ
1.2.3. Промоција инвестиционих могућности	1.2.3.1. Промоција Невесиња као атрактивне инвестиционе локације
	1.2.3.2. Јачање привредних веза са дијаспором
1.3.1. Програм развоја туристичке инфраструктуре	1.3.1.1 Обнова моста Овчији брод
	1.3.1.2. Уређење приступног пута и паркинг простора за пећину Новакуша
	1.3.1.3 Уређење приступног пута и паркинг простора за пећину Провалија
	1.3.1.4. Изградња ски стазе Стражевица
	1.3.1.5. Израда и постављање туристичких ознака и путоказа
	1.3.1.6. Јачање Туристичке организације
1.3.2. Развој и унапређење Невесињске олимпијаде	1.3.2.1. Номинација Невесињске олимпијаде на листу УНЕСЦО
	1.3.2.2. Уређење инфраструктуре нове локације за одржавање Невесињске олимпијаде - хиподром
	1.3.2.3. Промоција Нев. Олимпијаде
	1.3.2.4. Брендирање Невесињске олимпијаде
	1.3.2.5. Набавка бине (за разне манифестације)
1.3.3. Постицање предузетништва у области развоја туризма	1.3.3.1. Подршка развоју локалне гастро понуде у сарадњи са угоститељством
	1.3.3.2. Подршка регистрованим смјештајним капацитетима
1.3.4. Промоција Невесиња као туристичке дестинације	1.3.4.1. Израда промотивног материјала
	1.3.4.2. Учествовање на сајмовима туризма

	1.3.4.3. Подршка развоју и изради аутентичних невесињских сувенира

Планирана вриједност пројеката и мјера у економском сектору износи 4.402.100 КМ.

4.3. ПЛАН ДРУШТВЕНОГ РАЗВОЈА

Из SWOT анализе друштвеног развоја општине Невесиње, у оквиру снага, приоритет се може дати развијању и подршци талентованим ученицима и дефицитарним занимањима, профилисању образовног кадра у складу са развојем локалне заједнице као и задовољавајућем квалитету јавних услуга. Општина, такође, посебну пажњу треба усмјерити на значајно културно-историјско насљеђе и традиционалне спортко-културне манифестације у циљу популаризције и укључивања младих у јавни живот.

У оквиру идентификованих слабости, Општина треба да уложи највеће напоре у заустављању негативних демографских трендова, као и за развој инфраструктуре, што би значајно допринијело квалитету живота становништва.

Најбољу прилику за развој Општине Невесиње и подизање стандарда становништва, пружа реализација пројекта „Горњи Хоризонти“.

Такође, неизоставно је потребно искористити приступ домаћим и ЕУ фондовима.

Најозбиљнију пријетњу у развоју локалне заједнице и друштва у цјелини представља економска и политичка нестабилност, те неравномјеран регионални развој Републике Српске. Наведене пријетње погодују миграцијама, односно одливу младих у земље са бољим условима за живот.

4.3.1. Фокуси друштвеног развоја

Ревизија секторског плана друштвеног развоја општине Невесиње извршена је на основу закључака и препорука независне средњорочне евалуације Стратегије развоја општине Невесиње, ревизије социо-економске анализе, визије развоја и ревидираних стратешких циљева, као и ревидираних предности, слабости, могућности и пријетњи у сектору друштвеног развоја. Ревидирани фокуси друштвеног развоја општине Невесиње за наредни период су:

- Јачати капацитете институција и служби у области образовања, здравствене заштите, социјалне заштите, локалне самоуправе, културе и спорта.
- Изграђивати и модернизовати саобраћајну, водоводну, комуналну и техничку инфраструктуру.

Хоћемо квалитетно образовање за све, усклађено са стандардима и потребама заједнице. Постојеће образовне профиле ускладити са тржиштем рада доквалификацијом и преквалификацијом. Посебну пажњу усмјерити на опремање и одржавање постојећих објеката образовних установа.

Здравствену заштиту смо прилагодили потребама грађана увођењем у функцију просторних и техничких капацитета новог објекта болнице. Проширити обим здравствених услуга намијењених старијој популацији становништва.

У области социјалне заштите, треба ускладити обим и квалитет услуга према животним потребама корисника услуга.

Културну понуду развијати проширењем програмских садржаја, модернизацијом традиционалних манифестација , посветити пажњу одржавању постојећих објеката културе.

У свери спорта хоћемо масовно бављење спортом у функцији здравља, па тек онда у функцији спортских резултата. Зато је потребно чувати постојеће и градити нове спортске капацитете.

Локалну самоуправу и јавне установе организовати и развијати у циљу задовољавања потреба и развоја општине у цјелини.

У дијелу саобраћајне, комуналне и техничке инфраструктуре у последње вријеме су остварени значајни резултати. Међутим, стање магистралних и регионалних путева и даље је веома лоше. Регионални правци према Коњицу, Калиновику и Берковићима су великим дијелом макадамски, а магистрални пут према Мостару је у веома лошем стању.

Потребно је и даље активно радити на развоју руралне, путне и комуналне инфраструктуре, а у урбаној средини пратити савремене инфраструктурне токове.

4.3.2. Преглед секторских циљева са очекиваним исходима и индикаторима

Секторски циљ	Очекивани исходи	Индикатор
2.1 До 2023. повећати обим и квалитет здравствених и административних услуга	⇒ До 2023. године повећан степен задовољства корисника здравственим услугама за 2% у односу на 2017. годину. ⇒ До 2023 године повећан број болничких кревета за 10% и услуга за 1 у односу на 2017. годину ⇒ До 2023. години задовољство грађана јавним услугама које пружа општинска управа повећано за 5% у односу на 2017. годину	⇒ Број корисника здравствених услуга који су задовољни пруженим услугама (улазна и излазна анкета) ⇒ Број нових кревета и новоуведених болничких услуга ⇒ Број грађана који су задовољни јавним услугама (улазна и излазна анкета)
2.2. До 2023. године унапријеђена саобраћајна и комунална инфраструктура	⇒ До 2023. године покривеност уређеном локалном путном инфраструктуром повећана за 10% у односу на 2017. годину ⇒ До 2023 године смањен број насеља без асфалтних саобраћајница за 25% у односу на 2017. годину ⇒ До краја 2023. г. 85% становништва користи бактериолошки исправну воду за пиће ⇒ До 2023.г. смањени губици на водоводу за 15% у односу на 2017. г. ⇒ До 2023 године повећан број корисника водовода за 3% у односу на 2017 годину ⇒ До 2023.г. смањени трошкови	⇒ Покривеност територије Општине новоизграђеним модернизованим путевима ⇒ Број насеља без асфалтних саобраћајница ⇒ Број корисника воде из градског водовода који користе бактериолошки исправну воду ⇒ Губици воде у водоводу ⇒ Број корисника воодовода ⇒ Трошкови пумпања

	пумпања воде ЈП Водовод Невесиње за 20% у односу на 2018	воде
2.3. До 2023. године осигурати квалитетније образовне, културне и спортске садржаје	⇒ До 2023. године најмање 60% анкетираних дјеце и омладине задовољно је расположивом спортском инфраструктуром ⇒ До 2023. год. повећан степен задовољства ученика и наставника квалитетом наставе у основним школама за 5% у односу на 2017. год. ⇒ До краја 2023.г. мин. 50 лица које су прошле програме обуке за нова занимања запослено у струци ⇒ До 2023.г. 20 % стипендираних студента се вратило и запослило у Невесињу	⇒ Број анкетираних грађана задовољних спортском инфраструктуром ⇒ Број анкетираних ученика и наставника задовољних квалитетом наставе ⇒ Број запослених који су прошли преквалификацију ⇒ Број запослених стипендиста

4.3.3. Усклађеност са стратешким документима виших нивоа власти

План друштвеног развоја општине Невесиње усклађен је са одговарајућим секторским стратегијама на нивоу Републике Српске, првенствено са Стратегијом развоја образовања Републике Српске 2016-2021. године, Стратешким планом развоја пољопривреде и руралних подручја Републике Српске 2016-2020. године и Стратегијом развоја културе Републике Српске 2017-2022. године.

Дио стратешких циљева у Стратегији образовања Републике Српске односи се на повећање обухвата дјеце предшколским васпитањем и образовањем, предузетничко учење и повезивање стручног образовања и тржишта рада, што је у складу са секторским фокусима и циљевима друштвеног развоја општине Невесиње.

У Стратешком плану развоја пољопривреде и руралних подручја Републике Српске 2016-2020, стратешки циљ уравнотеженог интегралног руралног развоја релевантан је за план друштвеног развоја општине Невесиње, нарочито за секторске циљеве којима се настоје обезбиједити боље услуге у области културе, образовања и здравства.

У сегменту културе, Стратегијом развоја културе Републике Српске 2017-2022. године, предвиђено је унапређење друштвеног живота, односно децентрализација културних садржаја, што је један од секторских фокуса општинске стратегије развоја.

4.3.4. Иницијативе међуопштинске сарадње

Кључна иницијатива међуопштинске сарадње за општину Невесиње представља Споразум Савеза општина источне Херцеговине (види Иницијативе међуопштинске сарадње у области економског развоја). Циљ је да општине препознају заједничке приоритете, подрже спровођење пројеката повратка и реинтеграције на локалном нивоу, те допринесу одрживом локалном развоју.

Подразумијева се да ће у различитим фазама спровођења пројеката међуопштинске сарадње у рад Савеза бити укључени и други актери. То су прије свега представници различитих општинских служби надлежних за одређена питања која се адресирају у раду Савеза (одјељења надлежна за развој МСП, пројектовање, питања пољопривреде, туризма итд.), представници невладиних организација чије је учешће релевантно у одређеној фази реализације на локалном нивоу

(удружење жена, омладински савјети и удружења, удружења које се брину за потребе рањивих група становништва, еколошка удружења итд.)

Кроз овај план нису разрађени конкретни пројекти за међуопштинску сарадњу, али сарадња са сусједним општинама могућа је у сегменту увођења добрих пракси у локалну самоуправу, односно организовању заједничких тренинга и едукација на подручју прекфаликације радне снаге и едукацији организација цивилног друштва за писање пројектних приједлога.

4.3.5. Програми пројекти и мјере

За реализацију ревидираног плана друштвенога развоја општине Невесиње дефинисано је 24 пројеката и мјера груписаних у 6 програма.

ПРОГРАМ	МЈЕРА/ПРОЈЕКАТ
2.1.1. Повећање инфраструктурних капацитета за болничко лијечење и палијативну његу	2.1.1.1. Изградња везног моста између старе и нове зграде болнице у Невесињу
	2.1.1.2. Адаптација дијела простора зграде, старе болнице за потребе одјељења палијативне његе у оквиру болнице у Невесињу
2.1.2. Програм унапређење рада општинске управе	2.1.2.1 Набавка и унапређење информатичке опреме за општинску управу
	2.1.2.2. Обука и развој људских ресурса у органу управе
	2.1.2.3. Уређење земљишта и изградња пратеће инфраструктуре новог градског гробља
	2.1.2.4. Јачање улоге мјесних заједница
2.2.1. Програм унапређења саобраћајне инфраструктуре	2.2.1.1 Модернизација путне инфрастуктуре у градској и руралној средини
	2.2.1.2 Изградња кружног тока Додерова чесма
	2.2.1.3. Изградња обилазнице око војног логора
2.2.2. Програм унапређења водоводне инфраструктуре	2.2.2.1. Изградња пумпне станице и резервоара за воду у селу Крекови и Мијатовци
	2.2.2.2. Изградња пречистача питке воде на језеру Алаговац
	2.2.2.3.Реконструкција водоводне мреже у улици Милоша Обилића
	2.2.2.4.Реконструкција водовода улице Десете Херцеговачке
	2.2.2.5. Изградња водовода Горња Шеховина

	2.2.2.6. Изградња новог водозахвата Јездош
	2.2.2.7. Реконструкција водозахвата изворишта Пашина вода и Поткук
	2.2.2.8.Изградња водовода за село Раст
	2.2.2.9.Изградња крака водовода Невесиње – Придворци
2.3.1. Реконструкција и изградња спортских објеката и објеката културе	2.3.1.1. Изградња спортског терена у Насељу Лапчевине
	2.3.1.2. Изградња спортског терена у кругу основне школе
	2.3.1.3. Адаптација спомен собе
2.3.2. Унапређење квалитета образовања и усклађивање образовних профила са тржиштем рада	П 2.3.2.1. Побољшање услова за извођење наставе и јачање квалитета извођења наставе
	М 2.3.2.2. Усклађивање образовних профила са тржиштем рада
	М 2.3.2.3. Стипендирање редовних студената

Планирана вриједност пројеката и мјера у сектору друштвеног развоја износи 6.890.000 КМ.

4.4. ПЛАН ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Ревизија секторског плана заштите животне средине општине Невесиње извршена је на основу закључака и препорука независне средњорочне евалуације Стратегије развоја општине Невесиње, ревизије социо-економске анализе, визије развоја и ревидираних стратешких циљева као и ревидираних снага, слабости, могућности и пријетњи у сектору заштите животне средине.

4.4.1. Фокуси заштите животне средине

Ревидирани фокуси развоја Сектора заштите животне средине општине Невесиње за следећи период су:

- Обезбиједити управљање чврстим отпадом;

Овдје се треба фокусирати на рјешавање проблема прикупљања и одлагања чврстог комуналног отпада. Уводити селективно прикупљање отпада и спровести активности за уклањање дивљих депонија и трајно рјешавање питања регионалне депоније. Подићи свијест грађана из ове области.

- Обезбиједити управљање отпадним водама и заштиту изворишта питке воде;

Ријешити проблематику мијешања фекалне и оборинске канализације. Приступити

рјешавању проблема отпадних вода. Проширити канализационе мреже. Дефинисати и уредити потребне водозаштитне зоне и заштитити изворишта. Користити еколошке материјале приликом изградње водоводних система

- Успоставити заштиту од природних непогода;

Доношењем квалитетних мјера и активности утицати на ублажавање последица изазваних елементарним непогодама (пожари, поплаве, снијег...).

- Плански уредити простор општине, одржавати зелене површине, унаприједити мјере енергетске ефикасности;

Израдити просторно планску документацију и стратешко спроведбена планска документа која ће дефинисати јавне и зелене површине, као и простор објеката високоградње.

4.4.2. Преглед секторских циљева са очекиваним исходима и индикаторима

Секторски циљ	Очекивани исходи	Индикатор
3.1. До 2023. г. унапријеђен систем прикупљања чврстог комуналног отпада и одржавања јавних површина	⇒ До 2023. г. повећан обухват становништва са редовним одвожењем отпада за 15% у односу на 2018. г ⇒ До 2023. г. адекватно (у складу са стандардима струке) збринуто најмање *50* тона чврстог отпада са локација дивљих депонија ⇒ До 2023. године смањен број дивљих депонија за 50% у односу на 2018. годину ⇒ До 2023.г. повећан обухват чишћења и уређења градских јавних површина за 50% ⇒ До 2023. г. 6% прикупљеног комунланог отпада се рециклира	⇒ Постотак становништва покривен одвожењем отпада ⇒ Количина (у тонама) прикупљеног чврстог отпада са дивљих депонија ⇒ Број дивљих депонија ⇒ Постотак обухвата уређених јавних површина ⇒ Количина рециклираног отпада
3.2. До 2023. унапријеђено рјешавање проблема третмана отпадних вода и загађивача питких вода	⇒ До 2023. г. смањен број септичких јама на територији општине за 20% у односу на 2018.г. ⇒ До 2023.г. започети радови на изградњи пречистача ⇒ До 2023. г смањене цријевне болести становништва за 20% у односу на 2017. г.	⇒ Број септичких јама ⇒ Исправност воде за пиће (лабараторијске претраге) ⇒ Извјештај о започетим радовима на пречистачу ⇒ Број регистрованих цријевних болести у току године
3.3. До 2023. успостављен систем за плански развој општине Невесиње и заштиту и спасавање од елементарних непогода и других несрећа	⇒ У периоду 2019-2023. г. смањени трошкови изазвани поплавом и пожаром за 30% у односу на период 2014-2018. г ⇒ Од 2023. г. смањен укупан број прекршаја на подручју општине за 10% ⇒ До 2023. г. заштићена	⇒ Износ трошкова узрокованих поплавама и пожарима ⇒ Број прекршаја (све врсте прекршаја регистроване код полицијске станице) ⇒ Број заштићених споменика

	културно-историјска баштина од даљњег уништења ⇒ Од 2023. године вријеме потребно за излазак на интервенцију смањено за 10% у односу на 2017. годину ⇒ До 2023. г. 20% општине обухваћено просторнопласнком документацијом нижег ранга	⇒ Вријеме потребно за излазак на интервенцију ⇒ Просторно планска документација
3.4. До 2023. године повећана енергетска ефикасност јавних објеката	⇒ Смањење трошкова енергије у јавним објектима на годишњем нивоу за 30% до 2023. године у односу на 2017. годину ⇒ До 2023. године смањени трошкови одржавања јавне расвјете за 10% у доносу на 2017. годину	⇒ Износ рачуна за потрошену електричну енергију у јавним објектима; ⇒ Износ рачуна за енергенте за загријавање јавних објеката. ⇒ Износ трошкова за одржавање јавне расвјете

4.4.3. Усклађеност са стратешким документима виших нивоа власти

План заштите животне средине општине Невесиње је усклађен са одговарајућим секторским стратегијама на нивоу Републике Српске. У ужем смислу, сви секторски циљеви су усклађени са циљевима присутним у Измјенама и допунама Просторног плана Републике Српске до 2025. године.

Посматрано појединачно, циљеви 3.1., 3.2. и 3.3. хармонизовани су са Стратегијом интегралног управљања водама Републике Српске 2015 - 2024. Циљ 3.3. је у директној вези са мјерама за управљање у области заштите од штетног дејства вода, а циљ 3.2. са мјерама за управљање у циљу заштите квалитета вода. Поред тога, циљ 3.1. је усклађен и са Основом заштите, коришћења и уређења пољопривредног земљишта Републике Српске као компоненте процеса планирања земљишта, Републичком стратегијом заштите ваздуха са акционим планом управљања квалитетом ваздуха, Стратегијом заштите природе Републике Српске и Стратегијом управљања отпадом Републике Српске за период 2017 – 2026.

Надаље, секторски циљ 3.4. усклађен је са Стратегијом развоја енергетике Републике Српске до 2030. године – циљем: Успоставити ефикасан систем подстицања енергетске ефикасности и коришћења обновљивих извора енергије у складу са постављеним циљевима и обавезама које ће произаћи из чланства Босне и Херцеговине у Европској унији. Овај циљ је у складу и са индикативним циљевима за уштеде енергије из Акционог плана енергетске ефикасности РС до 2018. године.

4.4.4. Иницијативе међуопштинске сарадње

Прилике и потребе за међуопштинском сарадњом најизраженије су у заштити од природних непогода, посебно у превентивном смислу, са посебним акцентом на заштиту од пожара, заштиту имовине и људи и заштита природних добара, која се не може успјешно организовати без интензивне сарадње са сусједним општинама, првенствено са општинама источне Херцеговине. Актуелан пројекат из ове области је наставак активности на реализацији Пројекта изградње противградних станица који се реализује са општинама из источне Херцеговине.

Стратегија управљања отпадом Републике Српске налаже формирање заједничке претоварне станице у Невесињу за комунални отпад са општинама Источни Мостар и Берковићи, што ће

додатно интензивирати досадашњу међуопштинску сарадњу у области управљања отпадом везану за регионалну санитарну депонију на подручју општине Гацко. Измјенама и допунама Просторног плана Републике Српске су предвиђене сличне иницијативе међуопштинске сарадње у погледу медицинског и индустријског отпада.

Посебан вид сарадње са сусједним општинама може се остварити у организовању заједничке едукације ученика и запослених у јавним установама о теми смањења ризика од катастрофа и начина поступања у случају ванредних ситуација. Тренутно нема предузетих активности у овом дијелу, али је идеја која се може реализовати.

4.4.5. Програми пројекти и мјере

За реализацију ревидираног плана заштите животне средине општине Невесиње дефинисано је 27 пројеката и мјера груписаних у 6 програма.

ПРОГРАМ	МЈЕРА/ПРОЈЕКАТ
3.1.1. Унапређење услуга прикупљања чврстог комуналног отпада	3.1.1.1 Изградња привремене градске депоније за чврсти комунални отпад
	3.1.1.2. Санација дивљих депонија
	3.1.1.3 Набавка контејнера за Мјесне заједнице
	3.1.1.4 Изградња рециклажног дворишта
3.1.2. Уређење и одржавање градских јавних зелених површина	3.1.2.1 Озелењавање градских јавних површина
	3.1.2.2 Изградња парка Алекса Шантић
3.2.1. Изградња инфраструктуре за прикупљање и третман отпадних вода	3.2.1.1. Изградња канализационе мреже у насељима Шеховина и Миљевац
	3.2.1.2. Израда студије идејног и главног пројекта за пречистач отпадних вода
	3.2.1.3.Изградња каскадног пречистача на акумулацији Алаговац (локација: Помаковци – баре)
	3.2.1.4. Јаружање дна акумулације Алаговац
	3.2.1.5. Пројекат израде пречистача фекалних и отпадних вода на реципијенту Ждријело
	3.2.1.6. Изградња одводне канализације кроз Дуго поље
3.3.1. Заштита и спасавање од елементарних непогода и других несрећа	3.3.1.1 Издизање дијела пута који плави на релацији Д.Лукавац – Г.Лукавац
	3.3.1.2 Пројекат санације насипа на ријеци Заломци – локације Вртич и Вишњево

	3.3.1.3. Набавка и инсталисање видео надзора
	3.3.1.4 Премијештање моста на Зоводолци на нови локалитет
	3.3.1.5. Опремање јединица за З&С угроженог становништва
	3.3.1.6. Набавка опреме за заштиту од пожара, намијењена специјалној јединици ЦЗ за заштиту и спасавање од пожара
	3.3.1.7. Набавка опреме за З&С на води и под водом
	3.3.1.8. Набавка опреме за спец. јединицу ЦЗ за З&С са неприступачних мјеста...(са висина, из јама, пећина, потрага и спасавање и сл.)
	3.3.1.9. Уређење корита ријеке Заломке на подручју Луга
3.3.2. Израда просторно планске документације	3.3.2.1. Израда регулационих планова
	3.3.2.2. Израда урбанистичког плана
3.4.1. Унапређење енергетске ефикасности у јавним објектима	3.4.1.1 Реконструкција и модернизација јавне расвјете са уградњом ЛЕД свјетиљки
	3.4.1.2. Реконструкција зграде Дома културе у циљу побољшања енергетске ефикасности објеката
	3.4.1.3. Реконструкција зграде ОШ „Ристо Пророковић“ у циљу побољшања енергетске ефикасности објеката
	3.4.1.4. Реконструкција зграде „Старе општине“ у циљу побољшања енергетске ефикасности објеката

Планирана вриједност пројеката и мјера у сектору заштите животне средине износи 5.342.500 КМ.

5. ОПЕРАТИВНИ ДИО

5.1. ПЛАН ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕШКИХ ПРОЈЕКАТА И МЈЕРА ЗА 3 ГОДИНЕ (1+2)

Веза са страт. и сект. циљем	Пројекат / мјера (вријеме трајања)	Укупни исходи	Укупни оријент. издаци (до завршетка пројекта)	Укупни предвиђени издаци (за III године)	Финансирање из буџета ЈЛС				Финансирање из осталих извора				Носиоци имплементације	Веза са буџетом и/или ознака екстерног извора финансирања	Општинско одјељење одговорно за спровођење
					Преглед по годинама				Преглед осталих извора по годинама						
					год. I	год. II	год. III	укупно (I+II+III)	год. I	год. II	год. III	укупно (I+II+III)			
1	2	3	4	5=9+21	6	7	8	9=6+7+8	18	19	20	21=18+19+20	22	23	24
СЕКТОР ЕКОНОМСКОГ РАЗВОЈА				**0**				0	0			0			
1.1.1 Подршка развоју инфраструктуре за унапређење пољопривредне производње				**0**				0	0			0			
СЦ1. СЕЦ 1.1.	*1.1.1.1. Израда студије наводњавања пољопривредних површина (2020- 2022)*	*Донесена одлука за израду техничке документације система за наводњавање до 2023.*	150.000	**140.000**	0	10.000	10.000	20.000	0		120.000	120.000	Општина Невесиње	513718	Одјељење за привреду и друштвене дјелатности
СЦ1. СЕЦ 1.1	*1.1.1.2. До краја 2021.завршена изградња градске тржнице (2019-2021)*	*До 2023. г. Најмање 20% пољопривредних произвођача користе ресурсе (веб страница, складишни простор или продајни простор) за продају локалних*	300.000	**300.000**	0	50.000	0	50.000	0	250.000	0	250.000	Општина Невесиње и ЈПП	511100	Одјељење за привреду и друштвене дјелатности/

		производа на градској тржници													
СЦ1. СЕЦ 1.1	*1.1.1.3. Подршка малим пољопривредним газдинствима за бушење бунара, градњу каптажа и набавку система за наводњавање (2019-2023)*	*До 2023 г. Изграђени локални системи за наводњавање на мин. 5 ха/год*	150.000	**60.000**	0	10.000	10.000	20.000	0	20.000	20.000	40.000	Општина Невесиње	414100	Одјељење за привреду и друштвене дјелатности/
СЦ1. СЕЦ 1.1	*1.1.1.4. Подршка и успостављање противградне заштите (2019-2023)*	*До 2023. г. смањење штете у пољопривредној производњи узроковане градом за 80%*	100.000	**100.000**	0	0	0	0	100.000			100.000	Општина Невесиње и Противградна превентива РС	412900	Одјељење за привреду и друштвене дјелатности/ Ристић
СЦ1. СЕЦ 1.1	*М 1.1.1.5 Подршка изградњи и одржавању пољских путева (2019-2023)*	*До 2023. године повећан обим обрађених површина за 10% у односу на 2017. годину*	40.000	**20.000**	0	5.000	5.000	10.000	10.000			10.000	Општина Невесиње	412500	Одјељење за привреду и друштвене дјелатности
1.1.2 Модернизација и подизање конкурентности пољопривредне производње				**0**				0	0			0			

СЦ1. СЕЦ 1.1	*1.1.2.1. Дефинисање пакета мјера подршке пољопривредној производњи (2019-2023)*	*- До 2023. г. повећан број регистрованих пољопривредних газдинстава за 15% у односу на 2017. г*	660.000	**360.000**	120.000	120.000	120.000	360.000	0			0	Општина Невесиње	414100	Одјељење за привреду и друштвене дјелатности
СЦ1. СЕЦ 1.1	*1.1.2.2. Повезивање пољопривредних произвођача и прерађивачких капацитета (2019-2023)*	*- До 2023. г. најмање 20 пољопривредних произвођача има склопљен уговор за откуп пољопривредних производа - До 2023 повећана продаја пољопривредних производа на велико на 10% производње*	150.000	**150.000**	0	0		0	0	150.000		150.000	Општина Невесиње и ЈПП	414100	Одјељење за привреду и друштвене дјелатности/
СЦ1. СЕЦ 1.1	*1.1.2.3. Организовање сајма пољопривредних производа и ручне радиности (2019-2023)*	*Успостављено 5 договорених пословних веза по једном сајму (анкета излагача)*	40.000	**26.000**	4.000	4.000	5.000	13.000	4.000	4.000	5.000	13.000	Општина Невесиње и ЈП Комус ад Невесиње	412943	Одјељење за привреду и друштвене дјелатности/
1.1.3 Подршка развоју воћарства и ратарства				**0**				0	0			0			
СЦ1. СЕЦ 1.1	*1.1.3.1. Подршка подизању нових засада воћа (2019-2023)*	*До 2023. године повећан број стабала воћа за 20.000 у односу на 2017. г.*	50.000	**30.000**	3.000	10.000	10.000	23.000	7.000			7.000	Општина Невесиње	414141	Одјељење за привреду и друштвене дјелатности/
СЦ1. СЕЦ 1.1	*1.1.3.2. Брендирање Невесињског кромпира до краја 2019.*	*До 2023. годин повећана површина засада кромпира за 10 % у односу*	9.300	**9.300**	0			0	9.300			9.300	Општина Невесиње	415219	Одјељење за привреду и друштвене дјелатности/

		на 2017. годину													
1.1.4 Подршка развоју сточарства				**0**				0	0			0			
СЦ1. СЕЦ 1.1	*1.1.4.1. Одржавање и изградња заједничке инфраструктуре на пашњачким површинама (водопоје и слично) (2019-2023)*	*- До 2023 године повећана површина пашњака за 150 хектара - До 2023 повећан број грла стоке за 10%*	50.000	**30.000**	10.000	10.000	10.000	30.000	0			0	Општина Невесиње	414141	Одјељење за привреду и друштвене дјелатности/
СЦ1. СЕЦ 1.1	*1.1.4.2. Подршка произвођачима млијека (2019-2023)*	*- До 2023. године повећање броја музних грла за 10% у односу на 2017. годину - До 2023.године повећање броја лактофриза у односу на 2017. године за 5 комада*	600.000	**340.000**	100.000	120.000	120.000	340.000	0			0	Општина Невесиње	414141	Одјељење за привреду и друштвене дјелатности/
1.2.1 Подршка развоју МСП				**0**				0	0			0			
СЦ1. СЕЦ 1.2.	*1.2.1.1. Подршка регистрацији МСП и предузетништва (2019-2023)*	*До 2023. године повећан број регистрованих МСП и предузетника за 25% у односу на 2017. годину*	250.000	**130.000**	0	50.000	50.000	100.000	10.000	10.000	10.000	30.000	Општина Невесиње	414100	Одјељење за привреду и друштвене дјелатности/
СЦ1. СЕЦ 1.2.	*1.2.1.2. Израда програма постицаја производним предузећима и његова реализација*	*До 2023 . године повећан број регистрованих МСП за 10% у односу на 2017 годину - До 2023 .*	300.000	**120.000**	0	30.000	30.000	60.000	0	30.000	30.000	60.000	Општина Невесиње	414100	Одјељење за привреду и друштвене дјелатности/

	(2019-2023)	*године повећан промет регистрованих МСП за 10% у односу на 2017 годину*													
СЦ1. СЕЦ 1.2.	*1.2.1.3. Успостављање малих бизниса и кућне радиности у сеоским подручјима (2019-2023)*	*До 2023. године 15% ПГ се бави прерадом пољопривредних производа*	20.000	**10.000**	0	2.000	3.000	5.000	0	2.000	3.000	5.000	Општина Невесиње	414100	Одсјек за управљање развојем/
СЦ1. СЕЦ 1.2.	*1.2.1.4. Подршка запошљавању (2019-2023)*	*До 2023. године мин. 50 лица завршило програм преквалификације - До 2023. г. 90% преквалификованих лица добило посао у бранши за коју су се преквалификовали*	45.000	**20.000**	0	5.000	5.000	10.000	0	5.000	5.000	10.000	Општина Невесиње	416127	Одјељење за привреду и друштвене дјелатности/
СЦ1. СЕЦ 1.2.	*1.2.1.5. Стипендирање ученика и студената за потребе (локалног) тржишта рада (2019-2023)*	*До 2023. године најмање 20 стипендиста се запослило у својој струци на територији општине*	180.000	**60.000**	0	20.000	40.000	60.000	0	0	0	0	Општина Невесиње	416124	Одјељење за привреду и друштвене дјелатности/
СЦ1. СЕЦ 1.2.	*1.2.1.6. Истраживање потреба и подршка увођењу стандарда у предузећа (ИСО и други) (2019-2023)*	*До 2023 . године повећан промет регистрованих МСП за 5% у односу на 2017 годину*	65.000	**10.000**		0	5.000	5.000	0	0	5.000	5.000	Општина Невесиње	412700	Одсјек за управљање развојем

1.2.2 Програм подршке унапређења пословне инфраструктуре и амбијента				**0**				0	0			0			
СЦ1. СЕЦ 1.2.	*1.2.2.1. Изградња везног пута кроз индустријску зону Килавци(2019-2020)*	*До 2020. године продане минимално четири локације у индустријској зони*	300.000	**300.000**	0			0	300.000			300.000	ЈП Дирекција за путеве РС	511131	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности
СЦ1. СЕЦ 1.2.	*1.2.2.2. Изградња улице кроз стамбено-пословну зону бивше војне Касарне -Ул. 9-ти јануар(2019)*	*До 2020. године продано минимално шест нових локација у пословној зони*	103.000	**103.000**	0	0	0	0	103.000			103.000	Општина Невесиње	511131	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности
СЦ1. СЕЦ 1.2.	*1.2.2.3. Пројекат побољшања пословног окружење БФЦ (2021-2023)*	*До 2023. године општина Невесиње добила сетификат БФЦ*	20.000	**5.000**			0	0	0		5.000	5.000	Општина Невесиње	415245	Одсјек за управљање развојем/
1.2.3 Промоција инвестиционих могућности				**0**				0	0			0			
СЦ1. СЕЦ 1.2.	*1.2.3.1. Промоција Невесиња као атрактивне инвестиционе локације (2019-2023)*	*До 2023. године општина остварила контакте са мин. 10 заинтересованих инвеститора*	4.000	**2.000**		1.000	1.000	2.000	0			0	Општина Невесиње	412700	Одсјек за управљање развојем/
СЦ1. СЕЦ 1.2.	*1.2.3 .2. Јачање привредних веза са дијаспором (2019-2023)*	*У периоду од 2019 до 2023 године број учесника на форуму расте по стопи од 10% годишње*	10.000	**6.000**	2.000	2.000	2.000	6.000	0			0	Општина Невесиње	412943	Одсјек за управљање развојем
1.3.1 Програм развоја туристичке инфраструктуре				**0**				0	0			0			

СЦ1. СЕЦ 1.3.	*1.3.1.1 Обнова моста Овчији брод (2019-2020)*	*До 2021. године у туристичку понуди укључен 1 нови туристички садржај*	23.000	**23.000**	3.000			3.000	20.000			20.000	Општина Невесиње и Завод за заштиту споменика РС	511233	Туристичка организација Невесиње
1.3.1	*1.3.1.2. Уређење приступног пута и паркинг простора за пећину Новакуша (2019-2020)*	*До 2021. године у туистичку понуду укњучен 1 нови туристички садржај - До 2023. годишње се одржава 10 спелеолошких обука и 10 школа у природи*	10.000	**10.000**	0	1.000		1.000	0	9.000		9.000	Општина Невесиње и Туристичка организација Невесиње	511100	Туристичка организација Невесиње/
СЦ1. СЕЦ 1.3.	*1.3.1.3 Уређење приступног пута и паркинг простора за пећину Провалија (2020-2021)*	*До 2022. године у туристичку понуду уључен 1 нови туристички садржај*	12.000	**12.000**		0	1.000	1.000	0	11.000		11.000	Општина Невесиње и Туристичка организација Невесиње	511100	Туристичка организација Невесиње/
СЦ1. СЕЦ 1.3.	*1.3.1.4. Изградња ски стазе Стражевица (2021-2022)*	*До 2023. године у туистичку понуду укњучен 1 нови туристички садржај - До 2023.године основан ски клуб и школа скијања*	120.000	**120.000**			20.000	20.000	0		100.000	100.000	Општина Невесиње и Туристичка организација Невесиње	511100	Туристичка организација Невесиње/
СЦ1. СЕЦ 1.3.	*1.3.1.5. Израда и постављање туристичких ознака и путоказа (2020-2021)*	*До 2022. године повећана посјећеност туристичких значајних локалитета у ужем градском језгру Невесиња за 10 % у односу*	15.800	**15.200**		1.200	2.000	3.200	0	6.000	6.000	12.000	Општина Невесиње и Туристичка организација Невесиње	412900	Туристичка организација Невесиње/

		на 2017. годину													
СЦ1. СЕЦ 1.3.	*1.3.1.6. Јачање Туристичке организације (2019-2023)*	*До 2022. године у туристичкој понуди (мин. двије) туристичке агенција из земље увртена посјета туристичким локацијама Невесиња*		**0**	0	0	0	0	0			0	Општина Невесиње и Туристичка организација Невесиње	415200	Туристичка организација Невесиње/
1.3.2 Развој и унапређење Невесињске олимпијаде				**0**				0	0			0			
СЦ1. СЕЦ 1.3.	*1.3.2.1. Номинација Невесињске олимпијаде на листу УНЕСЦО (2019-2020)*	*До 2021. године Олимпијада увртена на привремену листу свјетске културне баштине*	10.000	**10.000**	10.000			10.000	0			0	Општина Невесиње и Музеј Требиње		Туристичка организација Невесиње/
СЦ1. СЕЦ 1.3.	*1.3.2.2. Уређење инфраструктуре нове локације за одржавање Невесињске олимпијаде – хиподром (2019-2023)*	*До 2023 г. повећан броја посјетиоца Невесињске олимпијаде за 20%.*	500.000	**500.000**	0	0	0	0	0	250.000	250.000	500.000	Општина Невесиње и Туристичка организација Невесиње	412700	Туристичка организација Невесиње
СЦ1. СЕЦ 1.3.	*1.3.2.3. Промоција Невесињске олимпијаде (2019-2023)*	*До 2023. године повећан број посјетитеља Невесињске олимпијаде за 20% у односу на*	10.000	**6.000**	2.000	2.000	2.000	6.000	0			0	Општина Невесиње	511100	Одсјек за управљање развојем

		2018. годину													
СЦ1. СЕЦ 1.3.	*1.3.2.4. Брендирање Невесињске олимпијаде (2019-2021)*	*До 2022 године Невесињска олимпијада је заштићен туристички бренд*	15.000	**15.000**	0	7.000	8.000	15.000	0			0	Општина Невесиње	412700	Одјељење за привреду и друштвене дјелатности
СЦ1. СЕЦ 1.3.	*1.3.2.5. Набавка бине (за разне манифестацију е) (2019)*	*До 2023. године повећан број манифестација које се одржавају на отвореном за 2 манифестације годишње*	10.000	**10.000**	0			0	10.000			10.000	Општина Невесиње и Туристичка организација Невесиње	412943	Туристичка организација Невесиње
1.3.3 Постицање предузетништва у области развоја туризма				**0**				0	0			0			
СЦ1. СЕЦ 1.3.	*1.3.3.1. Подршка развоју локалне гастро понуде у сарадњи са угоститељством (2019-2023)*	*До 2023. године умрежено најмање 3 УО и Туристичка организација Невесиње и понуда УО уврештена у понуду ТОН-а*	12.000	**3.000**		0	0	0	0	1.500	1.500	3.000	Општина Невесиње и Туристичка организација Невесиње		Туристичка организација Невесиње/
СЦ1. СЕЦ 1.3.	*1.3.3.2. Подршка регистрованим смјештајним капацитетима (2019-2023)*	*До 2023 године повећан приход од преноћишта у Невесињу за 20% у односу на 2017. годину*	36.000	**24.000**	0	1.000	3.000	4.000	0	5.000	15.000	20.000	Општина Невесиње и Туристичка организација Невесиње	412900	Туристичка организација Невесиње/
				0				0	0			0		415200	
1.3.4 Промоција Невесиња као туристичке дестинације				**0**				0	0			0			

СЦ1. СЕЦ 1.3.	*1.3.4.1. Израда промотивног материјала (2019-2023)*	*До 2023. године повећан упит туриста код ТО и туристичких агенција за 20% у односу на 2017. годину*	12.000	**6.000**		3.000	3.000	6.000	0			0	Општина Невесиње и Туристичка организација Невесиње		Туристичка организација Невесиње/
СЦ1. СЕЦ 1.3.	*1.3.4.2. Учествовање на сајмовима туризма (2020-2023)*	*- До 2022. године туристички садржаји општине Невесиње увршћени у мин. 3 туристичке понуде*	8.000	**10.000**		1.000	1.000	2.000	4.000	2.000	2.000	8.000	Општина Невесиње и Туристичка организација Невесиње	412700	Туристичка организација Невесиње/
СЦ1. СЕЦ 1.3.	*1.3.4.3. Подршка развоју и изради аутентичних невесињских сувенира (2019-2023)*	*Од 2020. године број продатих сувенира повећани за 20% у односу на 2019. годину*	12.000	**5.000**	0	1.000	1.000	2.000	0	1.500	1.500	3.000	Општина Невесиње и Туристичка организација Невесиње	412900	Туристичка организација Невесиње/
УКУПНО СЕКТОР ЕКОНОМСКОГ РАЗВОЈА:			**4,402,100**	**3,100,500**	**254,000**	**466,200**	**467,000**	**1,187,200**	**577,300**	**757,000**	**579,000**	**1,913,300**			

СЕКТОР ДРУШТВЕНОГ РАЗВОЈА				**0**				0	0			0			
2.1.1 Повећање обима и квалитета услуга здравствене заштите				**0**				0	0			0			
СЦ 2. СЕЦ 2.1.	*2.1.1.1. Изградња везног моста између старе и нове зграде болнице у Невесињу (2020-2021)*	*До 2021.г. смањено вријеме интервенција у старој згради болнице за 10 минута у односу на 2019. годину*	200.000	**200.000**		0	0	0	0		200.000	200.000	Општина Невесиње и Министарство здравља и социјалне заштите РС	415200/ 511100	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/

СЦ 2. СЕЦ 2.1.	*2.1.1.2. Адаптација дијела простора зграде, старе болнице за потребе одјељења палијативне његе у оквиру болнице у Невесињу. (2022-2023)*	*До 2023.г. успостављен систем палијативне његе*	350.000	**280.000**				0	0		280.000	280.000	Општина Невесиње и Министарство здравља и социјалне заштите РС	415200/ 511200	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
2.1.2 Програм унапређење рада општинске управе				**0**				0	0			0			
СЦ 2. СЕЦ 2.1.	*2.1.2.1 Набавка и унапређење информатичке опреме за општинску управу (2019)*	*До 2020.г. повећана брзина обраде предмета за 5% у односу на 2017. годину*	50.000	**50.000**	50.000			50.000	0			0	Општина Невесиње	511334	Одјељење за општу управу/
СЦ 2. СЕЦ 2.1.	*2.1.2.2. Обука и развој људских ресурса у органу управе (2019-2023)*	*До 2023. године повећана брзина рјешавања предмета за 5% у односу на 2017. годину*	12.500	**7.500**	2.500	2.500	2.500	7.500	0			0	Општина Невесиње	412900	Одјељење за општу управу/
СЦ 2. СЕЦ 2.1.	*2.1.2.3. Уређење земљишта и изградња пратеће инфраструктуре новог градског гробља (2022-2023)*	*До 2023. године обезбијеђене нормалне комуналне услуге градског гробља*	250.000	**210.000**		50.000	10.000	60.000	150.000			150.000	Општина Невесиње и ЈПП	511100	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 2. СЕЦ 2.1.	*2.1.2.4. Јачање улоге мјесних заједница (2019-2023)*	*До 2023. године реализовано минимално 5 пројеката у МЗ у сарадњи са Општинском управом*	22.500	**22.500**	5.500			5.500	17.000			17.000	Општина Невесиње	511100	Одјељење за општу управу/

2.2.1 Програм унапређења саобраћајне инфраструктуре				**0**				0	0			0			
СЦ 2. СЕЦ 2.2.	*2.2.1.1 Модернизација путне инфрастуктуре у градској и руралној средини (2019-2023)*	*До 2023. године за 12 насеља општине Невесие обезбијеђена нормална путна комуникација* *- До 2023године повећан приход од нових паркинг мјеста за 30%*												511100	
СЦ 2. СЕЦ 2.2.	– *Реконструиса на улица Милоша Обилића у дужини од 600 метара*		450.000	**450.000**	0			0	450.000			450.000	Општина Невесиње и Дирекција за путеве РС	511231	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 2. СЕЦ 2.2.	– *Реконструиса на улица Немањића, поред хотела у дужини од 100 метара*		20.000	**20.000**	0			0	20.000			20.000	Општина Невесиње	511231	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 2. СЕЦ 2.2.	– *Реконструиса на градска улица Вука Торовића у дужини 950м*		25.000	**25.000**	0			0	25.000			25.000	Општина Невесиње	511231	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности
СЦ 2. СЕЦ 2.2.	– *Реконструиса на улица Десете Херцеговачке у дужини од 330 метара*		50.000	**50.000**	0			0	50.000			50.000	Општина Невесиње и Министарство за људска права и избјеглице БиХ	511231	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/

СЦ 2. СЕЦ 2.2.	– *Реконструиса на Светосавска улица са 600 м коловоза, 600 м тротоара и 12 расвјетних тијела*		236.000	**236.000**			200.000	200.000	36.000			36.000	Општина Невесиње	511231	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 2. СЕЦ 2.2.	– *Изграђена Улица Косовска у насељу Брежине у дужини од 380м и Изграђена улица Цара Лазара у насељу Брежине у дужини од 460 м*		150.000	**150.000**		0		0	150.000			150.000	Општина Невесиње	511131	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 2. СЕЦ 2.2.	– *Реконструиса на Топла улица у дужини од 1000м*		150.000	**150.000**				0	150.000			150.000	Општина Невесиње	511131	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 2. СЕЦ 2.2.	– *Реконструиса на дионица магистралног пута Невесиње-Мостару у дужини од 5 км*		1.500.000	**1.500.000**	0	0		0	0	1.500.000		1.500.000	Дирекција за путеве РС	511200	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 2. СЕЦ 2.2.	– *Реконструиса на дионица пута за село Лукавац у дужини 3 км*		100.000	**100.000**	0			0	100.000			100.000	Општина Невесиње и Дирекција за путеве РС	511131	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 2. СЕЦ 2.2.	– *Изграђен паркинг испред спортске дворане са 20 паркинг мјеста*		65.000	**65.000**	0			0	65.000			65.000	Општина Невесиње	511231	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/

СЦ 2. СЕЦ 2.2.	*2.2.1.2 Изградња кружног тока Додерова чесма (2019)*	*У 2020 год бржи проток саобраћаја за 5% у односу на 2019 год. .(мјери се прије и послије изградње)*	50.000	**50.000**	0			0	50.000			50.000	Општина Невесиње и Дирекција за путеве РС	511131	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 2. СЕЦ 2.2.	*2.2.1.3. Изградња обилазнице око војног логора (2020-2021)*	*До 2023 године у стамбено-пословној зони за 6 стамбено-пословних објеката ријешена саобраћајна комуникација*	510.000	**510.000**		10.000	0	10.000	0		500.000	500.000	Општина Невесиње и Дирекција за путеве РС	511100	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
				0				0	0			0			
2.2.2 Програм унапређења водоводне инфраструктуре				**0**				0	0			0			
СЦ 2. СЕЦ 2.2.	*2.2.2.1. Изградња пумпне станице и резервоара за воду у селу Крекови и Мијатовци (2019)*	*До 2020.г. извршено прикључење на водоводну мрежу најмање 250 корисника*	95.000	**95.000**	0			0	95.000			95.000	Општина Невесиње и Министарство енергетике и рудатства	511100	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 2. СЕЦ 2.2.	*2.2.2.2. Изградња пречистача питке воде на језеру Алаговац (2019-2020)*	*До 2020 г. вода за пиће испуњавати све стандарде квалитета*	1.200.000	**1.200.000**	0	0		0	1.200.000			1.200.000	Општина Невесиње	511100	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 2. СЕЦ 2.2.	*2.2.2.3.Реконструкција водоводне мреже у улици Милоша Обилића (2019)*	*До 2020. г. 52 домаћинстава улице Милоша Обилића прикључено на водовод*	12.000	12.000	0			0	12.000			12.000	Општина Невесиње и Водовод ад Невесиње	511291	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/

СЦ 2. СЕЦ 2.2.	*2.2.2.4.Реконструкција водовода улице Десете Херцеговачке (2019)*	*До 2020. г. 18 домаћинстава Десете Херцеговачке улице прикључено на нови водовод*	12.000	12.000	0			0	12.000			12.000	Општина Невесиње и Водовод ад Невесиње	511291	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 2. СЕЦ 2.2.	*2.2.2.5. Изградња водовода Горња Шеховина (2020-2021)*	*До 2023.г. 50 домаћинства насеља Горње Шеховине прикључено на водово*	260.000	260.000		0	0	0	260.000			260.000	Општина Невесиње	511100	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 2. СЕЦ 2.2.	*2.2.2.6. Изградња новог водозахвата Јездош (2021)*	*До 2023.г. повећан капацитет воде водозахвата за 30% у односу на 2018 год*	30.000	30.000		0	30.000	30.000	0			0	Општина Невесиње и Водовод ад Невесиње	511100	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности
СЦ 2. СЕЦ 2.2.	*2.2.2.7. Реконструкција водозахвата изворишта Пашина вода и Поткук (2019)*	*До 2023. г. осигурано водоснабдијевање за мин. 150 домаћинстава без прекида*	5.000	5.000	5.000			5.000	0			0	Општина Невесиње	511100	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 2. СЕЦ 2.2.	*2.2.2.8.Изградња водовода за село Раст (2019-2020)*	*До 2023. г. 34 домаћинства села Раста прикључена на водовод*	90.000	**90.000**	0			0	90.000			90.000	Општина Невесиње	511100	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности
СЦ 2. СЕЦ 2.2.	*2.2.2.9.Изградња крака водовода Невесиње – Придворци (2021-2023)*	*До 2023.г. 288 домаћинства у четири села, од града до Придвораца, прикључена на водовод До 2023.г, 5 пословних субјеката, од града до*	423.000	**200.000**			100.000	100.000	0		100.000	100.000	Општина Невесиње и Министарство за људска права и избјеглице БиХ	511100	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/

		Придвораца, прикључена на водовод													
2.3.1 Реконструкција и изградња спортских објеката и објеката културе				**0**				0	0			0			
СЦ 2. СЕЦ 2.3.	*2.3.1.1. Изградња спортског терена у Насељу Лапчевине (2019)*	*До 2023.г. одржано мин. 8 турнира на спортском терену у Лапчевинама са просјечно по 30 учесника*	20.000	**20.000**	0			0	20.000			20.000	Општина Невесиње	511125	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 2. СЕЦ 2.3.	*2.3.1.2. Изградња спортског терена у кругу основне школе (2019)*	*До 2023.г. одржано мин. 10 турнира на спортском терену са просјечно по 50 учесника*	55.000	**55.000**	0			0	55.000			55.000	Општина Невесиње	511225	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 2. СЕЦ 2.3.	*2.3.1.3. Адаптација спомен собе (2019)*	*До 2023. године у просторијама спомен собе годишње се организују најмање 3 догађаја /презентације*	15.000	**15.000**	15.000			15.000	0			0	Општина Невесиње	511295	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности Миљан Ђурасовић
2.3.2 Унапређење квалитета образовања и усклађивање образовних профила са тржиштем рада				**0**				0	0			0			
СЦ 2. СЕЦ 2.3.	*П 2.3.2.1. Побољшање услова за извођење наставе и јачање квалитета извођења наставе. (2021)*	*До 2023 године 450 ученика прошло основну информатичку обуку*	12.000	**12.000**			1.200	1.200	0		10.800	10.800	Општина Невесиње и Министарство просвјете и културе	415217	Одјељење за привреду и др дјелатности/

СЦ 2. СЕЦ 2.3.	*М 2.3.2.2. Усклађивање образовних профила са тржиштем рада (2019-2023)*	*- До 2023 године 60 ученика стекло дипломе дефицитарних занимања - До краја 2023 године 20 студената стекло дипломе дефицитарних занимања*	50.000	**50.000**	0	0	0	0	0	50.000		50.000	Општина Невесиње и Министарство образовања РС	416124	Одјељење за привреду и др дјелатности/
СЦ 2. СЕЦ 2.3.	*М 2.3.2.3. Стипендирање редовних студената (2019-2023)*	*До 2023. год 70% стипендираних студента завршили високошколско образовање*	620.000	**420.000**	160.000	140.000	120.000	420.000	0			0	Општина Невесиње	416124	Одјељење за привреду и др дјелатности/
УКУПНО СЕКТОР ДРУШТВЕНОГ РАЗВОЈА:			**6,890,000**	**6,352,000**	**238,000**	**202,500**	**263,700**	**704,200**	**3,007,000**	**1,550,000**	**1,090,800**	**5,647,800**			

СЕКТОР ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ				**0**				0	0			0			
3.1.1 Унаприједити услуге прикупљања чврстог комуналног отпада				**0**				0	0			0			
СЦ 3. СЕЦ 3.1.	*3.1.1.1 Изградња привремене градске депоније за чврсти комунални отпад (2019-2021)*	*Од 2023. г. одлагање чврстог комунланог отпада се врши на градској депонији*	140.000	**140.000**	0	30.000	10.000	40.000	0	50.000	50.000	100.000	Општина Невесиње и Екофонд РС	511300	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 3. СЕЦ 3.1.	*3.1.1.2. Санација дивљих депонија (2019-2023)*	*До 2023. г.санирано 50 дивљих депонија*	50.000	**30.000**	10.000	10.000	10.000	30.000	0			0	Општина Невесиње	511300	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 3. СЕЦ 3.1.	*3.1.1.3 Набавка контејнера за Мјесне заједнице*	*До 2021. Проширен обухват прикупљања*	20.000	**16.000**		4.000		4.000	12.000			12.000	Општина Невесиње и Екофонд РС	511300	Одјељење за просторно уређење и ст ком

	(2019-2020)	*комуналног отпада на 4 мјесне заједнице*													дјелатности/
СЦ 3. СЕЦ 3.1.	*3.1.1.4 Изградња рециклажног дворишта (2019-2023)*	*До 2023. године обрађено 20 тона рециклираног отпада*	100.000	**30.000**	0	5.000	10.000	15.000	15.000			15.000	Општина Невесиње и Екофонд РС	511300	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
3.1.2 Уређење и одржавање градских јавних зелених површина				**0**				0	0			0			
СЦ 3. СЕЦ 3.1.	*3.1.2.1 Озелењавање градских јавних површина (2019-2023)*	*До 2020.године склопљен уговор са предузећем за уређење парковских површина за редовно одржавање озелењених површина*	12.500	**7.500**	2.500	2.500	2.500	7.500	0			0	Општина Невесиње	412811	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 3. СЕЦ 3.1.	*3.1.2.2 Изградња парка Алекса Шантић (2019)*	*До 2020.године склопљен уговор са ЈП Комус за редовно одржавање парка Алекса Шантић*		**0**				0					Општина Невесиње	511100	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
3.2.1. Изградња инфраструктуре за прикупљање и третман отпадних вода				**0**				0	0			0			
СЦ 3. СЕЦ 3.2.	*3.2.1.1. Изградња канализационе мреже у насељима Шеховина и Миљевац (2019-2020)*	*До 2023. г. на канализацону мрежу прикључено 50 домаћинстава*	145.000	**145.000**	0	0		0	145.000			145.000	Општина Невесиње	511100	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/

СЦ 3. СЕЦ 3.2.	*3.2.1.2. Израда студије идејног и главног пројекта за пречистач отпадних вода (2020-2021)*	*До 2023. г. аплицирано на мин. један позив за суфинансирање пројекта*	40.000	**40.000**		10.000	10.000	20.000	0	20.000		20.000	Општина Невесиње	513718	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 3. СЕЦ 3.2.	*3.2.1.3.Изградња каскадног пречистача на акумулацији Алаговац (локација: Помаковци – баре) (2019-2022*	*До 2023.г. смањење концентрациоје штетних материја у акумулацији Алаговац за 25% у односу н 2017.*	50.000	**46.000**	0	4.000	4.000	8.000	0	38.000		38.000	Општина Невесиње	511200	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 3. СЕЦ 3.2.	*3.2.1.4. Јаружање дна акумулације Алаговац (2020-2023)*	*Од 2021 редовно се елиминише муљ из сирове и пречишћене воде*	200.000	**180.000**		10.000	10.000	20.000	0	160.000		160.000	Општина Невесиње	511200	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 3. СЕЦ 3.2.	*3.2.1.5. Пројекат израде пречистача фекалних и отпадних вода на реципијенту Ждријело (2021-2023)*	*До 2023 г. заустављено загађење јужног тока ријеке Неретве из реципијента Ждријело*	3.000.000	**1.050.000**			50.000	50.000	0		########	########	Општина Невесиње и Министарство за просторно уређење грађ и екологију	513718	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 3. СЕЦ 3.2.	*3.2.1.6. Изградња одводне канализације кроз Дуго поље (2019)*	*До 2023. г. Нема забиљежених инцидената плављења пољопривредних површина (50 Ха)*	10.000	**10.000**	10.000			10.000	0			0	Општина Невесиње	511191	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности
				0				0	0			0			
3.3.1 Заштита и спасавање од елементарних непогода и других несрећа				**0**				0	0			0			

СЦ 3. СЕЦ 3.3.	*3.3.1.1 Издизање дијела пута који плави на релацији Д.Лукавац – Г.Лукавац (2023)*	*Од 2023. г. нема забиљежених застоја на путној комуникацији Д.Лукавац – Г.Лукавац изазваних поплавама*	12.000	**12.000**			0	0	0		12.000	12.000	Општина Невесиње	511200	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 3. СЕЦ 3.3.	*3.3.1.2 Пројекат санације насипа на ријеци Заломци – локације Вртич и Вишњево (2019)*	*Од 2020.г. нема забиљежених застоја на путној комуникацији између оштина Невесиње и Гацко узрокованих поплавама*	8.000	**8.000**	0			0	8.000			8.000	Дирекција за путеве РС	513718	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 3. СЕЦ 3.3.	*3.3.1.3. Набавка и инсталирање видео надзора(2020-2022)*	*Од 2022. г. повећан проценат расвијетљених крим случајева за 40% у односу на период прије постављања видео надзора*	40.000	**38.000**		2.000	2.000	4.000	0	17.000	17.000	34.000	Општина Невесиње и Полицијск а станица Невесиње	513718	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 3. СЕЦ 3.3.	*3.3.1.4 Премјештање моста на Зоводолци на нови локалитет (2022-2023)*	*До 2023. године сачуван културно-историјски споменик од уништења*	50.000	**38.000**				0	0		38.000	38.000	Општина Невесиње и Туристичка организац ија Невесиње	511100	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 3. СЕЦ 3.3.	*3.3.1.5. Опремање јединица за З&С угроженог становништв а (2023)*	*Од 2023. год. вријеме потребно за излазак на интервенцију смањено за 20% у односу на 2017.*	120.000	**102.000**				0	0		102.000	102.000	Општина Невесиње	511373	Одсјек цивилне заштите/

СЦ 3. СЕЦ 3.3.	*3.3.1.6. Набавка опреме за заштиту од пожара, намијењена специјалној јединици ЦЗ за заштиту и спасавање од пожара (2020-2023)*	*Од 2023. године смањено вријеме изласка на противпожарну интервенцију за 50% у односу на период прије набавка опреме*	360.000	**240.000**		30.000	30.000	60.000	0	90.000	90.000	180.000	Општина Невесиње	511373	Одсјек цивилне заштите/
СЦ 3. СЕЦ 3.3.	*3.3.1.7. Набавка опреме за З&С на води и под водом (2020-2023)*	*Од 2023. године вријеме потребно за излазак на интервенцију смањено за 20% у односу на 2017. годину*	180.000	**120.000**		15.000	15.000	30.000	0	45.000	45.000	90.000	Општина Невесиње	511300	Одсјек цивилне заштите/
СЦ 3. СЕЦ 3.3.	*3.3.1.8. Набавка опреме за спец. јединицу ЦЗ за З&С са неприступачних мјеста...(са висина, из јама, пећина, потрага и спасавање и сл.) (2020-2023)*	*Од 2023. године вријеме потребно за излазак на интервенцију смањено за 30% у односу на 2017. годину*	150.000	**127.000**		11.000	11.000	22.000	0	50.000	55.000	105.000	Општина Невесиње	511373	Одсјек цивилне заштите/
СЦ 3. СЕЦ 3.3.	*3.3.1.9. Уређење корита ријеке Заломке на подручју Луга (2019-2020)*	*До 2023.г. заштићене пољопривредне површине 3000 ха на подручју Луга, без појаве поплава*	30.000	**30.000**	0	0		0	30.000			30.000	ХЕТ ад Требиње	511200	Служба Начелника/
3.3.2 Израда просторно планске документације				**0**				0	0			0			

СЦ 3. СЕЦ 3.3.	*3.3.2.1. Израда регулационих планова (2019-2023)*	*До 2023. Нема забиљеженог плављења пољопривредних површина од 3000ха на подручју Луга*	20.000	**20.000**	10.000			10.000	10.000			10.000	Општина Невесиње	513718	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности
СЦ 3. СЕЦ 3.3.	*3.3.2.2. Израда урбанистичког плана (2021-2022)*	*До 2023. Скупштина општине усвојила шест регулационих планова*	100.000	**60.000**			40.000	40.000	0		20.000	20.000	Општина Невесиње и Министарство за просторно уређење грађевинарство и екологију	513718	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
3.4.1 Унапређење енергетске ефикасности у јавним објектима				**0**				0	0			0			
СЦ 3. СЕЦ 3.4.	*3.4.1.1 Реконструкција и модернизација јавне расвјете са уградњом ЛЕД свјетиљки (2019-2020)*	*До 2023. г. смањена потрошња енергије за најмање 75% по једном расвјетном тијелу у односу на 2017.г*	50.000	**50.000**	10.000	10.000		20.000	0	15.000	15.000	30.000	Општина Невесиње	511134	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 3. СЕЦ 3.4.	*3.4.1.2. Реконструкција зграде Дома културе у циљу побољшања енергетске ефикасности објеката (2020-2021)*	*До 2022 енергетсју сертификат за Дом културе из Д разреда прешао у Б разред*	150.000	**150.000**		15.000	15.000	30.000	0	60.000	60.000	120.000	Општина Невесиње и Екофонд РС	511223	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/

СЦ 3. СЕЦ 3.4.	*3.4.1.3. Реконструкција зграде ОШ „Ристо Пророковић“ у циљу побољшања енергетске ефикасности објеката (2020-2022)*	*До 2023. енергетски сертификат за ОШ ''Ристо Пророковић'' прешао из Д разреда у Б разред*	250.000	**234.000**		17.000	17.000	34.000	0	100.000	100.000	200.000	Општина Невесиње и Екофонд РС	511200	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
СЦ 3. СЕЦ 3.4.	*3.4.1.4. Реконструкција зграде „Старе општине“ у циљу побољшања енергетске ефикасности објеката. (2020-2021)*	*До 2022. Енергетски сертификат за зграду ''Старе општине'' прешао из Д разреда у Б разред*	55.000	**55.000**		10.000	10.000	20.000	0	17.500	17.500	35.000	Општина Невесиње и Екофонд РС	511200	Одјељење за просторно уређење и ст ком дјелатности/
УКУПНО СЕКТОР ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ:			**5,342,500**	**2,978,500**	**42,500**	**185,500**	**246,500**	**474,500**	**220,000**	**662,500**	**1,621,500**	**2,504,000**			

С В Е У К У П Н О (1 + 2) :	**16,634,600**	**12,431,000**	**524,500**	**854,200**	**977,200**	**2,355,900**	**3,814,300**	**2,969,500**	**3,291,300**	**10,075,100**

5.2. ПЛАН ОРГАНИЗАЦИОНИХ И ЉУДСКИХ КАПАЦИТЕТА ЗА СПРОВОЂЕЊЕ, ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ СТРАТЕГИЈЕ

План организационих и институционалних капацитета за успјешно спровођење Стратегије је израђен на основу закључака који су настали као резултат анализе коју је урадио Општински развојни тим у оквиру ревизије Стратегије развоја, а на основу препорука за побољшања дефинисаних у активностима ИЛДП пројекта, те препорука средњорочне евалуације Стратегије развоја општине Невесиње.

5.2.1. Преглед постојећих капацитета за спровођење стратегије развоја

Као резултат техничке подршке коју је пружио ИЛДП Општини Невесиње, с циљем јачања функције управљања развојем, у 2015. години донесен је Правилник о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста општинске управе Општине Невесиње, који дефинише све задатке управљања развојем, од успостављања Одсјека за управљање развојем, координације рада, и дефинисање послова управљања развојем службеника у другим службама који су укључени у стратешко планирање. Овај правилник је допуњен 2018. године.

Основне функције управљања разовјем су: (1) организовање заинтересованих страна и њихово укључивање у процесе и координисање њиховог рада; (2) прикупљање података релевантних за развој општине, њихова обрада и анализа, вођење и ажурирање база података; (3) израда стратегија, планова, програма и пројеката; (4) спровођење пројеката, програма, планова и стратегија; (5) надзор и оцјењивање напретка спровођења пројеката, програма, планова и стратегија и извјештавање. Све ове функције су придружене организационим јединицама и појединцима који су кључни учесници у процесима управаљања развојем.

У оквиру Одсјека за управљање развојем, пет позиција је систематизовано и директно повезано с управљањем развојем, и то: (1) Шеф Одсјека за управљање развојем, (2) Самостални стручни сарадник за програмирање и развој, (3) Самостални стручни сарадник за анализу и статистичко праћење развоја, мониторинг и евалуацију и припрему пројектних приједлога (2 извршиоца), (4) Самостални стручни сарадник за локални економски развој и (5) Самостални стручни сарадник – преводилац енглеског језика. Све позиције су организационо попуњене.

Успостављањем Одсјека за управљање развојем исти је преузео главну улогу у координацији операционализације Стратегије и системског управљања развојем, што је регулисано и календаром кључних активности Одсјека, као и усвојеним Правилником о планирању праћењу вредновању и извјештавању (ППВИ процедури).

Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста општинске управе Општине Невесиње је предвиђен и подржан рад Одсјека за управљање развојем укључивањем свих осталих служби у процес израде и праћења докумената везаних за локални интегрисани развој.

Кључну улогу у спровођењу, мониторингу и евалуацији Стратегије развоја имају:

Начелник Општине кроз јасно успостављање механизама и дефинисање одговорности служби које се односе на спровођење дијелова Стратегије у оквиру својих надлежности и осигуравање њихове координације.

Скупштина Општине разматра Извештај о спровођењу стратешких докумената Општине, укључујући Ревидирану интегрисану стратегију развоја као водећи стратешки документ који представља основу за креирање и усвајање свих других развојних политика Општине.

Општинске службе припремају Планове рада у којима поред редовних активности учествује у развоју и операционализацији плана спровођења стратешких интервенција 1 + 2.

Одсјек за управљање развојем бави се експертно развојем и спровођењем општинске развојне стратегије у цјелини, затим иницира, координише и олакшава унутрашњу и вањску координацију активности свих заинтересованих страна, од промоције, припреме и покретања пројеката, планирања, праћења, извјештавања до покретања и ажурирања Стратегије развоја и сталног мониторинга, прати могуће изворе финансирања на свим нивоима.

Општински развојни тим (ОРТ), чији је задатак да учествује у процесу израде и ревизије стратегије развоја општине, изради секторских развојних планова, изради плана спровођења стратегије развоја, изради индикативних финансијских планова и изради плана развоја организационих и људских капацитета. ОРТ именује Начелник и чине га представници општинских служби, јавних институција и предузећа, представници невладиног сектора и привредног сектора.

Партнерска група, састављена од кључних актера локалног развоја, која као консултативно тијело учествује у процесу планирања, ревидирања и праћења спровођења Стратегије.

Колегиј Начелника општине образује се и дјелује у саставу: Начелник општине, замјеник Начелника општине, шеф кабинета, начелници Одјељења, предсједник и подпредсједник Скупштине општине, секретар Скупштине општине, шеф Одсјека за управљање развојем, стручни сарадник Начелника општине, службеник за информисање. Поред осталих питања из надлежности Општине Колегиј разматра питања везана за спровођење стратегије развоја у складу са усаглашеним Календаром активности Одсјека за управљање развојем и Плановима за спровођење стратегије развоја 1+2.

5.2.2. Потреба за побољшањем приступу управљању развојем

У протеклом средњорочном периоду, међусобна комуникација и размјена информација и искустава у вези са Стратегијом између појединих општинских служби била је на задовољавајућем нивоу.

Ипак, да би се стално побољшавало управљање локалним развојем, Општински развојни тим, на радионици током израде Ревидиране интегрисане стратегије развоја општине Невесиње, сложио се са следећим сугестијама и препорукама које су произашле из средњорочне евалуације спровођења стратегије општине Невесиње:

- Општинска управа има недовољно развијене капацитете за привлачење финансијских средстава, те намеће потребу јачања капацитета за припрему пројектних приједлога у складу са захтјевима ЕУ фондова и других међународних фондова (за изградњу капацитета прије свега Одсјека за управљање развојем);
- Интензивирати лобирање, заговарање и сарадњу са другим партнерима како би се повећало финансирање из вањских извора;
- Што се тиче спровођења пројекта, општина је показала неуједначену посвећеност у спровођењу, праћењу и евалуацији резултата пројекта, и потребно је подићи одговорност на виши ниво;
- Побољшати праксу интерне и екстерне комуникације и активно укључити кључне актере у планирање, евалуацију и праћење спровођења интегрисане стратегије развоја. С тим циљем формирати **Комисију за планирање и спровођење Стратегије развоја општине Невесиње (Комисија за развој)** чија ће улога бити (1) праћење процеса спровођења Стратегије развоја у областима израде и одабира развојних пројеката за трогодишње и годишње планове укључујући питања повезаности буџета Општине са стратегијом и плановима Општине; (2) вредновање спровођење пројеката, програма, планова и стратегија и (3) надзор и оцјењивање напретка спровођења стратегије развоја и извјештавања. Комисију именује Начелник Општине и треба да је чине представници општинске управе, Скупштине општине, општинских одборника, јавних институција и предузећа, локалних привредника и невладиног

сектора.

- Успоставити бољу међуопштинску сарадњу путем Свеза општина источне Херцеговине, ради дефиниције стратешких регионалних циљева и њихове реализације;
- Покренути метод пројектног финансирања дијела НВО;
- У наредном периоду потребно је интензивније радити на прикупљању података, посебно у погледу макроекономских индикатора, те систематски пратити секторске индикаторе исхода и програмско-пројектне показатеље. Праћење реализације програмско-пројектних индикатора на годишњој основи даје објективну слику о реализацији постављених стратешких интервенција, а праћење напретка у макроиндикаторима анализира утицај стратешких интервенција на развој општине.

Контролна евалуација реализоване ревидиране развојне стратегије ће се обавити након истека петогодишњег периода развоја, што се подудара са коначном оцјеном спровођења стратегије (2023). Завршна евалуација ће послужити и као основа за нови циклус стратешког планирања.

5.2.3. Преглед основних активности и одговорности за спровођење Ревидиране стратегије развоја општине Невесиње

Основне улоге и одговорности за спровођење, мониторинг, евалуацију и извјештавање		
Активности	**Надлежност**	**Рокови**
1. Усвајање годишњег плана спровођења стратегије развоја 1+2	**Иницијатор и власник процеса** Шеф Одсјека за управљање развојем **Носиоци и судионици процеса:** Начелници одјељења; Колегиј начелника општине; Остали чланови Одсјека и Општинског развојног тима	до 15.01. текуће године
2. Усвајање обједињеног годишњег плана рада општинске управе	**Иницијатор и власник процеса:** Начелник општине **Носиоци и судионици процеса:** Скупштина општине	до 15.01. текуће године
3. Усвајање Календара активности Одсјека за управљање развојем	**Иницијатор и власник процеса:** Шеф Одсјека за управљање развојем **Носиоци и судионици процеса:** Остали службеници Одсјека, Општинског развојног тима и Колегиј начелника	до 31.01. текуће године
4. Дефинисање приоритета на основу стратешко-програмских докумената за наредни 1 + 2 циклус планирања	**Иницијатор и власник процеса** Шеф Одсјека за управљање развојем **Носиоци и судионици процеса:** Начелници одјељења; Колегиј начелника општине; Остали чланови Одсјека и Општинског развојног тима	До 30.04. текуће године
5. Припрема планова и пројеката из стратегије развоја (детаљно за наредну годину и индикативно за још 2 године),3 (План 1+2)	**Иницијатор и власник процеса** Шеф Одсјека за управљање развојем **Носиоци и судионици процеса:** Начелници Одјељења, Шеф Одсјека за	20.07 - 15.09. (нацрт)

	управљање развојем, Начелник општине	
6. Припрема годишњих планова рада Одјељења и служби за наредну годину	**Иницијатор и власник процеса** Начелници одјељења **Носиоци и судионици процеса:** Начелници Одјељења, Шеф Одсјека за управљање развојем, Начелник општине	20.07 - 15.09. (нацрт)
7. Припрема обједињеног годишњег плана рада општинске управе за наредну годину	**Иницијатор и власник процеса** Начелник општине **Носиоци и судионици процеса**: Шеф Кабинета Начелника, Колегиј начелника	31.10. и 05.12. (нацрт)
8. Укључивање стратешких пројеката и активности из Плана 1+2 у план Буџета (за наредну годину)	**Иницијатор и власник процеса** Начелник Одјељења за буџет и финансије **Носиоци и судионици процеса:** Шеф Одсјека за управљање развојем; Колегиј начелника општине	15-30.09 и 15.10-1.11 (у нацрт буџета) 05.12 (у приједлог буџета)
9. Усклађивање стратешких пројеката и активности из Плана 1+2 са усвојеним Буџетом (за наредну годину)	**Иницијатор и власник процеса** Шеф Одсјека за управљање развојем **Носиоци и судионици процеса:** Начелници Одјељења, Шеф Одсјека за управљање развојем, Начелник општине	од усвајања буџета до 15.01 наредне године (приједлог)
10. Усклађивање годишњих планова рада служби и годишњег плана рада општинске управе са усвојеним Буџетом (за наредну годину)	**Иницијатор и власник процеса:** Шеф Кабинета Начелника **Носиоци и судионици процеса:** Начелник Одјељења за буџет и финансије, Шеф Одсјека за управљање развојем, Начелници одјељења и служби; Начелник општине	од усвајања буџета до 15.01 наредне године (приједлог)
11. Израда пројеката из годишњег плана рада Општине	**Иницијатор и власник процеса:** Шеф Одсјека за управљање развојем **Носиоци и судионици процеса:** Остали службеници Одсјека за управљање развојем и Општинског развојног тима, Надлежна општинска одјељења	Континуирано
12. Праћење и привлачење вањских извора финансирања за пројекте	**Иницијатор и власник процеса:** Шеф Одсјека за управљање развојем **Носиоци и судионици процеса:** Надлежна општинска одјељења; Остали службеници Одсјека за управљање развојем и ОРТ-а	Континуирано
13. Праћење спровођења годишњег плана рада општинске управе и остварења стратешких и	**Иницијатор и власник процеса** Шеф Одсјека за управљање развојем и шеф кабинета Начелника	Континуирано

секторских циљева	**Носиоци и судионици процеса:** Остали службеници Одсјека за управљање развојем и ОРТ-а; Начелници одјељења	
14. Израда и разматрање полугодишњих извештаја о спровођењу планова рада општинске управе	**Иницијатор и власник процеса:** Начелници одјељења, Шеф Одсјека за управљање развојем **Носиоци и судионици процеса:** Колегиј начелника општине; Шеф Одсјека за управљање развојем; Остали службеници Одсјека за управљање развојем и ОРТ	31.06. текуће године
15. Израда годишњих извјештаја о раду општинских служби	**Иницијатор и власник процеса:** Начелници одјељења **Носиоци и судионици процеса:** Колегиј начелника општине; Шеф Одсјека за управљање развојем; Остали службеници Одсјека за управљање развојем и ОРТ	До 15.04. текуће године (за претходну годину)
16. Укључивање Партнерске групе у праћење спровођења стратегије локалног развоја	**Иницијатор и власник процеса:** Шеф Одсјека за управљање развојем **Носиоци и судионици процеса** Остали службеници Одсјека за управљање развојем, ОРТ и Партнерска група	**1. састанак ПГ-а:** До 28.02. (за претходну годину) **2. састанак ПГ-а:** До 31.07. (за првих 6 мјесеци текуће године)
17. Припрема и разматрање Извјештаја о спровођењу стратегије развоја за претходну годину	**Иницијатор и власник процеса:** Шеф Одсјека за управљање развојем **Носиоци и судионици процеса:** Остали службеници Одсјека за управљање развојем и ОРТ-а; Начелници одјељења	До 28.02. текуће године у односу на претходну годину (за коју се припрема извјештај)
18. Припрема и разматрање Годишњег извјештаја о раду општинске управе (за претходну годину)	**Иницијатор и власник процеса:** Шеф кабинета начелника општине **Носиоци и судионици процеса**: Начелници одјељења; Колегиј начелника општине	До 15.04. текуће године у односу на претходну годину (за коју се припрема извјештај)
19. Усвајање и објављивање Извјештаја о спровођењу стратегије развоја за претходну годину	**Иницијатор и власник процеса**: Начелник општине **Носиоци и судионици процеса:** Скупштина општине	Усвајање до 30.04. текуће године за извјештај који се односи на претходну годину; Објављивање Извјештаја је 7 дана по усвајању
20. Усвајање и објављивање Годишњег извјештаја о раду општине (за претходну годину)	**Иницијатор и власник процеса**: Начелник општине **Носиоци и судионици процеса:** Скупштина општине	Усвајање до 15.05. текуће године за извјештај који се односи на претходну годину; Објављивање Извјештаја је 7 дана по усвајању.

21. Остале важне активности: **a. Редовно ажурирање веб странице ЈЛС у домену информација које се односе на развојне активности** **b. Редовни контакти са вишим нивоима власти** **c. Успостављање и унапређење међуопштинске сарадње** **d. Покретање процеса коначне евалуације стратегије развоја**	**Иницијатор и власник процеса:** Шеф Одсјека за управљање развојем **Носиоци и судионици процеса:** Остали службеници Одсјека за управљање развојем и чланови ОРТ-а	Континуирано

6. ПРИЛОЗИ

Прилог 1: Интегрисани преглед локалне стратегије

1 Integralni pregled strategije razvoja_Ne

Прилог 2: Алат за усаглашавање пројектних, секторских исхода и њихових утицаја на стратешки циљ- Ревидирана Стратегија општине Невесиње 2019-2023.

2a Alat ES_Nevesinje.docx

2b Alat DS_Nevesinje.docx

2c Alat ZS_Nevesinje.doc

Прилог 3: Плана имплементације стратешких пројеката и мјера за 3 године (1+2)

3 Plan sprovodjenja strategije 2019-2021.

Прилог 4: Пројектне фише

Prijedlozi projekata ES.7z

Prijedlozi projekata DS.7z

Prijedlozi projekata ZS.7z

Прилог 5: Процјена могућности финансирања приоритета ревидиране стратегије развоја општине Невесиње 2019-2023.

4 Analiza budzeta i procjena mogucnosti

РЕПУБЛИКА СРПСКА
СКУПШТИНА ОПШТИНЕ НЕВЕСИЊЕ
Број: 01/013-144/19
Датум: 27.12.2019.године

ПРЕДСЈЕДНИК
СКУПШТИНЕ ОПШТИНЕ
Момчило Вукотић ,с.р.

ИЗДАЈЕ СКУПШТИНА ОПШТИНЕ НЕВЕСИЊЕ
ИЗЛАЗИ ПО ПОТРЕБИ
УРЕДНИК: Новка Дабарчић,секретар СО